
GÜNSEL

İçindekiler:

İsmail Kerim	
“Canlı” tarihinin heyecanlar dolu sesi	
(İ. Gasprinskiy'nin “Terciman” gazetasından seçmeler).....	2
Osman Aqçoqraqlı	
5 Mayıs matbuat günü munasebetile	7
İsmail Gasprinskiy	
Frenkistan Mektüpleri. Roman	10
Noman Çelebicihan	
Qurtqa Qadın. Hikâye	17
Timurcan (Habibullah Odabaş)	
Altın Yarıq	18
Peyğamberler qıssaları	
Hud aleyhisselâm qıssası	27
Salih yalavaç qıssası	28
Hikâyet-i Yusuf ve Zeliha	32
“Günsel” Ensiklopedyası	
Mahmud bin Süleyman Kefeviy	42
Qırımtatarca'nın Tercümeli İmlâ Qılavuzı	46

Art qapaqniñ iç tarafında: 1915/16 s.s. Ufa şehrindeki “Galiya” medresesinde oquğan Qırımlı talebeler. (Foto)

Eki aylıq edebiy-ilmiy-içtimaiy dergi.

№ 5

Mart – Aprel 2000

Sahibi: Lütfi Osman.

Yazı heyeti: İsmail Kerim, Kemal Qoñurat, Nariman Abdülvahap.

Ressamlar: Alim Hüseyinov ve Zarema Trasinova.

Asıl nüshasını hazırlağan: Lenor Osmanov.

Dergi Qırımtatar Milliy Meclisiniñ matbaasında basıldı.

Tel/fax: (0652) 497274, (06554) 47501, 42572

E-mail: rcf@ttt.crimea.com

Dergide basılğan materyallar Qırım Devlet Sanayı ve Pedagogika İnstitutı
Qırımtatar Tili ve Edebiyatı Kafedrası tarafından baqılıp tasdiqlandı.

Dergi T.C. “Qırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Dernekleri” Genel Başkanı muhterem
Dr. Ahmed İhsan Kırımlı tarafından kösterilgen maliye yardımı ile neşir etile.
Aziz Hocamızğa samimiy teşekkürlerimizi bildiremiz.

“Canlı” tarihinin heyecanlar dolu sesi

“Gasprinskiyning “canlı” tarihi”*... “Günsel”niñ 1-nci sayısınıñ “Anons” rubrikasında yaqın arada çıqacağı haqqında haber berilgen bu kitap, artıq, neşir olunıp, kendisiniñ çıqmasını sabırsızlıqla beklegen oquyıcılarınıñ eline keçip başlağandır.

İ. Gasprinskiyning “Terciman” gazetasınıñ etraflı bir “konspekti” şeklinde hazırlanğan ve qısqadan – ““Terciman”dan seçmeler” olaraq tanıtılacaq bu kitap toplu bir şekilde meşhur gazetamızniñ 1883 – 1914 seneleri arasında, yani muharriri hayatta eken, çıqqan nomerlerindeki eñ ziyade diqqat çekken materyalları taqdim etmektedir. Kitapniñ dünya yüzü körmesi – İ. Gasprinskiyning doğumınıñ 150-ci yıldönümü arfesinde, bu ulu maarifçimizniñ mubarek hatırası ögünde bir qısım borclarımızniñ ödenmesi olaraq sayılabilir. Aynı zamanda, hepimiz için çoq kıymetli bir hediyedir.

Kitapni, kerekli qoşma bilgiler kirsetmekle etraflı açıqlamalarda bulunaraq, neşirge hazırlanğan – üzerinde çoq yıllar devamında ğayretli çalışqan filologiya ilimleri doktorı, professor İsmail Asan-oğlu Kerimdir.

Dergimizniñ, işbu sayısından başlap, her bir nomerinde kitaptan ayrı parçalar berilecektir. Bu defadaki materyallar 1906 senesine aittir ki, şu seneden “Terciman” sadece qırımtatarca çıqıp başlağan edi.

* İsmail Asan-oğlu Kerim. Gasprinskiyning “canlı” tarihi. 1883–1914. – Aqmescit: Tarpan, 1999.

1906

Yanvar 13. Alem-i Nisvan (Hanımlar Dünyası).

Hanımlara mahsus haftalık edebiy ve fenniy mecmuadır. Kelen sene başından neşirini murat ittigimiz bu mecmuanıñ mündericesi işbu bablardan ibarettir:

1. Hanımlara mahsus devlet nizamları ve şeriat huquqları.

2. Hane idaresine, evlât terbiyesine ve yurt tabipligine dair malûmat ve haberler.

3. Hane işleri: tikiş ve nağış ve saire, lazim olan resim ve şekilleri ile.

4. Bizde ve sair milletlerde hanımların halı ve maişetleri, ilim ve edebiyatta, ömür ve siyasette meşhure olan hanımların tercime-i halı ve resimleri.

5. Muqaddemat-ı-fünun/ fenlerge kiriş/. Usul-i ahlâq, hikâye, şiir, tarih ve seyahat, lâzım kelen resimler ile.

Sahib-i imtiyaz: İ. Gasprinskiy.
Müdire: Şefiqa İsmail-qızı.

Fevral 24. Qıraathaneler. (O. Aqçoqraqlı) ...Şimdi bir de Bağçasaray qıraathanesini seyir idelim. Bu qıraathane bazı bir gençlerin ğayretiyle pek az para ile bundan iki-üç ay evvelsi meydana kelmiş bir şeydir. Saqlı parası yoq, vaqufi yoq. Binaenaleyh /bundan dolayı/, hücrelerinde kitap dahi yoq. Kitap ve gazet tedarik itmek için para lâzım, halbuki, qıraathaneniñ maqsadı – meccanen /parasız

olaraq, bedava/ faide itmek. Para almaq yoq, ve para alındığı taqdirde bile, bizim ehaliniñ tabiatı ve adetine köre, hiç kimse para verip, çaysız, qahvesiz ve tütünsüz bir yere kirip, saatlerce kitap ve gazet oquyamaz. Bu şeylere diqqat itmeli de, soñra Bağçasarayı tenqit itmeli. Bunuñle beraber, bugünde Bağçasaray qıraathanesinde rusça ve türkçe “Huda”, “Возрождение”, “El-Sıra-el-cedit”(?),

“*Servet-i-fünun*” jurnallarını ve “*Terciman*”, “*Qazan Muhbiri*”, “*Fikir*”, “*Sabah*”, “*İqdam*”, “*Asır*”, “*Hayat*”, “*Rus*”, “*Русские ведомости*”, “*Биржевые ведомости*” gazetlerini ve hücrelerinde bir kaç rus ve osmanlı muharrirlerin eserini körmek mümkündür. Ebet, bunlar qıraathane için azdır. Lâkin yavaş-yavaş her şey sırasına biner, kitap ve gazetler artar.

Şükür elhamdülillâh, Bağçasaray ehali

Ruqiye hanım muallime tayin olunmuşlar.

Mart 10. Yeni gazetler... “*Ha-Ha-Ha*” gazet. Dostane bir külkünüñ beş-on sahifelik bir nasihat qadar, beş-on satır tenqit ve mülâhazanın daha ziyade tesirli olduğı malumdur. Otuz-qırq sahifelik “*Molla Nasreddin*” hikâyesinde biñ sahifelik nasihat ve ibret bulunduğın herkes tasdiq ider.

Hikmet-i-edebiyeniñ bu cihetini nazar iderek, mütemeddin /medeni/ ve müteraqi /ileri, ilerlegen/

qıraathaneye rağbet ve muhabbet idüb kirip çıqıyurlar. Oquyan da keliyur, oqumayan da keliyur ve oqumaya bilenleri oqutıp, diñleyur.

Añlamaya, bilmeye arzu ve heves olduğı körüliyur. Ve bazı maarifperver efendiler hep kitaplar bahşış ve hediye itmekteler ve daha idecekleri malumdur. Öyle ya, bir adamın kendisine lüzumsuz kitapları bir-iki kapikke satmaqdan cemaat faidesine olan qıraathaneye vaqıf itmekten daha güzel şey olurmu? Qıraathane ne lisan ve ne de fen saylamaz, her türlü tillerde – hind, qıtay ve yaponca kitap veren olur ise, qabul ider. Künü kelir, onuñ da ehli bulunır, oqur. Herhalde bizim ümütimiz yücedir. Qıraathanemiz Avrupa usulına tamamen kiremedi ise de, lâkin İstanbul qıraathanelerini çoq keçmiştir. Amma orada şimdilik qahve, çay satılıyur emiş. Vaqıt keldikte, oña da çare bulunır, icap iderse, qaldırılır ve yaki qahve ve çay için qıraathane yanında bir şube-i-mahsus /mahsus bir bölme/ açılır.

Yuqarıda söyledigimiz qaideye tatbiqan /uyğun olaraq/ biz, Qırımlılar, her ne qadar Avrupa biçimi palto kiyer isek de, lâkin belimize şarq adetince uçqur bağlamaqdan ayrılamadığımız kibi, qıraathane ve saire bir hususlarımızın dahi qahve cezbisine bağlanmasında taacip olunacaq bir şey yoqtur, zan ideriz.

Mart 6. Yeni qız mektebi. Alupka qaryesinde /köyünde/ gençlerden Hasan Sabri /Ayvazov/ efendi ve Abdurrahman İbrahimov ve muallim Yahya Naci /Bayburtlı/ efendilerin ğayretiyle müslüman qız çocuqlarına mahsus “El işi mektebi” tesis olunmuş ve mektebe Fatime Aliye hanım Ayvazova ve

milletlerde köpten beri “*Nasreddin*” cerideleri /gazetaları/ ve mecmuaları tesis idilmiştir...

Bunların bir numunesi olaraq, ana tilimizde resimli “*Ha-Ha-Ha*” gazetiniñ neşirine karar verdik. Nümunesi 22-numerolu nüshamız beraberinde müşterilere yollanmış idi. Aprel başından haftada bir defa neşir olunacaqtır. “*Nasreddin degil*”, “*Sivri-sinek*”, “*Ahmah-ahay*”, “*Aynurlı*” namında genç muharrirler ve ressamlar davet olundu, külünç nazım ve saire yazıp könderen olurse – qabul olunır. Daim yazanlara satır hesabı mükâfat verilir.

Mart 17. Çeşit müslüman gazetleri. Bağçasarayda Ali bin Ahmet Tarpiniñ kitapçı tükânında “*Ülfet*”(?), “*Fikir*”, “*Terciman*” gazetlerinin ayrı-ayrı nüshalarını satın almaq mümkündür. Ve tezden “*Qazan Muhbiri*”, “*Vaqıt*”, “*Azad*”, “*Vetan Hadimi*”, “*Hayat*”, “*İrşad*”, “*Nur*” gazetleriniñ numeroları dahi satılmaya başlaycaqtır.

Aprel 19. Qırım haberleri. Hürriyet esiri. Bağçasaraylı H. namında genç bir müslüman yigiti bundan beş sene muqaddem Moskvada iqamet ittigi /yaşadığı/ zaman bir aşq alâqasıyle hristianlıq qabul idüp ayin-i-nasra /hristian diniy merasimi/ üzere nikâhlanaraq, bir rus qızına evlenmiş ve bir kaç seneler Kiyev şehrinde yaşamıştır. Bir hayli soñra /yani bir kaç vaqıt soñra/ peşman olmuş ise de, lâkin başa kelen şaqa olmadığından hiç bir türlü çare bulunmamaqta iken, yaqınlarda qarısı vefat ider ve şu künlerde dahi hürriyet-i-diniyyeye dair yeñi

qanunlar çıqtığını fırsat bilerek, heman vetanı olan Bağçasarayaya kelip, kendi arzu-yı-viddaniyle cemaat huzurunda tövbe ve istiğfar etkende /Allahtan bağışlama soraganda/, tecdid-i-iman iderek /imanını tazelandirerek/, kendi evvelki doğma ismini qabul itmiştir ve hristian defterinden çıkarılıp müslüman defterine kayd olunması hususta usul-i-mucibi lâzım ehline arıza taqdim itmiştir. Ğayrı, bunuñ kibilere emsal-ibret olmasını arzu ider.

Mayıs 5. Qarasuvda, neşirine muntazır /beklegen/ bulduğımız **“Vetan Hadimi”** refiğimizin birinci nüshası mayıs başında çıqıp, idaremize keldi. Tebrik ediyuruz! **“Hadim”** qademli /oğurlı/ ve devamlı olsun!

1906–1908 seneleri arasında Qırımñıñ Qarasuvbazar şehrinde çıqqan **“Vetan Hadimi”** gazetasınıñ logotipi

Mesleği güzel, lisanı açıq türkçedir. “Millet emiri”, “millet faidesi” kibi büyük ve ağır işin bahsi, muzakeresi bir çoq seneler yalınız başımıza qalmış idi. Bunuñ mesüliyeti bizi işkence kibi sıqıyur, eziyur idi. Hudaya şükürler olsun, keçen seneden beri bu havf ve mesüliyet üzerimizden köterile başladı. Her tarafta birer-ikişer sevda-yı-millet zuhur itdi. Bu defa Qırımında dahi refiq-i-muhtereme nail olduq. Huda cümlemize selâmetlik versin. Yeñi gazetaniñ müdürü muallim Abdurreşid efendi Mehdiyevdir, naşiri – Seyyid Ahmed Çelebi ve şürekası /ortaqları/.

İyün 2. Qırım haberleri. Aluşta. İyün 4-te Aluşta şehrinde teatro, çoşu ve küreş eglenceleri yapılıp, bunlardan hasıl olğan faide tatar fuqarelerine mahsus olacaqtır.

İyün 9. Meslek-i-“Terciman”. Zamanımızda türlü meslek ve efkâr doğdu. **“Terciman”** mesleği ekseriy halqa malüm ise de, bilmeyenler de belki vardır:

1. **“Terciman”** – din ve millete ziyan kelmemek şartıyla Rusiyeniñ ve rusların muhbiridir, saadet-i-vetanniñ talebcisidir.
2. **“Terciman”** – hiç bir milletin, hiç bir sınıfın haqqını inkâr itmemiştir, itmeyecektir.

3. **“Terciman”** – 25 seneden beri milletçidir, hazırda teşkil olunmakta olan millet fırqasından başqa bir fırqaya mensüp degildir ve olmayacaqtır.

4. **“Terciman”** birinci şura-yı-müslüman /I Umumrusiye Müslüman Kongresi/ qararına binaen, millet her qaysı fırqa ve hareket-i-siyasiyyeyi /siyasiy hareketni/ daha nafi /faydalı/, daha adil körer ise, böyle bilip tanıyacaqtır.

5. **“Terciman”** – Millet Meclisiniñ, yani Dumaniñ, ekseriyeti reyini nizam-ı-qaviy bilecektir.

6. **“Terciman”** – nef’i olmayan /faydalı olmağan/ nizamların fesih idilmesine /lâğu olunmasına/ ve fesih idilene qadar nizamı, itaati telqin idecektir, çünkü bilânizam /nizamsız/ bir kün selâmet olunmaz.

7. **“Terciman”** – milleti her şeyden qıymetli ve muqaddes tutacaqtır, milletin zararına qarşı başqa türlü en büyük faideleri qabul itmeyecektir. Rahat ve saadeti millet dahilinde izleyecektir.

8. **“Terciman”** – her türlü işi, ahval ve ihtilâfi haqqaniyet /haq ve adaletke uygunluq, doğruluq/ ve mümkünat cihetinden baqacaqtır.

9. **“Terciman”** yüksek lisan, yüksek efkâr ve maarif-i-milliyeye meselelerinde ğayret-i-daimiyde /daimiy ğayretlerde/ bulunacaqtır.

10. **“Terciman”** her ne söyler, ne yazar ise, bugünde milletin añlayacağı, idrak ve qabul ideceği sürette arz ve beyan idecektir.

11. **“Terciman”** nıñ ekseri refiq ve muharrirlerin muavenet-i-edebiy ve maneviyyelerine /maneviy ve meslekiy (edebiy) yardımlarına/ ümüti vardır.

İsmail Gasprinskiy.

İyün 14. Qırım haberleri. İyün 11-nci künü Aqmescitte yehudi qırğını olacaq, diye çıqmış haberlere köre, bir çoq yehudi aileler etrafa ve bahusus Bağçasarayaya qaçıp kelmişler idi. Lâkin şu künü bir şey olmayıp rahat keçtiği ve haberler esassız olduğu meydana çıqtı.

İyün 21. Qırım haberleri. İyün 15-ten başlayıp Aqmescit ile Kezlev arasında avtomobil (atsız araba) qatnamaya başladı. Her yolcudan beş ruble alınır, lâkin birazdan bu fiyatın daha eksileceği qarar alınmıştır.

İyül 10. Aluşta (S.Q.) Strajniklerin zulumu ehaliniñ qanını qaynattı. Kün yarığında, şehr ortasında, ehaliniñ közü qarşısında şu vaqia oldu: Osman Qurteyup-oğlu arqadaşları beraberinde araba ile keliyurlardı. Qarşıdan kelen bir strajnik buña hitaben: “Eniñiz arabadan, aylandır arabayı, kötür beni!”–

emrini verdikte, araba sahibi strajnigin böyle demeye hükümi olmadığını beyan itti. Strajnik dahi: “Sen daha haq arıyorsun?!” – diye qılıcı ile vurmaya başlayıp, Osmannın qafasını yardı ve bir arqadaşını dahi yaraladı... Mazlumlar /zulumğa oğrağanlar/ işi mahkemeye veriyurlar.

Avgust 2. Köpürli-Köy. Qarasuv ile Kefe arasında bulunan Köpürli-Köy cemaatları ile köy sahibi İsmail ağa Çelebiyev arasında hayli senelerden beri devam iden ihtilâf /dava, konflikt/ bu күnlerde yeñi bir renk almıştır. Şöyle ki, cemaatlar İsmail ağanın razılığına baqmayaraq, suv kenarında bir kesek otlaqta hayvanlarını otlatmaya ve onlama vermemeye başlamışlardır. Bu köy 12 seneden beri davada olup, kerek cemaat ve kerek pomesçik hiç anlaşamamaqta idiler. Bu defa İsmail ağa ziyade gayrete kelip, gubernatora muraacaat itmiş ve gubernator ise Köpürli-Köye İsmail ağayı muhafaza için /qorçalamaq için/ 50 qadar Kavkaz inguşlarını /polislerini/ köndermekten daha münasip bir şey bulamamıştır...

Avgust 11. İftira ve reddiye. Keçenlerde “Крымский вестник” gazetasının 172-nci numerosında güya Torçu-Köy qaryesinde vaqaa /bulunmaqta olğan/ Mordvinov mülküne bir qaç silâhlı tatarlar kelip, umum Bağçasaray müslümanlarının mezkür mülkü “bizim baba-dedemizin mülküdir” diye kerı zapt itmek için sefere hazırlandıklarını Mordvinovın kâhyasına haber verdikleri haqqında bir haber yazılmış idi. /Soñra bunu/ Aqmescit uyezdi ispravniği Karaçon cenapları mezkür haberin Bağçasaray müslümanları haqqında iftira olduğunu ve haqiqat-ı-halda Mordvinov mülküne kelen silâhlı tatarlar olmaıyıp Poltava vilâyetinden iki rus mujigi olduğunu “Крымский вестник” gazetasında derc ittirdigi mektübünde beyan itmiştir. Mezkür mujikler Mordvinovın mülküne kelip silâh vermesini ve işçilerin bağçadan çekilmelerini talap ve mülkün yağma idileceğini beyan ile cümlesini hayli qorqutmuşlar ise de, vaqiadan haber almış stanovoy pristav kelip, bunları tevqif ve haps itmişler ve işler mahkemede baqılacaqtır.

Avgust 14. Yalı boyunda vaqia. Tuvaq, Ulu-Özen, Quru-Özen ve Küçük-Özen nam dört qarye

cemaatları bundan soñra ağır ve çoq masraflı toydügünler itmemeye, kiyevge ve kelin için lüzumsuz ve bifaide /faydasız/ şeyler almaq adetini ortadan qaldırmaya /yani şu adetten vazgeçmege/ karar verdiklerini Küçük-Özen ehalinden Mehmet nam kişi “*Vetan Hadimi*”ne yazıyur.

Sentâbr 4. Yeñi kitaplar. Gazetalar çoğaldı, neşir-i-kitap azaldı, yahşımıdır, yamanımıdır – başka söz, halbu yola töküldi. Eki kitap haqqında laqırdı: birisi Osman Nuri efendi Aqçoqraqlının Orenburgda basılmış “*Qırım Gınceleri*” mecmuasıdır... Gayet

güzel yazılmış ve gayet güzel basılmış ve münasip resim ve örnekler ile yaraştırılmış nefis bir mecmuadır. İkincisi – “*Qırma seyahat*”, sahibi – “*Vaqıt*” gazetası muharriri Mehmet Fatih el-Kerimiy; şerifane inşa idilmiş güzel şiirler, şairin /A. S. Puşkinin olsa kerek/ ve Fatih efendinin resimleri ve Qırım manzaraları ile tezyin idilmiştir /süslendirilgendir/. Şiirlerin bazıları – Puşkinden tercimedir. Mecmuanın üç sahifesi “*Terciman*” muharririne bağış idilip büyük yazı ile: “Millet Size minnetdar” ibaresiyle tezyin idilmiş, resmi dahi derc idilmiştir...

Sentâbr 6. Bağçasaray. Şehirimizden bu sene darülfünun /universitet/ tahsiline gidecek C. efendinin /söz Celâl Meinov haqqında ketmekte/ faidesine olaraq, işbu sentâbr 8 gicesi bir konsert (müzik meclisi) verileceği işitilmiştir.

Sentâbr 22. Baydar-Uvası. Baydar-Uvasında graf Mordvinov varisleri tasarrufında /qullanılmasında, idaresinde/ bulunan topraqları dava iderek 12 qarye /köy/ tarafından Peterburğa yollanmış vekiller büyük bir neticeye nail olmayaraq kerı qaytıqları mahalliy gazetlerde körüldi. Yalnız şu var ki, Mordvinov Hanım-Köy cemaatlarına 15 biñ desâtina miqdarında olan dağlarının desâtinasına elliden iki yüz rubleye qadar fiyatla satmaya razı olmuş. Şüphe yoq ki, cemaat bunu red ittiler. İş davada. Bunuñle beraber cemaatlar topraqsızlıqтан ziyade zahmet çekiyurlar ve küz kelmesiyle qaryeleri civarındaki dağları kesmeye mecbur bulunyurlar imiş.

Haz.: İsmail Kerim

O. Aqçoqraqlı

5 MAYIS MATBUAT KÜNÜ MUNASEBETİLE*

Haz.: N. Seyit Yahya

Qart muallim ve yazıcılarımızdan İsmail Gasprinskiy

İşbu mayıs ayı 5-nci künü matbuat künü olup keçti. Matbuat da kününde Qırımnda İsmail Gasprinskiyni añmamaq mümkün olmay.

Gasprinskiy degende közüminizin ögüne 35 yıllıq bir neşriyatçılıq ke. Keçken 19-ncı asrın soñlarında

İsmail bek Gasprinskiy

umumrusiye müsülmanları arasında maarif ve medeniyet yolunda bir devir açıp yaşatqan İsmail Gasprinskiyniñ hayatına bir baqacaq olsa, onıñ müsülman halqları arasındaki durğunluğın, içtimaiy hastalıqların sebeplerini araştırdığını köremiz. Bu araştırmalar arasında Gasprinskiy şu fikirge ke: “Bütün felâket, bütün hastalıqlarımız oquvsızlıqtan, bilgisizliktendir. Cahil bir halqın ögüne bütün dünya seadetlerini köterip qoysañ da, ondan faydalana bilmez, onı başta oqutmaq kerek. Oqutqan soñ halq kendine kerek yolu ve seadeti kendisi tapar.”

Gasprinskiyniñ esas fikri bu ola

Gasprinskiy ta 1865 seneleri Moskovada askeriy mektepte oqudığı vaqıtlarda gazeta oqumayı seve ve hatta kendisi 15-16 yaşlarında iken bir şeyler yazıp bastırmaq istey. Lâkin 5 rubleden ziyade parası olmadığınan buña muvaffaq olamay.

Gasprinskiyde müstaqil adımlar

Askeriy gimnaziyada oquvlar Gasprinskiyniñ hoşuna kitmey. Aynı zamanda Moskovada <18>60 ve <18>70 seneleriniñ islavyanofil-milletçi gazetelerindeki maqaleler omı bıqtıra, onda büyük aksiy bir tesir uyandıra. Bu tesirler altında Gasprinskiy Moskovayı taşlap qaça.

Muallimlik

1869–71 seneleri Gasprinskiy Bağçasaray ve Yaltada üç yıl muallimlik yapa. Bu muallimlikler esnası Gasprinskiyniñ Moskovada beslediği fikirler kittikçe arta. O dey ki: “Bütün cahil halqları hükümetler umumiy, mecburiy ve parasız oqutmaq kerektiler.”

Oquv-bilgi peşinde

Gasprinskiyni az oquv ile muallimlik yapıp oturmaq toydırmay; o bilgisini daha ziyade arttırmaq fikrine ke ve bu fikir ile <18>71 senesi İstanbulğa yollana, lâkin anda oquv işleriniñ quruluşu onıñ keyfine kelmedigidinden Fransaya can ata, cebinde üç ruble bulunduğında Parijge kelip tüşe.

O vaqıtlarda Parijde bulunan rus mühacirleri Gasprinskiye bazı işler tapıp onıñ keçinmesini temin eteler. Nihayet, o, meşhur Turgenefe¹ yaqınlaşa, Turgenef Gasprinskiye öz eserlerini ve maqalelerini temize çektire. Fransızcaı eyi öğrendikten soñ bir ilâncı kontorada da tercimanlıq yapa. Gasprinskiy bu terci-manlıgını unutmayıp, ileride çıqardığı gazetasınıñ adını “Terciman” qoya.

Üç yıllıq Parij hayatı neticesinde Gasprinskiy bundan soñ tatar halqı arasında oquv yolunda çalışmaya ve bunıñ için de gazeta çıqarmaya qatıy karar verip, Qırımğa qayta.

Gasprinskiy izbaç²

1876 senesi Bağçasarayğa qayıtıp kelgen Gasprinskiy tekrar rusça muallimlik yapa. Bu defa onı Qırımın eñ meşhur Zincırlı medresesi yanındaki rusça mektepke tayin eteler.

Bu sıralarda Gasprinskiy yine de gazetacılıq fikrini biraqmay. Aldırdığı rusça gazetaları kendisi oqudıqtan soñ şeherin qahvehanelerinde kezip, oqup, tatarçaya tercüme etip, halqlarğa diñlete. Bu işi kendisine adeta bir vazife kibi köre, seneler boyu bu işte devam ete.

* Belli qırımtatar alim ve yazıcısı **Osman Nuri Aqçoqraqlınıñ (1879–1938)** tarafından çoq sade bir usulpla yazılmaqla beraber olduqça mündericeli olğan bu maqalenin alındığı qaynaq için, baq: **Osman Aqçoqraqlı. 5 Mayıs matbuat künü munasebetile. “Emel Mecmuası” (Pazarçık – Romanya). No. 18 (Eylül 1930). S.194–198.** Bu qaynaqtaki bir qayıtqa köre, maqale defa ilk 1925 senesi, Aqmescitte çıqqan “**Oquv İşleri**” jurnalında basılğan edi (No. 2 (İyün)).

Maqale “Emel”nin nushasındaki imlâsı ile berilmektedir. – N. S.

Beri tarafta medresedeki talebelerden türkçe oqup yazmaya ögrenen. Bu esnalarda Gasprinskiyniñ medresedeki isholastik tedris usulını tenqid etmesi ve rusça sınıfta ders vaqıtlarını çañ qaqıp ilân etmesi talebeler arasında oña qarşı bir duşmanlıq uyandıra. Onı öldürmekle qorqutıp mektup yazalar. Gasprinskiy burasını biraqmaya mecbur ola.

Gasprinskiy cemaat hadimi

1879-da Gasprinskiyni Bağçasaray şeher (galava) Belediye reisi saylaylar. 4 senelik hizmet dahi eyilikle neticelenmey. Şeher soqaqlarına fener qoydırmaq, hastahane yaptırmaq kibi tedbirler o vaqıtki balaban meclis (galasniy) azalarınıñ hoşuna kitmedi. Şeher kassasını boşatacaq bahanesile³ Gasprinskiyni bu galavalığı biraqip kitmeye mecbur ettiler. Bu hizmetler esnası Gasprinskiyni matbuata hizmet fikirleri yine de biraqmay. 1882 senesi Aqmescitte çıkan rusça gazetada “Rusiye müsülmanları” serlevhasile maqaleler yaza, bunları ayrıca bastıra. Bu risale o vaqıt rus hükümet memurları arasında gürültü çıqara, beri tarafta Qazan ve Kafkasya müsülman gençligi arasında ise uyanıqlıq doğura.

Tatarda birinciligi

Gasprinskiy galavalığı esnası matbaa açmaq, gazeta çıqarmaq meselelerini hiç biraqmay, hükümetten müsaadeler istey, lâkin veremeyler.

Daima çırpınan, rahat durmayan qalp hep bir şeyler yapmaq istey. Gasprinskiy Bağçasarayda, gençliginde oqumayıp cahil qalğan büyükleri oqutmaq için gece dersleri aç. Bedava olğan bu derslerge bir hayli adam devam ete.

Lâkin qış kelip, soğuş bastıqta Gasprinskiy talebelerinden, yaqarlıq için dep, 20 kapik toplayacağı vaqıt bazıları biraqip kitmeye başladılar. Hatta aradan birisi qara tahtaya şu beyti yazıp qoya:

“Upravalar yapıldı, çeşmesi qaldı,
Bedava oqutam dep, 20 kapik aldı.”

Gasprinskiy gazetacı

Sözünden, fikrinden dönmek bilmeyen Gasprinskiy gazeta çıqarmaq işinde aylancıq yollardan çareler qıdır. Çare tapıla. 1882 senesi boyu Gasprinskiy “Tonğuş”, “Şafaq”, “Qamer”, “Güneş”, “Yıldız” kibi türlü adlar ile her ay sırasile 12 risale çıqara. Tabiy, bu risalelerin adları başqa olsa da, içi adeta bir jurnal ve gazeta olduğından şübhe etmeyen eski Rusiye senzür idaresi bunları toqtata.

Gasprinskiy kendisine ayaq çalan duşmanın ta yüregine, merkezge bara. Her nasıl ise rusça ve tatarca olmaq şartile “Tercüman” adlı haftalıq bir gazeta çıqarmaya ruhset ala bile.

Bundan Nijniy⁴ ve Qazan şeherlerine yollanıp, çıqacaq gazetaya abune toplay. Bu suretle topladığı üç yüz rubleye anasınıñ saqlı qaftanlarını da satıp qoşa, eskice bir makina ve biraz da hurufat alıp, matbaayı tize ve işke başlay.

1883-te aprelin 10-ncü künü “Tercüman”ın ilk nüshası Bağçasarayda öz matbaasında çıqmaya başlay.

Gasprinskiy yerli tatarlardan birisini alıp, müretteplik öğrete, ailesi kâğıt bükley, makina aylandırılar. Böylelikle ilk tatar gazetası zahmetler ile meydanğa keke, Gasprinskiy bu iş için şerik (kompanyon) araştırdıqta yerli zenginlerden birisi oña dey: “Bu gazetayı satmaqta ne fayda çıqacaq? Eger tütüncilik yapsañ, saña biraz sermaye vereyim.”

Başta 300 nüshadan başlayan “Tercüman” soñ seneleri 5000 nüshaya qadar çıqa.

Usul-ı cedid

Eski usul mekteplerin yaramağanını körgen Gasprinskiy bunların islâhı çarelerine kirişip, başta yeñi savtiy⁵ usulda “Hoca-i subyan”⁶ adında elifba ve ders kitapları yazıp bastı. Bu usul Bağçasarayda Qaytazan mektebinde muallim Mahmut Refat⁷ efendi tarafından tatbiq oluna⁸. Bir qaç yıllar etraftan kelgen tatar muallimleri bu usulı ögrenip kiteler ve yerlerinde tatbiq eteler.

İçeri Rusiye mollaları buña qarşı keleler, cedid-qadim qavğaları başlay. Bu usulğa “Usul-ı yezid”⁹ deyler. Gasprinskiy tekfir etile¹⁰. Oña qarşı muharebe açıla, aleyhinde¹¹ kitaplar basılıp çıqa.

Rus misionerlerinden İlminskiy¹² Peterburgdaki misionerler başı Pobedonostsefke¹³ Gasprinskiy haqqında qorqunçlı mektuplar yaza, dey ki: “Bağçasarayda ufaq bir bulut peyda oldı, ileride bundan kök gürlep şimşekler çaqmaq ihtimalı vardır.”

Beri taraftan usul-ı cedid ilerilep mektepler açıla ve Gasprinskiyniñ öldiği senesine qadar tatarlar arasında yeñi usulğa çevirilmegen mektep qalmaq. Bunların adedi¹⁴ ise 5 biñge çıqa.

Cemiyet-i hayriyeler

Yeñi usul mekteplerde ekseriyetle zengin ve orta hallı kişilerin balaları oqup, fuqarelerin oquyamadığını körgen Gasprinskiy buña çare olaraq tatarlar arasında cemiyet-i hayriyeler açmaq suretile fuqare balalarını oqutmaqni tüşüne, bu yolda teşviqat yapıp bunda da muvaffaq ola. Bir qaç yıl içinde eski Rusiye müsülman merkezlerinde elli qadar cemiyetlerin heman hepisinde fahriy aza saylına. Mekteplerin çoğusına Gasprinskiy adı verile.

Orta derece tahsil

Bütün dersleri arapça ve isholastik usulda oqulğan müsülman medreselerinin orta derece tahsil vermesi lâzım keldiği halda bunlarda oquyan sohtaların qafa çürütmekten başqa bir işke yaramadığını körgen Gasprinskiy bunların islâhına da çare aray. Lâkin kendisinde arapça yahut umumiyyetle müsülmanca tahsil az olduğundan kendisi bu işke kırışemeyip, ancaq bu yolda iş yapacaq fikirdeş aray. Fikirdeş tapıla. Eski müderrislerden Müslim Efendi zade Hacı Habibulla Efendi¹⁵ Yaltadan Bağçasarayğa kelip meşhur ve eski Zıncırlı medreseyi yeñi usulda islâh etmeye tutunalar.

Bu medrese 1890-da az bir islâh ile bir kaç yıl devam etse de, ümüt olunğan semereleri vermey. Ancaq talebelerge bu medreselerin işke yaramadığını añlata bile. Bir hayli talebe oquv qıdırıp, İstanbulğa köçeler.

Lâkin işni böyle bıraqlamaq olmay. Nasıl olsa da, orta derece tahsili da yoluna qoymaq kerek ola. Bunıñ için yeñi usulda terbiye alğan bir müderris, bir islâhçı kerek ola. Lâkin o körülmey. Biraz vaqıtlar İstanbuldan qaytqan Hadi Maqsudi Efendi¹⁶ muallimlik ete, lâkin bu da işi bıraqlıp, memleketine qayta.

Nihayet, Zıncırlıda rusça muallimlik etken İsmail Lemanof¹⁷ Mısırğa yollanıp, andaki Azhar darulfünunında¹⁸ 4 yıl tahsil körip qayttıqtan soñ medreseyi yeñi usulğa çevirmek fikrine keline. Buña tatar mollaları açıqtan ve rus memurları ise gizliden ayaq çalalar.

Nihayet, 1903 seneleri Bağçasarayda cemiyet-i hayriyenin de yardımını ile İsmail Lemanof bir darulmuallimin¹⁹ açqa. Mükemmel programmalı bu ikinci derecede mektep bir kaç yıllar devam etse de, bazı bir reaksiyonların tepmesile Lemanof mektebi bıraqlamaq mecbur ola, Bağçasaraydan çekilip ta Peterburğqa barıp tüşe.

1905 inqılâbından soñ Qırımın bir kaç yerlerinde orta derece yerini tutan “ruşdiye” mektepleri açılrsa da, 1908 seneleri kelgen reaksiya zamanında bu ruşdiyelerin hepsi qapana. Bunlar ile beraber Bağçasaray ruşdiyesi de qapala.

Sanat mektepleri

Gasprinskiy tatarlar arasındaki sanatların yeñi usulğa çevrilmesini de tüşüne, bunıñ için Bağçasarayda tatar kızlarına mahsus bir sanayi mektebi açmaya tutuna. Bu işte Bağçasarayda galava bulunan Mustafa Davidoviç²⁰ de büyük yardım ete, lâkin tatar kızlarını rus yapacaqlar dep, eski qafalılar barıp mektepni qapatalar.

Gasprinskiy romancı

Gasprinskiy bu babda dahi çalışsa, “Daru-r-rahmat müsülmanları”, “Kün doğdı” adında romanlar yazıp neşir ete.

Dilde, fikirde, işte birlik

1905 senesinden soñ Gasprinskiy “Tercüman”ın rusça kısmını bıraqlıp, yalnız türkçe çıqara ve gazetayı kündelik yapa. “Dilde, fikirde, işte birlik” bayrağını açıp, adını da “Tercüman-ı ahval-i zaman”²¹ dep deñiştire.

Jurnallar

Bir kaç yılları halqları sıypap tutqan Gasprinskiy küreş, tartışuv künlere kelmesiyle yeñilikke qarşı kelgenleri açıqtan tenqitke başlay, bunıñ için “Ha-ha-ha” adında resimli jurnalı çıqara. Aynı zamanda balalarğa mahsus “Alem-i subyan”²², qadınlara mahsus “Alem-i nisvan”²³ jurnalları da çıqara.

Umum müsülman kongrası²⁴

Gasprinskiy bütün dünya müsülmanlarının keride qalmasını sebeplerini öğrenmek, açmaq ve buña qarşı bir çareler aramaq niyetile Mısırğa varıp, umumiy bir müsülman kongrası toplamaq işine kırışe, bu fikri dağıtmaq için arapça bir gazeta çıqara. Lâkin ingilizler buña müsaade etmeyler.

Hindistanda usul-ı cedid

İngilizlerge açuvlanğan Gasprinskiy Hindistanğa yollanıp, anda müsülmanlar arasında usul-ı cedidni neşir ete ve bir mektep açıp qayta.

Vefatı

Gasprinskiy otuz beş yıllıq faaliyet ile iş körip, nihayet 1914 senesi sentâbr on birde öle. Kendisinden bizge otuz üç cıltlıq “Tercüman” gazetaları qaldırıp kite. Onıñ ölümüne bütün Rusiye tatarları matem tutalar.

Rus gazetalarında oña “Şarqın Uşinskiysi”²⁵, “Normator”²⁶ adları verile, kelgen bir çoq taziye teleqramlarında ve mektuplarda Gasprinskiy “ustaz”, “babay”, “pioner” adları ile añıla.

Acıqlamalar:

- ¹ **Turgenev İ.S.(1818–1883)** – meşhur rus nesircisi. Peterburg İlmîy Akademiyasının muhbir-azası (1860). Bir çoq roman ve povestlerini müellifidir.
- ² **İzbaç** – rusça “izba” sözünden: Rusiyede eskiden halqını evden evge kezip ya da bir evge toplap oqumağa-yazmağa öğretken adam.
- ³ **Bahane** – mana, manaçıq, sebep; bahanesile – manası, manaçığı, sebebi ile.
- ⁴ **Nijniy** – Nijniy Novgorod, Rusiyede Volga özeni üzerinde bulunğan şeker.
- ⁵ **Savtiy** – sesli, davuşlı.
- ⁶ **Hoca-i subyan** – Balalar hocası (muallimi).
- ⁷ **Refat Mahmut (1860–1940)** – tanınğan qırımtatar ziyalılarında, İ. Gasprinskiyniñ, tahsil reforması işlerinde ilk ve eñ yaqın yardımcılarında biridir. Bağçasarayda doğup, 1890-da mında, Qaytaş ağa mahallesinde ilk yañı usul mektebini açtı. Bu mektepte Qırımda birinci defa olaraq oğlan balaları qızlardan beraber oquy, din-tışı fenler oqutula edi. 1938 senesi bolşevikler tarafından hapske alındı ve muhtemelen, 1940 yılında Özbekistanda mahbûsler lagerinde vefat etti.
- ⁸ **Tatbiq olmaq** – hayatqa keçirilmek, işletip baqılmaq.
- ⁹ **Yezid** – *sögünç olaraq*: “hıyanet”, “merhametsiz”.
- ¹⁰ **Tekfir etmek** – birisini, kâfir dep, qabahatlamaq.
- ¹¹ **Aleyhinde** – [birisine, bir şeyge] qarşı.
- ¹² **İlminskiy, N.İ.(1822–1891)** – türkşinas ve missioner. Peterburg İlmîy Akademiyasının muhbir-azası (1871). Rusiye İmperatorlığındaki türkîy halqlarını yazıları için kiril elifbesini uydurmaq ve müsülman balaları için rus tilini ve hristian dinini öğretken ocalar seminariyalarını açmaq işleriniñ başlanğıçında bulunğan zatlardan biri.
- ¹³ **Pobedonostsev K. P. (1827–1907)** – Rusiye devlet erbabı, adliyeci. 1880–1905 seneleri arasında Sinodda (Ruhaniy işler nazirliğinde) ober-prokuror (nazir) vazifesinde çalıştı. Tarihte Rus İmperatorı III Aleksandrğa olğan tesiri ile bellidir.
- ¹⁴ **Aded** – sayı birimi.
- ¹⁵ **Hacı Habibulla Efendi Müslim Efendi Zade, Dereköyli (1820–1895)** – Qırımnıñ belli müderrislerinden. İstanbulda ve Qahirede diniy tahsil körgen. Zıncırlı medreseniñ müdürü vazifesinde bulunğanda, bu aliy oquv müessesesiniñ ilk islâhını keçirdi. Onuñ teşebbüsinden medresede kütüphanesi açıldı. Habibulla Efendiniñ bu kütüphaneye 1000 nüsha kitap bağışlağanı bellidir.
- ¹⁶ **Hadi Maqsudi Efendi** – fevral 1914 senesi, İdil-Ural bölgesi, Kafkaz ve Qırımdan kelgen bir sıra ziyalılar arasında Müsülman Fraksiyasını meydana ketirme faaliyetinde bulunğan bir zattır. Başqa malumatqa rast kelmedik.
- ¹⁷ **Lömanov, İsmail Noman oğlu (1871–1942)** – belli qırımtatar alim ve ocalarında. İstanbul ve Qahirede diniy tahsil körgen. I Qurultaynıñ iştirakçisi. Qırım MSSC (ASSR) devrinde hükümet dairelerinde ve yüksek tahsil sahasında çalıştı, ilmiy tedqiqatnen oğraştı. 1934 senesi işten boşatılıp, Leningrad şehrine kete ve Şarqşinaslıq İnstitutınıñ elyazmalar bölüğine işke kire. 1938 s. NKVD tarafından hapske alındı, 1939-da azat etildi. Leningrad muhasarası vaqtında (1942-de) vefat etti.
- ¹⁸ **Darulfünun (arapça: Daru-l-fünun – Fenler evi)** – üniversitet.
- ¹⁹ **Darulmuallimin (arapça: Daru-l-muallimin – Muallimler evi)** – Pedagoji İnstitutı.
- ²⁰ **Davidoviç, Mustafa** – Litva tatarlarında; İ.Gasprinskiyden Moskovadaki askeriy mektepte oquğan ve beraberce qaçqan edi; dostluqları ve bir-birine kösterdikleri destekçilik ömürleri boyu sürgen edi.
- ²¹ **Terciman-ı ahval-i zeman** – Zeman hallarınıñ tercimanı (*osmanlıca*).
- ²² **Alem-i subyan** – Balalar dünyası (*osmanlıca*).
- ²³ **Alem-i nisvan** – Hanımlar dünyası (*osmanlıca*).
- ²⁴ **Kongras** – kongress.
- ²⁵ **Uşinskiy K. Dm. (1822–1891)** – meşhur rus demokrat-muallimi, rus pedagoji ilminin esaslarını qurğan insandır. Esas gayelerinden biri – tahsil umum halq için açıq olmalı, qolay ve añlayışlı tarzda berilmelidir. İ. Gasprinskiy Uşinskiyniñ gayelerinden tanış olup, olarnı Rusiyedeki türk mektepleri için işletkeni bellidir.
- ²⁶ Metinde böyledir, mürettip hatası da ola bilir (mantıq cihetinden “novator” veya “reformatör” sözleri daha uygundur).

FRENKİSTAN MEKTÜPLERİ*

Haz.: İsmail Kerim

8

Bölmeye tolmuş frenkler hiç anlamadığım hayli sözlerden soñ, men her ne qadar qıçqırmaқта isem de, şakird Genrihin elini-ayağını çezüp, quşağı qaytardılar. “Endi nişleyim, halımı nice añlatayım?” – deyü şaşup turduğımda, frenklerin biri, elini başına urup, küldü ve bir şeyler ayttı. Cümlesi küldüler. Mezkür frenk ba’ de /soñra/** benim yanına kelüp, “kel, beraber kiteyik, qorqma” kibi işaret itti. Onuñ ile bölmeden çıqtım. Nerdübandan /merdivenden/ bir qat daha yuqarı köterilüp, meni bir bölme öğüne ketürdi. İçeri kirdim. Frenk qayttı. Baqşam ne kördüm?! Şeylerim bölmede ve Jozefina rahat yuqlayur! Kene şaşım hem utandım, uyaldım! Añlaşıldı ki, yañlışıq ile şakirdin bölmesine kirmişim. . . İttifaqan /sanki ögünden añlaşıp/ şu biçare de bu misafirhaneye tüşmüş! Ama adaşmayacaq kibi degil: misafirhane beş qat bina! Yüz bölme bar ise, barçası, cümlesi bir usul ve bir şekil üzre yasalmış. Töşemeler ve eşyalar hep bir elden, bir ustadan çıqmış. Diqqat itmez iseñ, yaki cat kişi olsañ, adaşmaq pek yengil. . . Başıma keldi ya! Biçare şakirdi malayani /boş-boşuna/ baylap utandırdım. . . Endi nişlemeli? Jozefina yuqlayur, haberi yoq. Eger bu işten haberi olup, men onuñ haqqında suizan ittigimi /haqqsız yerde fena tüşüngenimni, şüphege tüşkenimni/ añlar ise, yahşı olmaz. Ayıp şey. Bu misafirhaneden köçmeli. Bunları fikir idüp, aqırtın /yavaş-yavaş/ bölmeden çıqup, aşağı tüşüp şakirde bardım. “Pardon, müsyü,” – dedim, yani “ayıp buyurma, efendim” demektir. Ba’ de /soñra/ kördüğüm frenklerin cümlesine birer “pardon” aygup, hizmetçilere çaylıq aqçalar berdim. İnşallah, vaqiadan Jozefinanıñ haberi olmaz ümüdi ile, adaşmayup öz bölmeme qayttım. Bilmem, ahırı ne olacaq! Frenkistandan sağ-selâmet diyar-ı-islâma qayta bilirmiyim, aceba? Hudaya emanet.

Biraz soñ Jozefina uyandı.

– Bazara barup qayttıñız mı? Tez kelmişsiz, – dedi.

– Evet, iki közüm, tez keldim, sensiz cürmek hoş kelmiyur.

– Ya! Teşekkür idiyurım. . . Ama men çoq yuqlamışım.

– Hayır, efendicigim, çoq degil. (Kene yahşı, tez turmadı). Yoldan keldiñ, yorğunsıñ, talğınsıñ, iki saat yuqu çoq degil.

– Bazarlarda ne kördüñiz? Viyanayı /Vena şehrini/ yaratup /hoş körüp/ begendiñiz mi?

– Evet, ğayet güzel şehir imiş. Barekallah! Halqları umumen terbiyeli olmalılar. Lâkin tüştüğümüz misafirhane biraz çet yerde imiş. Daha güzel misafirhaneler kördüm. Mından çıqup, başqasına tüşsek nasıl olur, iki közüm?

– Siz bilirsiz, efendim, lâkin bu da namlı ve meşhur misafirhanedir. . .

Her nasıl ise, vaqıayı qadına duyurmamaq için aqşama qadar başqa misafirhaneye köçtük ve, kene ğayet hoş ve ziyetli bölmeler alup, rahat olduq. Qadın şakird ile qaçacaqtır suizannımdan, öz özüme utaniyur idim. Böyle fikirde bulunmaya hiç haqqım yoq idi. . .

Sabah turup, çay, kahve içkeç, “Gül-Baba” ziyareti haqqında haber ve malümat almaq isteyüp /Jozefina– ?/ bir-iki soraştırdı ise de, frenklerden bir şey añlaşılmadı. Jozefina bazı frenk kitaplarını dahi alup qıdırdı, nemse yurtunda bulunan cümle hamamlar, maden /rudnik/ suvları, köprüler, misafirhaneler, mektep ve kitaphaneler hep malüm iseler de, “Gül-Baba” ziyareti qayda olduğı bilinmedi. Hayli müşavereden soñ Osmanlı elçihanesine barup, sual itmeye karar berdik. “Gül-Baba” Osmaniyyden /Osmanlı devrinden/ qaldığı sebepli, belki elçihanede bir haber bulunur zannı /fikri, tahmini/, bizce tabii idi.

* *Devamı. Başı 4-nci sayısında*

** *Tögerek qavislerdeki qayıtlar müellifke aittir, [/] işaretleri arasındakiler ise – bizimkidir (İ.K).*

“Gül-Baba” ziyareti haqqında malumat almaq murat itmiş idik. Eñ iptida Viyanada /Venada/ Osmanlı elçihanesine bardıq. İki nemse, üç fransız ve bir türk kördük. Kâtiplerden M.-bek idi. İşbu bek-efendiniñ “Gül-Baba” haqqında hiç bir haberi olmadığına ben ne qadar taacip itti isem, Türkistandan çıqıp Frenkistana “Gül-Baba” ziyaretine keldigime bek-efendi daha ziyade taacip itti... Añlaşmaya olmadıq, alimallah! /Allah bilir!/ Zan iderim ki, kâtip efendi beni divane de hesap itmiştir.

Viyanada /Venada/ Osmanlı konsulhanesi dahi bar imiş. “Suya giden, tal qarmalar” /yani her şeyden ümüt eter/ fehvasınca /añlaminca/, andan da barup sorastırayıq dedim. “Konsul” demek – bir devletin ikinci bir devlette ticaret vekili, ticaret memuru demektir. Öz devletiniñ tüccarına ve ticaretine muavin /yardımcı/ ve yol açıcı demektir.

Bardıq. Hizmetçi – nemse. İçerideki kâtip – nemse. Konsul hazretleri, başı fesli – kene bir nemse! “Ne hizmet ile keldiñiz?” – dediler. Jozefina maña baqıp: “Bunların biri islâm degil, “Gül-Babayı” nasıl sorayıq?” – dedi.

– Kerek degil, aytma(?), – dedim. – Ticaret babından /ticaret ile bağı/ her ne ise sual eyle de, qaytayıq.

Jozefina bir hayli mükâleme itti /qonuştı, sorastırdı/... “Ne añladıñ?” – dedim. “Şam /Damask/ metalarından /şeylerinden, mallarından/ Avstriyada ne kibi şeyler müteber ola bilecegini sual ittim. “Bazarlardan teftiş idin”, – dediler”... Qayttıq.

– Canım, Jozefina, nemse ülkesinde Osmanlı konsulları nemseden tayin olunıyur, Osmanlı ülkesinde nemse konsulları osmanlıdan mı tayin olunıyur?

– Hayır, efendim, her devletin konsulları öz ehalisinden tayin olunur.

– Acayıp! Osmanlıların bu usulınıñ hikmeti nedir, aceba? İstanbula bardıqta, añlarız.

Ba’de /soñra/ Viyananıñ /Venanıñ/ uluğ medresesine bardıq. Farsiy ve arabiy ve türkiy muallimlerinden bazılarını kördük. Taacip olunacaq budur ki, bu nemseler benden yahşı arapça, benim qadar türkçe biliyurlar! Ya Buharada, ya İstanbulda tahsil-i-ülüm itmişlerdir /ilimler öğrendiler/ zan idüp sual ittikte: “Hayır, efendim, bunda, işbu medresede, oqudıq”, – dediler. Hayran oldum. “Buyurıñ bizim kütüphaneye, körüñiz!” – dediler.

Bardıq... Dünyada ne qadar dil bar ise, cümlesiniñ kitapları bunda imiş, zan idersiñ! İslâmca olaraq biñ yedi yüz kitap bar idi. Körlmeyen, bilinmeyen asar-ı-islâmiyye/islam eserleri/ bunda imiş!

Hayli vaqt kütüphanede eglenüp, kitapları ziyaret ve temaşa ittigim sırada, muallimlerin birinden sordum:

– Efendim, bunca masarif /masraflar/ ve ğayret idüp islâm dilleri ve ilimleri tahsil itmeden murat nedir?

– Bilmek ve hisse /pay/ almaqtır, – dedi.

– Özüñizde ulüm /ilimler/ ve maarifet az degil, kâfi ve yeterlik degilmi?

– Elhamdülillah /Allahqa şükür/. Lâkin dünyada toyulmayan ve toyulmayacaq bir şey bar ise – ilim ve marifettir. Ne qadar kesp itseñ /elde etseñ, qazansañ/, kene az körülen – bunlardır. İlim ve marifet – nur-u-altundur, qaysı ülkede çıqsa da, cümle dünyada qıymetdar ve maqbuldir /qabul oluğandır/. Ne qadar köp ve çoq olsa, hep az körünür. Bunuñ içündir ki, biz, frenkler, qaysı ülkede bir hüner, bir kitap, ya bir hoş usul ve adet körsek, bilüp, añlap hisse almaq isteriz. İnsan altun, cevahir /cevherler/ körse, qadir ve qıymetini bilse, almaq istemezmi? Siziñ ülkeñizde meşhur Mevlâna Celâleddin hazretleriniñ /Celâleddin Rumi 1207–1273, büyük şair-sufiy/ efkâr-u-tasavvurat-ı-aliiyesi /yüce añlayış ve tüşünceleri/, Hafız Şiraziniñ /1325–1389, büyük İran şairi/ letafet /iyiligi/ ve nezaketi Frenkistanda bilinüp qadirlenmiştir. “Luğat-ı-Qamus” /tanınğan müslüman alimi Firuz Abadiyniñ (1329–1414) çoq meşhur bir luğat kitabı/ frenk luğatlarına numune ve emsal /örnek, misal/ tutulmuştur. İbn Haldun /1332–1406/ asar-ı-tarihiyyesi /tarihiy eserleri/ ibret olmuştur. İslâm tabipleri hocalarımız ve ustalarımız olmuştur. Kâğıt yasamaq, bağ-bağça asramaq ve sair hüner ve usulları islâmlardan öğrendigimiz kibi, bazı ğayrı şeyleri sair halqlardan

talim ittik. İlim ve haqiqat ve marifet ziya-i-şems /küneş ziyası/ kibidir. Cümle aleme aydınlıq ve quvet berir. Alem için müşterek /ortağ olğan/ bir nimet ve ihsandır /iyilik, lütf/. Böyle degilmi, efendim?

– Barekallah, barekallah /Allah mübarek etsin/, – deyü nemse muallimine, bu dersi için elini tutup, teşekkür ittim.

10

Viyana /Vena/ medresesinde lisan ve ulüm-i-islâmiyye /islâmiy ilimler/ muallimleri ile hayli daha laf idüp (“her kesin bir derdi degirmenciniñ suvudur” – diy(?)) fehvasınca /añlamınca/ “Gül-Baba” ziyareti hususta sual ittim. “Bilmiyoruz,” – dediler, lâkin Vengriya topraqları çoq zaman Osmanlı hükmünde bulduğundan, Vengriyada islâm mezarları ve ziyaretleri olacağı tabiydir. . .

– Bu hususta haber ve malûmat kimden alınur? Murad-ı-ziyaret ile Türkistandan bu tarafa tüşüğim sebepli teftişlemek borcumdır.

– Viyanada malûmat bulunmaz, zan iderim. Ama Vengriyada Peşte /Budapeşt/ şehrinde Vamberi nam alim ve muallim bardır, buña muracaat buyursañız, şüphesiz, kerek haberleri cem idersiz /toplarsız/. Bu adam İstanbul, Meşhed /İranda bir şehir/, Buhara, Semerqandı /Samarqandı/ seyahat ve ziyaret iden zattır. Siziñ Taşkent şivesini ğayet temiz bilür.

– Maşallah! Vamberi cenapları Türkistana ne zamanda bardılar?

– Yigirmi sene qadar oluyur.

– Nasıl cesaret itmişler, nasıl sağ barup qaytmışlar? Muqaddemce /evvel zamanlarda/ Türkistan canibine /tarafına/ cat ve ecnebiy adam kelemiz idi. Ekseri qatil ya esir olunur idi.

– Vamberi bu hallara aşna olup tedabir /tedbirler/ ve ihtiyat itmiş idi. Şöyle ki, alim bulunduğu halda İstanbulda medreseye tüşüp, ba`de /soñra/ derviş sureti ile osmanlı pasportı ve kâğıtları alup, canib-i Türkistana /Türkistan tarafına/ yollandı. Yolda hacdan qaytmaқта olan türkistanlılara arqadaş ve refiq olup, bu adamların himayesi ile ta Semerqanda /Samarqandğa/ barup, ne bar, ne yoq körüp qayttı. Acayip!

– Bunuñ Türkistana seyahatından muradı ne imiş, efendim? Siziñ devletiñ /izin/ Türkistanda bir türlü işi ve müdahalesi /arağa kirmesi/ işidilmiyur.

– Vamberi cenaplarının neşir buyurduğu seyahatnamesinde bu sualiñize cevap hazırdır. Şöyle ki, efendim, Vengriya halqları qadim zamanda Türkistandan hicret idüp, bu taraflarda sakin olmuşlar, hem tatar ve türk qavmına mensüp bir fırqa olduqlarından, eski yurtlarını ziyaret ve vengr dili ile Türkistan dilleri beyninde/arasında/ olan farq ve münasebeti keşf/açma, açıklama/ ve tecrube itmek efkârında bulunmuşlar. Sebep bu imiş.

– Barekallah! Endi bu zat-ı-şerifi ziyaret (itmek) vacip /zarur/ oldu. Peşte /Budapeşt/ şehrine barup körüşürim. Bu haberleriñiz için teşekkür iderim, efendim.

Medreseden misafirhaneye qayttıq. Vengriyalı frenk ziyadesi ile diqqatımı celp ittigini körüp, qadınım Jozefina hayli haber daha beyan itti. Rivayetlere köre, Vamberi derviş qıyafetine kirüp Türkistanı dil keşfi için dolaşmamış. Bu adamı şu tarafa ingiliz hükümeti yollamış. Bunuñ vaqt-ı-seyahatında ruslar Aqmescit ve Evliya-Ata qalelerini alup Hoqand /Qoqand/ ve Taşkent canibine kelmekte imişler. İngilizler qızğaçlıq ve daha ziyadesi Hindustanda malik olduqları ülkelerden havf idüp, Rusiyeniñ Türkistanda ilerilemesinden hoşlanmayup, Türkistan ahvalını añlamaq istemişler. Bir türlü şüphe olmamaq için ingiliz casusını yollamayıp, vengriyalı Vamberini yollamışlar. Bundan böyle Vamberi İrandan, Hivadan keçüp, Buharaya barup, Afğanistandan aylanup qaytmış. Hiva devleti Muhammed Rahim Han ve Buhara devleti merhum Muzaffereddin Han ile körüşüp, cümleyi osmanlı dervişanından /dervişlerinden/ olduğına inandırıp cürmüş. Vetanına qaytqaç, Türkistan ahvalına dair kitaplar yazup neşir itmiş. Ve bu kitaplar şayan-ı diqqat /diqqatqa lâyıq/ eserler olduğundan, çoq dillere tercime olunmuş. Rusça ve türkçe dahi basılmış. . .

Bu halda frenk dervişini körmek için Vengriyaya yollandıq. Frenkistanda yol cürmek zahmet degil, zevq ve sefadır. Qayda baracaq olsañ, demiryol ateş araba /ile/ saatte bir künlük yol cürüle.

Vengr ulemasından /alimlerinden/ seyyah-ı-meşhur /meşhur seyahatçı /Vamberi cenapları bizi hoş qabul itti. Her ne qadar bu adam ile türkçe ve sarta /yani özbekçe/ söyleşmek mümkün ise de, qadımın Jozefina beraberimde idi. Hanım efendi menden ayrı ne qalıyor, ne keziyor. Özüm de öyle alıştım ki, daim huzurımda olması /ile/ keyf ve rahatlı oluyor idim. Vaqaa /haqiqaten/ bazı ufaq-tüfek sıralarda islâm qadını kibi degil ise de, umumiy halından hoşnut olup arqadaşlığından memnün idi.

Vengr dervişi, yani Vamberi, şehir çetinde bağçelerde iqamet idiyur /yaşay/ idi. Hoş-beş, hal-hatır soruştıqтан soñ, cenap seyyah benim Taşkentten çıqur Frenkistana tüştüğüme taacip ittiginı beyan buyurdu.

– Hürmetli efendim, – dedim, – yigirmi sene muqaddem /evvel/ siz Türkistan canibini /tarafını/ ziyaret buyurdıñız. İlim ve bilik qıdırur havflı seferlerden ve suvsuz qırlardan qorqmayur cürmeye cesaret ittiñiz. Frenkistanda dolaşmaq böyle qorquñ degil. Çoq selâmetlik. Bu halda ben yalnız keldiğime taacip buyurmañız, habersiz olup Frenkistana tahsil ve ticaret için yüzlep-yüzlep kelmedigimize taacip olunur. Bendeñizin ise sebeb-i-seyahatı – Frenkistanda barlığı rivayet olunan bazı evliyaların ziyaretidir.

Sözleştikten soñ Vamberi cenapları dediler:

– Eñ iptida /yani eñ evvelâ/ sizin sağ ve selâmet olduğınızı Hudadan arz iderim. Ba’de /soñra/ qartlığıma ve dervişanlığıma /drvişliğime/ rağbet buyurur ruhset ider iseñiz, size bir-iki baba nasihatı beririm.

– Berekallah, buyuruñ, – dedim.

– Oğlum, Buharada, Semerqandda dil tecribesinden ma’da /ğayrı/ mence(?) tahsil olunacaq bir şey yoq halda, mezkür tarafları dolaştım. Dilleri tecribe için canımı avuçıma alur cürdüm ve qatilden küç-belâ ile qurtuldım. Buyurdığınız kibi, Frenkistan selâmet hem serbesttir, nasıl isterseñ, öyle cürürseñ, kimse de qarışmaz. Bu yurtları körmeye Huda nasip ittiği sırada Frenkistana boş kelüp boş qaytmañız. Hisse ve ilim almalı. Siz daha yaşsınız, tahsil vaqtı qaçtığı yoq. Zamanımızda Frenkistan dünyanıñ umumiy dershanesidir, ilim ve maarifet hazinesidir. Sair qıtalarda unutilmiş Aristo/tel/, Eflâton /Platon/, İbn-Sina ve Farabi ve ğayrı ulema-yı-meşhurın /meşhur alimleriniñ/ ziya-i-ilmiiyeleri /ilim ışıqları/ Frenkistanı münevver idiyur /nurlandırılar/. Bunların ziyası ile ziyalansañız, ziyat itmemiş olursız, zan iderim. Parij şehrine gidiyursız, tahsil-i-ulüm için eñ müteber /itibar körgen, lâyıq/ şeherdir. Siz için anda olan dostlarıma hat/mektüp/ yazayım, size mihamdar /misafirçen/ ve yardımcı olsunlar. Huda hayırlı eyleye, Jozefina hanım size lisan-ı-fransevi /fransız tili/ hocası olur. Lisan öğreñgeç, tahsil-i-fünun /fen öğrenmek/ qolaydır. Frenkistan talebesi Taşkent ve Buhara talebesi mertebesinde /derecesinde/ degildir. Özünüz de körüp añlarsız, sersebzdirler /şanslı, talihli, taqdiri ümütli/, hem oqurlar, hem zevq-sefa iderler, nasıl isterler ise, şöyle maişet iderler, şöyle ki, hem seyyah, hem talebe ola bilirsiz ve fenlerden istifade idersiz /faydalanırsız/ . . .

Ulemanıñ /alimniñ/ bu sözlerini fikir idüp, bir-iki sene Frenkistanda bulunacağım sırada hüner ve marifetlerine aşna olmaq faideden hali /boş, faydasız/ olmayacağımı qararladım.

İstanbulda iqamet ittiği /yaşadığı/ zaman Gül-Baba haqqında hayli rivayet işitmiş ise de, bu ziyaret Vengriyada malüm olmayur mahallini bilmediği molla Vamberi tarafından beyan buyurıldığı ile bir “Fatiha” oqur fransız yurtunda Qırq-Azizler ziyareti bulurım ümüdi ile vaqt qaçırmayur yola revan oldum. . .

Demiryol ile Avstriya, Bavariya ve sair /diger/ ufaq ülkeleri keçtik. Bazı ülkeler şu qadar ufaq idi ki, yarım saatte keçtik. Rusiyeniñ bazı uyezdleri Avropanıñ bazı ülkelerinden zorcadır, zan iderim.

Yol boyu Jozefina, keçtiğimiz ülke ve beldeler haqqında baña lâzım malumat berüp, ahval-i-hazıra /şimdiki halları/ ve tarihlerinden bahs idiyur idi. Acayip! Bu bir qadın olsun da, bu qadar haberdar olsun! Zan idersin, dünyada beş yüz qırq yıl turmuş. Soñ añladığı ya: Avropada mekteplerde kız ve er balalara hem ulüm-i-diniyye /diniy ilimler/, hem fünun-ı-saire /başqa fenler/ tedris ittiryurlar imiş, şöyle ki, frenk qadınları tarih ve siyaset ve ticaret ahvalına aşna oluyurlar /yani bileler/. Frenk mektepleri ne kibi olduqlarını ileride yazarım. . .

Vengriyada Peşte /Budapeşt/ şehriden Fransa paytahtı Parije demiryol ile üç künde bardıq. Avropa

demiryollarında saatte yetmiş vörst /vörst: rus ölçüsünde 1.06 km/ cürüliyor, şöyle ki vagonların gidişinden qorquya tüşüp, Fransa yerine ahirete /öbür dünyağa/ yetişirim deyü, havf idiyor /qorqar/ idim. . .

Her nasıl ise, sağ-selâmet Parije yetiştik. Jozefinanın naqline /aytqanına/ köre, bu şehir – dünyanın birincisi. İnsanların ve qıtaların mekteb-i-umumiyyesi, hüner ve sanayı çeşmesi imiş. Qadınım münasebet ile bu şehre damat /kiyev/ kibi bulunduğım hatıra kelüp: “Ey, canım, senin ruh qardaşlarını tez körürmüz?” – deyü sual ittim. “Evet, efendim, ama eñ iptida bir yurt tutup yerleşüp, soñ bunlara haber idecek oluyurum. Keldikleri zaman, bizleri rahat körsünler”, – dedi.

Yol boyu kördüklerimi ifade itmedim. İleride fransızlar için yazacağlarım Avropanın sair /başqa/ halqları hususta dahi malumat olur, çünkü bunlar hep bir-birine oşayurlar. Bu defa öz halımdan beyan ideceğim. . .

Parijde icar ile /kira ile/ güzel yurt tuttuq. Bir künde lâzım eşyaları alup, bölmeleri yaraşdırdıq. Aşhaneye aşçı kadın, içeriye hizmetçi kız tutup, şu aqşam öz yurtumuzda rahat-rahat çay içtik. Şu çay sofrasında Jozefina ile müşavere /aqlı tanışma/ ittik. Bir miqdar fransız sözlere ve kelimeleri öğrenüp yetiştiğim sırada, heman her işten evvel Puatye vilâyetine barup, Qırq-Azizleri ziyaret itmeye karar berdim. Kadın ise Parijde qalup, ben qaytınca iki-bir yurt işleri ile meşğul olacaq oldu. Ba’de /soñra/ men ziyaretten qaytqaç, uruğ(?) ve qardaşlar ile körüşecek olduq ve bunların müşaveresi ile hem tahsil-i-funun, hem bir münasip ticaret tükânı tutacaq olduq. Buhara eşyası, Taşkent imtiası/malları/ bu şehirde hiç olmayup, müteber ola bileceği fikir ittim.

Frenkistan rahatlıqtır. Her ne kerek ise bar ve hazırdır, lâkin aqçasız da köz açılup cumulmıyur. Boş oturup aqça aşamaq münasip ve lâyıq körülmedi.

Müşaverenin ikinci künü az /qaldı/ ağleyüp canım Jozefina ile vedalaşıp yola çıqtım. Evlendikten beri daha ayrılmamış idik, nasıl tesir itmesin?! Ağlaşmamıştıq ama, ikimiz de çoq meyus /kederli/ olduq. Frenk kadınları çoq nazik ve nazlı gönül imişler. Kim bilir idi! İslâm kadınları kibi muhabbetli olmazlar zan idiyor idim.

Yollandıq. . . Vagonda Klod Reno adlı bir fransız ile tanış oldum. Frenk haq ile baña delil /qılavuz/ olup Qırq-Arab /Qırq-Aziz/ mezarını kösterecek oldu. Ne terbiyeli ve hoş usul adamlar bu fransızlar, maşallah! Klod Reno uzaq yolcusı ve yorğun olduğımı fikir ve insafa alup /yani merhamet etip/ öz yerini de baña berdi, şöyle ki, iki adamlıq yerde yerleşüp yahşı yuqladım. Demiryol arabalar quş kibi uçuyurlar. . .

– Müsyü, müsyü, turuñız. Puatyeeye barmaq için başqa maşınaya minmeli, – deyü arabacı başı yuqudan turğuzdı. Klod Reno tüşmüş. Şeyleri alup, ben de tüştüm. Ama delilim /qılavuzım/ Klod yoqtur. Vaqıt bilmek için saati baqtım. . . Saat yoq! Klod efendi ile yoldaş olmuş. . . Biraz ürküp, ceblerimi baqtım. . . Ceblerimde Qaraqum boranları oynayurlar! Frenk hırsızına rastkeldigimi añladım, ama da ustad imiş, boynumdan saati, üç cebimden aqçanı alup bir çibin kadar dahi rahatsız itmedi! Şükürler olsun, aqçam ancaq yolluq idi. Qaldığı Parijde sarrafta /bankirde/ emanet idi. Üç-beş ufaq aqçam her nasıl ise yanımda qalmış. Yarı yoldan qaytup, aqşam keç vaqıt Parije keldim. Haneme yetişkeç, şeyleri hizmetçi qıza berüp özüm içeri kirdim. . . Divanda Jozefina oturmuş, yanında keçi /eçki/ saqallı yaş bir fransız, stol başında üç fransız daha, stol üstü qahve, çay ve yemiş maqulesi /çeşitleri/ şeyler ile tolmuş. . . Cemiyet söyleşüp külüşiyur idi. Bunlar kadınımın qardaşları olmaq lâzım keldiginden, heman barup bir-bir her birini quçaqlap öpüp ibraz-ı-muhabbet /sevgi ve hürmet muamelesi/ kösterdim ve fransızca: “Aqşam hayırlı olsun”, – dedim. Lâkin qardaşlar Taşkentli bir tatardan bu kadar muhabbet ümüt itmediklerinden, taaciplenüp bir-birine baqıştılar ve biri, neden bilmem, külküsini tutamayup saqıldap küldü. . . delice olmalı! Jozefina ise: “Siz nasıl keldiñiz, ne oldu?” – deyü qıp-qızıl qızarup baña hitap itti.

İki söz ile başıma keldigini tarif ittim ve kadınını qardaşlarına mahtamaq hoş usul olduğundan, dil bildigime köre: “Şöyle yahşı, böyle yahşı”, – deyü fransızlara memnün olduğımı ifade ittim.

- Efendim, buyur, oturuñ. Bu sözler hiç kerek degil, – dedi Jozefina.
- Niçün kerek olmasun? Senden razı olduğımı beyan ittim.
- Bunların işi degil, quçaqlap öpmeye de hacet yoq idi. . .
- Niçün olmasun, senin qardaşların, ağaların degilmi?
- Evet degil ha, canım!

- Öyle ise bu dört cigit kim olacaq?!
- Tanış-bilişler.
- Bunların mında işleri ne?
- Bildiler, keldiler.
- Şay ise – kitsünler, hem kelmesünler, – deyü fransızlara muradımı aňlatup, ozdurdım. Kittiler.
- Abbas efendi, benim misafirlerime böyle muamele itmeñizi münasip köremem.
- Benden ayrıca saña misafir kerekmez, kim bile kimlerdir, seniñ ise qocañ bar! Yaraşmıyur.
- Ama, Molla, bu yer Taşkent degil – Parijdir, Türkistan degil – Frenkistandır. Bu yerin adeti böyle, aňlamadıñız mı?
- Evet, aňladım, lâkin ben Fransalı degilim – Türkistanlıyım, fransız degilim – tatarım! Sen bunu aňlamadıñ mı? Bilmek kerek idiñ!

13

Men de iqametim /yaşaycaq yerim/ ve tahsil hususunda tedarik itmektem. Ama siz: “Jozefina ile ne işlediñiz”, – deyü sual buyursañız, “Terciman” bir meclis-i-umumiyy olup mecliste aile halların naqlı /ayılması, tarif etilmesi/ edepsizlik olduğundan, Jozefina ile beynimde /aramızda/ vaqaa olmuş /olup keçken, yüz bergen/ ahval tarzları beyan itmeyerek, ayırıp taşladığımı haber idüp, bahsımın ilerisine keçecegim. . .

Frenk qadını ile bir ay qadar maişet biñ rubleden ziyadeye keldi. Çıqacaq aqça imiş, çıktı! İleride közümüzü açarız. Terbiye, irfan ve qıyafetine(?) aldandım. Körmemişlik bu ya! Frenklerde de edeplisi yolda, bazarda tıgırup cürmiyur imiş. Fikir olunacaq şudur ki, bu tar füce /yani tar ahlâq/ aşığı derece ve naqıs /eksik/ terbiye bir qadın bunca irfan ve nezaket ve letafete /dülberlikke/ malike olup, bendeñiz kibi körmemiş bir tatarın başından aqlını almaya muvaffaq olduğu halda, bunların haqiqaten terbiyeli ve bilicisi rastkelir ise, aqlı ve gönül nice hıfz olunur /saqlanır/? İnsan taş degil – közü bar, canı bar! Köz körer – can ister. . . Hudaya emanet! Frenk deryasına tüştük, baş yazısını köz körecektir. . .

Ayrılıq vaqiasından üç ay soñ Parije ve fransızlara, Lâ Mançe /La-Manşqa – ?/ alışıp yersimiş idim. Tahsil için medreseye, ticaret için birja, yani ticarethane-i-umumiyyeye barup keliyur idim. Üç ayda hayli /bayağı/ fransızca öğrenüp bir miqdar qolay almış idim.

Devam ittığım medrese hususiy bir derslane idi. Yigirmi muallim, her biri bir fenden ya bir lisandan ders idiyurlar idi. Bu medresede lisan-ı-arabiy, türkiyye ve farsiy ders olunduğı kibi, bazı hind şiveleri, hitay /qıtay/ ve yapon ve cümle frenk dilleri talim olunmaqta idiler. Türkiyye muallimi bendeñizi murad idenlere tatar ve çağatay türkiyye /türkçesi/ öğretmeye tayin buyurdu. Bu halda funun şubesinde şakird, lisan dershanesinde yarım muallim idim. Şakirdler arasında genç ve deliqlanlılar /yigitler, yaşlar/ olduğu kibi, uluğ tuccardan /alış-verişçilerden/ saçlı-saqallı adamlar dahi bar idi.

Bunların bazıları Mısır, bazıları İran ve bazıları Hindustan ve Hitay /Qıtay/ ile ticaret idüp, mezkür memalikte /memleketlerde/ müteber /?/ dilleri tahsil itmeye ğayret idiyurlar idi. Bilmek ve öğrenmek hususta frenklerin haves ve ğayretleri çoq taaciplidir. Qart-yaş, bay-faqır – herkes oqumaq ve bilmek qaydındadır.

Ticarethane-i-umumiyyede tuttuğım iş – Taşkent ve Buharadan ham ipek ve bazı eşya celp itmek idi. Fransa ülkesinde ğayet müteber ipek eşya işlendikten, ham ipek alıcılı ve müşterili idi. Bundan böyle Frenkistanda her ne kadar iqamet itsem, bu ticaret ile meşğul olmaq ahvalın icabından /turmuşñıñ lüzümiyyetinden/ idi. Hazır aqça aşamadan ise kesp /çalışıp qazanma/ ve kârda bulunmaq efsal /daha yahşı/ olduğu delil-bürhan /isbatlama ve qandırma/ istemez.

Medresede lisan-ı-farsiy /fars tili/ dershanesinde talim iden büyük bir tüccar ile nice mertebeler ticarethanede dahi rastkelişüp tanış-biliş olduğum halda, bir kün dedi:

– Müsyü Abbas, bu aqşam bizim yurtumıza teşrif buyurup /kelmeñiz ile şereflendirip/, yemekte bulunmañızı niyaz iderim /yalvarırım/. Siz ile bazı maslahatım /işim/ dahi olsa kerek. Vaqtıñız olur ise, buyuruñız, bendeñizi /quluñızını/ ğayet memnün idersiz.

– Baş üstüne, müsyü. Davetiñiz ile iftihar iderim, – dedigimde, cebinden çıkarp, kartasını berdi.

Karta – kâğıt parçasıdır. Üstünde sahibiniñ adı ve mahall-i-iqameti /yaşağan yeri/ malüm olunur.

Baňa “müsyü Abbas” dedigine taacip buyurmañız. “Müsyü” demek – “efendi”, “ağa”, “abzı(y)” demektir. Taşkentli dostlarım Molla Abbas ile müsyü Abbas arasında bir fark olmadığını bilsünler.

Bu tüccarın adı Şalon idi. Aqşam hanesine bardım. Başımda qar kibi aq çalma, üstümde yeşil ipek halat olduğu halda, ayağımda frenk başmakisi, elimde aq qolçaq, boynumda kızıl poşu ve saçım-saqalım nizamlanmış, qoqulu maylar ile cilâlanmış ve, zannıma köre, yosmalığım kemalinde olduğu sırada içeri kirdim. Müsyü Şalon qarşılıp çıqup, fransızca ve farsiyce münasip iltifatlar /hoş muameleler/ iderek büyük ve ziyetli bir bölmeğe dahil itti /kirsetti/. Bölmeniñ ziyet ve yarışığına hayran oldum isem de, fransızca duydurmayup ipekten pencere ve qapu asqılarını /perdelerini/, ceviz ve şemşir /rusça: “buk” teregi/ ağaçından yasalmış altun-kümüş örnekli stul ve otuğuçları ve divarlara asılmış büyük resimleri şemdan /çıraqlıq/ ve lampaları seyire tutundım.

– Pariji nasıl kördüñiz, hoş şehrmi? – deyü müsyü Şalon söz açtı.

– Evet, efendim, nasıl hoş olmasun ki, her bir binası padişahlara lâyıq, bazar ve çarşuları aqıldan haric /yani aqıldan tış, aqılğa yatmağan/, ehalisinde bir nice terbiye ve nizam bar, yazda toz, qışta balçiq olmaz bir belededir /şeherdir/. Ğayet begendim. Parij cihan dülberi olduğına şüphe itmem. Berekallah! Böyle şehre malik olan millet – uluğ millettir. Fransızların hüner-i-sanayı, fehm-ü-feraset /aňlayış ve qabiliyetleri/ ve merdanelikleri /yigitlikleri/ Parijin vucudı ile sabittir /isbatlanğandır/. Bütün alem-i-insan /insanlar alemleri/ bu şehri merkez-i-medeniyet qabul ittigi ve cihanniñ her cihetinden ziyaretine ve ilim ve maarifine hissemend /ortaq/ olmaya keldikleri – fransız qavmınıñ büyük derecesini kösterir. Berekallah!

– Vaqaa /haqiqaten/, cihanniñ birinci beldesidir. Lâkin, müsyü Abbas, Parijde olan letafet /dülberlik/ ve temizlik ve bazı usullar islâmlardan alınmış ibret /nümüne/ ve hisse semeresidir. Bazarlarda, çarşularda giceleri fenerler yaqmaq, yolları taş ile töşep çamur ve balçiqtan qurtulmaq, şehir içinde gülbağçalar yetiştirmek, çeşmeler bina itmek /qurmaq/ kibi adetler Andalus Hilâfet-i-İslâmiyyesi /Andalus İslâm Halifatı/ zamanında körülmiştir. Qartuba /Kordova şehri/, Sebilye /Sevilya/, Granata /Granada/ medreselerinden ve ustadlarından çoq hisse aldıq, çoq fikir öğrendik.

– Evet, müsyü, Andalus medeniyet-i-islâmiyyesi Avropanıñ teraqqisine /ilerlemesine/ büyük sebep olduğu malümdür. Berekallah! Hoş ve münasip haldan hisse ve ibret almaq hem haz /zevq, memnuniyet/, hem fazilettir /eyiliktir/. Bu cihetten sizlere berdigimizi qaytarup almayı Huday-Taâlâ müyesser eyleye/ nasip etsin/.

– Amin, efendim! Ehl-i-islâmın teraqqisi maarif ile ziyalanup medeniyet sayesinde rahat ve bahtiyar olması fransızları memnün idecek hallardandır.

– Şüphe yoq, efendim, çünkü zamanımızda fransızlar cihan hocalarıdır. Maarif ve medeniyet ziyasını dünyanıñ eñ uzaq, eñ çet yerlerine yetiştiriyurlar. İftihar iderim ki, ömrümün beş-on küni bunların meclisinde /bular ile beraber/ keçecektir. . .

Şu aralıq ikinci bölmeniñ qapusından bir yaş qadın köründi. Müsyü Şalon qarşı barup qadın ile baňa doğru keldiler. Ayağa turdum. Frenk usulıdır.

– Taşkent müteberanından /müteber insanlarından/ müsyü Abbas ve qızım Margarita, – deyü, beni qıza taqdim itti, yani bildirdi. Böylece tanıştırmak – frenk adetidir.

– Meclisiñiz ile /yani siz ile beraber bulunduğımın/ bahtiyar oldum, – deyü qıza hitap ittigimde, qız:

– Bendeñiz zat-ı-aliyelerini körmek ile müşerref oluyurım /şereflenem/. Nice vaqıttır atam sizden ötrü baňa hayli /çoq/ haber buyurmuşlar idi, tanışlığını arzu idiyur idim. Bugün müyesser oldu /nasip oldu/, memnün oldum, – dedi.

Bilirim, bilirim: “Qız nasıl idi?” – deyü sual ideceksiz! Size nice tarif ideyim ki, özüm de yahşı bilmiyurım. Ya Rabb, dünya yüzünde böyle güzeller oluyor imiş! Ay kibi ap-aq bet üzerinde gül kibi ufaçiq ağıza, kök kibi mavı közlere, qalem ile çekilmiş qara qunduz qaşlara, belden aşağı tüşmüş kestane saçlara qalıba tökülmiş kibi boy ve qıyafet qoşsañız, belki Margaritaniñ sıfatından azçiq haber alursız. Qızın sesinde, her bir hareketinde ve baqışında olan nezaket ve letafet tarif ide bileceğim hallardan degildir. İşte qız böyle oluyor imiş!!!

(devamı bar)

Noman Çelebicihan

QURTQA QADIN*

Qarların köpürdüğü bir gice idi. Furtınalar zulmetlere hücum idiyur, mağlûb oluyur; beyazlara bürünen qarañlıqlar içinde cinlerin topay oynadığı işidiliyurdu. Yüzimizi yaqan suuq ve qorquñ giceniñ tenha bir vaqtında hıdmetçi qız: “Haydı, – diyurdu baña, – qorqma, qorqma! Qurtqa totayğa varayıq, bizge masal aytar, diñlerimiz. Bek aru masalları var.” Hıdmetçi beni sürekleiyur, bazan, tereddüd ittigim zamanlar, beni elleri üstünde alaraq götüriyurdu.

Qurtqanıñ evine her ne vaqt girersem, his ittigim lerze ve hirası yene duydım. Yene ruhimda azim cümudiyelerin tondığını his idiyurım.

Qurtqa totay bizi bekleyurmış, memnuniyetle qabul itdi. Ben onıñ yüzine baqmağa qorqardım. Beyaz, qırmızı qarışiq saçları belki beş sene var taraq görmemiş, dağınıq buyra-buyra köpürmiş turıyurdu. Dişleri bitmiş, çehresi bürüşmiş, qatmerleşmiş, insan çehresinden ziyade mezar taşlarına beñzeyurdu. Beyaz, donuq gözleriniñ derinlerinde buzların, furtınaların qaynadığı görüliyurdu. Gözleriniñ kenarlarında biriken qurumış gözyaşları, çılpıqlar ihtiyar çehreniñ çirkinliğini ikmal idiyurdu.

Sözlükçe:

topay – topaç, dandürük, mırt (çevresine yip sarılıp birden biraqlaraq veya qamçı ile urularaq döndürilgen konus biçiminde ucu süyrü oyuncaq, rusça: ВОЛЧОК)

tereddüt – qararsızlıq, şüphelenme;

lerze – titreme, titreyiş;

hiras – qorqu, ürküp çekinme;

azim – büyük, yüce;

cümudiye – büyük buz dağ, aysberg;

birikmek – toplanıp cıyılmaq, birbirine qoşulup çoğalmaq;

ikmal etmek – tamamlamaq, bütünlemek.

* Degerli büyüimiz N. Çelebicihannıñ (1885–1918), çoq qısqa olmasına baqmadan olduqça diqqat çekken bu hikâyesini neşir eter ekenmiz, oquyıcılarımızıñ “Günsel”niñ 4-ci sayısına qaytarmaq isterdik. Şu sayıda N. Çelebicihannıñ meydanda olğan bütün eserleriniñ toplu bir şekilde berilmesine çalışılğan edi. Mezkür materyal neşir olunduqtan hemen soñra, elimizge çoq qıymetli bir kitap keçken oldu. Tanınğan qırımtatar edip ve hocaları H. Odabaş ile Ü. Hacı-Hasannıñ tarafından “Türk-Tatar Tili” adı ile 1923(1924) senesi Aqmescitte neşir olunğan bir derslik edi. Qırımtatar, qazantatar, osmanlı, azeri ve, qısmen, sovet devri rus edebiyatları hrestomatyası olaraq elge alınacaq bu derslikte (bir nüshası halihazırda Aqmescitteki İ. Gasprinskiy adına Qırımtatar Milliy Kütüphanesinde bulunmaqdadır) N. Çelebicihannıñ eserlerine de rastkeldik: “Bastırq”, “Haygidi”, “Yolcu Ğarip”, “Tilkiden Selâm”, “Sarı Tülpan” şiirleri ile “Qarılğaçlar Duası”niñ bir parçasına ve “yañı” bir eser olaraq ögümüzge çıqqan “Qurtqa Qadın” hikâyesine.

N. Çelebicihannıñ eserleriniñ, şimdilik, eñ eski nüshaları sayılacaq bularnıñ tekstlerini (“Qurtqa Qadından” ğayrı) “Günsel”niñ 4-ci sayısındaki variantları ile qarşılaştırdıq. Mühim bir farqlılıq körülmedi. Herhalde, bu tekstler de mezkür eserlerniñ asıl şekilleri olaraq sayılmaz.

“Qurtqa Qadın”ğa kelince, büs-bütün unutilğan bu hikâye yalnız yaqınlarda yañıdan dünya yüzünü körgen oldu: “Yañı Dünya” gazetasınıñ 1999 senesi aprel 3-te çıqqan sanında hikâyenin bugünkü qırımtatarca şekli basıldı (hazırlağan: Yunus Qandım).

Ümüt etemiz ki, “Qurtqa Qadın” da Çelebicihannıñ soñki “yañı” eseri degildir. Buña dair H. Odabaş ve Ü. Hacı-Hasannıñ söz mevzusu kitaplarında da çoq mühim bir kayıt bardır: “Bizde ölgen yazıcılardan bir ad daha bardır ki, o da Çelebi Cihan efendidir. Onuñ yazğan bir çoq şiir, hikâye ve romanları olsa da, daha hepisi basılıp çıqmadı.” (S.8.) Ebet, “Qarılğaçlar Duası” kibi abide bir eserniñ müellifinden daha, ve olduqça küçlü eserler beklemek çoq tabiydir. İşte, beklemelimiz...

Eser orijinal imlâsı ile berilmektedir.

N. Abdülvahap

Timurcan
(*Habibullah Odabaş*)*

ALTIN YARIQ

Haz.: Murat Yunus

TATAR YAŞLARINA

Tiri yaşlar, aqaylar, yaş apaylar, balalar!
Şu ögümüzde tura-turğan canım-canım tarlalar,
Qaralmağan, qazılmağan, saçılmağan, orulmağan,
Baqınız nas ağlay-ağlay öksüz kibik yatalar.

Bir zamanlar asradığı büyük, yüksek mallarman
Ortalıqqa ulu, ölmez ve pek ötkün ad salğan,
Yer yüzünüñ her yaqında yücelikmen atalğan
Bu tarlalar, şin qarañız, ne kibik halda qalğan.

Qıçıtqanlar, tikenler, sasıq otlar-ölenler,
Salpı-solpu qart ağaçlar, çırmavuqlar, emenler,
Canavarlar, yırtqıç qurtlar, türlü-türlü yılanlar,
Bu sevimli tarlaların her bir yaqın örtkenler.

Tatlı sesler her tarafta qulaqlarda uzanğanda,
Güzel güller, melevşeler, çiçeklermen donanğanda,
Yigirminci asır degen bu zamanda, şu qart dünya
Neçün qalsın qaranlıqta, qarşımızda şu qaç tarla?!

NEDEN

Şay, aqam, şay; neden yatsın bu tarlalar çitırmanlıq içinde?
Kelip keçken her bir yolcu, neden ursun oğa tepme?
Bu tarlalar ki, bugünde cayrap qalğan tatarlıqtır,
Eski yüksek tavlarına ağlap qalğan tatarlıqtır.

Yoqmıdır bir merhametli, acigen köz, bu hallarnı körecek?
Bunlar için ökünecek, tökünecek, söğünecek bir yürek?
Yoqmıdır hiç yüksek canlı bir batır er, bu hallarnı sezerek,
Bunlar için çalışacaq, ıdrınacaq, iş körecek, çift sürecek?

---

* *Odabaş, Habibullah (Timurcan; Çatır-Tavlı) (1881–1938(?)) – taniğan qırımtatar edebiyatçı ve cemaat hadimlerinden – maarifçi, alim, oca, şair, nesirci, til ve edebiyat derslikleri müellifi, muharrir. “Unutulğan Tatarlıq”nuñ şanlı keçmişi, çoq meşaqatlı hazırki halı ve parlaq kelegeci ile dünya muqyasındaki bir çeşit “qurtarıcı missiyası”ndan bahsetken “Altın Yarıq” adlı eserini ilk defa arap harfleriyle ve ayrı kitap şeklinde H. 1330 – M. 1911–12 senesi İstanbulda, o zaman Türkiyede tahsil alğan Qırımlı talebelerniñ arasındaki yaş şair ve ediplerden müteşekkil “Yaş Tatar Yazğıçları Cıyını”nuñ azası olaraq bastırğan edi. İkinci defa eser kiril harfleriyle 1996 senesi “Yıldız” mecmuasında (Aqmescit) neşir olundu (1996, N. 2, S. 133–143). Poemanıñ dergimizdeki latin harfli şekli hazırlanır eken, imlâsınıñ asıl nüshasında olduğu kibi saqlanılmasına çalışıldı.*

ÇEKİŞKEN

Yaş tatarlar! Ey, tatarlıq tarlasının fidanları!
Körmeysizmi köz ögünde şu çekişken canları?
Ay-küneşsiz, hiç ışqsız, körmeden, anlamadan,
Tüpsüz deren uçumlarğa ketip ölgen insanları?

Bunlar bizniñ anamızdır, babamızdır, ey, qardaşlar!
Cıyılıñız, bunlar için aqıtayıq qanlı yaşlar.
Qıçqırayıq, çıkarayıq keskin, yüksek tavuşlar,
Çünkim buğa yürek tögül, dayanamaz dağlar, taşlar.

Ağlanayıq pek aruv! Lâkin biliñ, yoldaşlar, ki:
Bizim mında ağlamamız fayda etmez andaki
Körlüğünden türtüngen, can çekişken adamlarğa:
Kerek çapmaq, yetişmek, yardım etmek olarğa.

Öyle olsa, toplanıñız! Hep kiteyik, ey, qardaşlar!
Kireyik bu uçurumlu tarlalarğa barabar.
Yaqlaşayıq bu kör közlü ğariplerge
Ve sorayıq, nedir bu hal, ne ağlaylar, neleri var?..

ACEP

Mını(?) yerde şarıl-surul aqayatqan bu özenniñ yanında
Yıltrağan bu sarı şey nedir, acep? Baqıñız, a!
Bu bir altın at naltı, qaydan kelgen bu mında?
Amma hucur şey tögülmi?!. Vay, işte, bir qılıç da!

ÇEŞİT ŞEYLER

Bu tarlalar hiç boş tögül, çeşit şeyler var her yaqta,
Şu çalınıñ astında da, kör, mına bir qafa,
Bu oşay bir batır, kirgin, pek aqıllı tatarğa,
Şay, şay, bu bir tatar başı!.. Beti ve manmayı ayta.

İlerleyik, aydañız! Biraz daha ileri!
Tırmaşayıq, çıqayıq, seyr eteyik şu qırı,
Neday yüksek, balaban, sarp ve geniş eken bu!
Taş direkler, yıqıq evler üzerinde top-tolu!..

Bu bir şehir! Zamanında ilerlegen ve yükselgen añlaşılan,
Kökke yaqın bu töpede bu şeherni kim qurğan?
Bu duvarlar, bu direkler, bu qal'alar, bu evler!..
Tabiatın yumruğuna nasıl köküs kerip turğan?

Cansız, ğarip çım-çirt turğan bu seherniñ ortasında,
Ve eñ yüksek bir yerinde hep dünyağa buyurğanday,
Yıltravuş, yüksek, büyük, pek mazallı bir şey tura,
O nem'eken? Aydañ, varıp, ögreneyik yaqınına.

Qarañız, ay!.. At üstünde oturğan güzel bir qız, n'eken bu!
Ayğa qardaş olacaqday turuşu ve qurumu!
Mannayında bir yazı var, oquñızçı, nedir o!
Altın suvuman bu yazı, eken meger: “Tatar yurtu.”

Mınav atın aldında yüzü qoyun devrilgen,
Çevre-çeti zedelengen bir oturğuç otura!
Añlap bolalmadıñız bunuñ ne olğanın, bilem,
Sıralanıñ çevresine, añlatayım sizge men:

Yüzlerce yıl bundan burun, ey, sevgili qardaşlar!
Nurlu küneş, nurın töküp, maqtanaraq çıqqanda,
Bizim şindi cansız, ölü kördüğümüz bu yaqlarda,
Canlanırdı bütün eşya, bu oturğuç, bu heykel da!..

Ağaçlarda sığırçıqlar, qaraquşlar, bülbüller,
Sızgırırđı, tüşünürđı, söylenirdi, ötüşürđı,
Bu evlerde o vaqıtlar güzel qızlar, yaş erler,
Körüşürđı, tanışırđı, sevişirdi, öpüşürđı...

Bu meydanlar qaplanırdı qadın, erkek kişimen,
Herkes kelir, turur, baqar keter edi işimen,
Altın tuyaqlar üstünde oturğan bu oturğuçnı
Ve o qıznı körer herkes, selâmlardı başimen.

Sağlam, çevik, erüv, oynaq, tetik atlar üzerinde,
Başlarında qara qalpaq, topuz, qarğı ellerinde,
Yürekleri birer arsladayın bolğan çeriler de
Qaravlarlar, beklerlerdi bu oturğuç çevresinde.

Küneş toğup, yarıqların yer yüzüne yayğandan,
Ve o zaman altınlarman, yaqutlarman qaplanğan,
Şu atlı qız nurlağan soñ küneş kibi çevre-çeti,
Bir sessizlik, deren tıñlıq bütün yerge çöker edi.

Dünya toqtar, turur, baqar, şaşar qalırđı yıldızlar,
Kökten bulutlar çekilir, ovalarda suvlar tınar.
Yeller batar, qaçar, pusar; susar, diñler edi quşlar!
Alem yoqmış tınış almaz, kesilirdi tavuşlar.

Biraz soñra ta uzaqta, derenlerden tatlı bir ses
Yavaş-yavaş qulaqlarğa yetişmege başlağanda,
İşbu qalabalıq meydan bölünürđı ekige tez,
Sevinçlermen keniş bir yol açar edi heman herkes.

Bütün közler tikilirdi, çarpar edi yürekler,
Sevdiğini körmek için, gönül ister ve bekler,
Bekler, bekler ve körerdi bu yollarda canını,
Hiç bir gönül turalmazdı körmedikçe hanını.

Az mıyıqlı, saqalsız, orta boylu, biraz şişman,
Betindeki kemikleri üstke taba uzanğan,
Qara qalpağı tübünden küneş kibi yıldırağan
Közlermen arsladayın körünürdi ulu han...

Ehnaliyin baqışları, alqışları arasından,
Küren qaşqa, bir dev kibik, pek balaban atıman,
Yürür keçer, minı (minav – ?) yerge kelir, tüşer attan han,
Çıqardı bu “oturğuçqa” yavaş-yavaş adımlarman.

Şindiyecek han avasın çalayatqan muzıka
Kesilirdi birden-bire, başqa bir ses ortalıqta,
Yükselirdi ki, sanırsıñ, tamarından oynar dünya,
Bu ses edi: “Ulu tatar hanlığı, sen biñ yaşa!”

“Tatarstan” dedikleri, “Tatar yurtu”nuñ yüregi,
Bu kördüğimiz oturğuçtı, onuñ bütün keregi
“Tatar hani” tarafından körülür ve sorulurdu,
Hep bu yerde, hep birlikte aytıslır, buyrulurdu.

“Tatar yurtu” sayılırdı, ey, qardaşlar, o zaman
Bugündeki Mağolistan, Mancuristan, Türkistan,
Bu yerlerge tuttururdu bütün özü buyruğunu,
Qarşısında bulduğımız bu oturğuçtaki han...

İster ise keçirirdi öz sözüni tağa, taşa!
Hiç bir kişi turalmazdı tatar hanın qarşısında!
Qolun sallap, askerine o bir kere “Qon!” dese, –
Alır edi el astına her tarafnı baştan-başa.

Büyük “Çin”niñ “Pekin”inde asqan edi bayrağın,
Sibiryaniñ alğan edi tağın, taşın, toprağın,
Acemistan, Hindistanın zapt eterek tacın, tahtın,
Bayrağimen donatqandı “Asya”niñ her bucağın.

“Avropağa ket, qon!” – dep yüverdigi bir qulu,
Ulu tatar bayrağını ketti, anda yükseltti.
Qırım, Qazan, Ejderhanın çaldı, açtı qapusunu,
Yeşil Ural boylarına qurdu “Altın Ordu”sunu...

Qalmağandı yer yüzünde “tatar” adın duymağan,
Bir bucaqta ne bir adam, ne bir hayvan, ne bir can!..
Can atardı kördüğümüz bu qız resmin körmekçün,
Tatar hannıñ ayaqların öpmek için her bir can...

O zamanlar uçqan edi qanatlarman tatarlıq,
Avalanğan, kök yüzüne çıqqan edi tatarlıq.
Aylar, künler, yıldızlarman el tutuşqan tatarlıq,
Yer yüzüne her köşege serpken edi “altın yarıq”.

Bir kün saba uçar edi yene kökte bu oturğuç,
Tolaşırđı yıldızlarını, her tarafnı ucdan-uc.
Bu arada apansızın şatır-şutur bir aleket,
Qoptı sanki kök yüzünde pek büyük bir qıyamet.

Ay çırayın çattı, qaçtı... Çaçtı, çarptı yıldırımlar,
Kün tutuldı, kök gürledi, gürüldedi yağmurlar,
Seller aqtı, aştı, taştı, deñiz temiz titizlendi,
Sandılar ki: hep oburlar yaptı etne, ırımlar.

Nurlar söndi, bir-birini körmez oldu bütün közler,
Qulaq tındı, işitilmez, añlaşılmaz oldu sözler.
Yürek turdı, öt patladı, qutlar uçtı, can tarsıqtı.
El, ayaqlar titrediler, yüzüqoyun tüştü yüzler...

Qattı suvuq, qarlı, buzlu yel, furtunalar çıqtı, esti,
Her bir yaqını urdı-qırdı, alt-üst etti ortalıqını,
Sallandılar, yıqıldılar tamırından terekler,
Büyük dağlar, qoca taşlar temelinden teprendiler.

Bilirsniñiz, bu dünyada yahşı, yaman – her şey olur,
Quvanılır, sevinilir, ağlanılır, qorqulur,
Lâkin ardı-sıra devam etken hiç bir şey yoqtır,
Kelmek, keçmek, yene kelmek, yoq olmamaq – yaşav budır.

Bu qorqulu hal da keçti, her şey taptı eski halın,
Canğa keldi, halq uyandı, eski esler başqa keldi,
Qalqtı herkes, bir tüşüñdi, qaltıradı yüregi,
Çaptı, baqtı, yüzü küldi, körüp oturğuç meydanın.

Yer yüzünü darma-dağın dağıtqan bu qarсанба,
Bir şey yapalğanı yoqtı tatarlıqınıñ canına.
Kökregini kergen edi o bütün bu furtunalara!
Yavaş-yavaş kelgen qonğan edi yene vücudına.

“Bunday qara quvetlermen yıqılırmı tatarlıq?
Onuñ kökü köklerdeñdir, altınlarman mıhladıq”, –
Dedi tatarlar, küldiler, büyük şeñlik yaptılar,
Tatarlıqını devirecek bir şey yoqtır dep, pattılar(?).

Evet, tatar quvetini yeñalmazdı bu quvetler,
Onuñ sağlam yüregini qıralmazdı aleketler.
Lâkin, baqıñ, o qos-qoca tatarlığın eñ soñu,
Oturğuçı devrilerek, nasıl bu hallara tüştü.

***

Yükselgendi – bu pek doğru – büyük tatar milleti,
Hatta eski zaman halı tarihleri aytı ki:
Bugün bazı adamların “Turan qavmı” dedikleri,
Eski dünya qavımları “tatar” diye ataladı.

Bir-birinden ayrı-ğayrı, pek dağmıq yaşağan,
Uyğur, mağol, bulğar, qazaq, mişer, başqurd, türk, türkman,
Macar, mançu, avar, qırğız, yaqut, çuqçı, hun, finu a (?).
Daha başqa bir çoq aqvam çağrılırdı “tatarlıq”man.

O uçqandı, bu da doğrı, lâkin nemen, baqıñız,
Elindeki yalın qılıç, astındaki yılmaz atı,
Köküsünde arslandayın yatatan yüregi, –
İşte, bunlar edi onuñ hiç qırılmaz qanadı.

O zamanda milletlerin qanatları hep böyle(y)di,
Onuñ içün hiç bir millet tatarlıqını yeñemedi,
Qoşularda hep o ozdı, hiç birini diñlemedi,
Yükselerek, o zamannıñ qurdu medeniyetini.

Lâkin soñra zaman, dünya kitken sayın deñiştı,
Kökün başqa bir yaqında daha parlaq, daha nurlu,
Başqa tüs bir küneş çıqtı, köterildi, büyükleştı,
Faqat tatar köralmadı, çünki şindi yuquda(y)dı.

Biliñiz ki, bu küneş – bilgi, añlav küneşiydi,
Tatarlıqçün bu küneşin nurın almaq kerekdi...
Lâkin o hep atı ile qılıçına bazandı,
Bu küneşni seçalmadı, biysinmedi, küçük sandı.

Bir kün keldi, o añladı; añladı, amma iş keçti.
Biraz qalqmaq istegendi, qıbırdadı, faqat teni
Kevşeklengen, siñirleri salpurağan, çürügendi,
Turalmadı, utandı, qurtulmaqçün tüştı kendi.

İşte, büyük tatarlıqınıñ yıqılması oldu böyle!..
O, demirden sağlam olan ve eñ qorqunç quvetlere
Köküs kergen, qarşı qoyğan, külüp keçken vucudı
Tüştı yerge, zedelendi, denildi: “O artıq öldi”...

Bundan soñra tatarlıqınıñ keçirdigi halları
Hepimizce pek bellidir. Yalñız şunu aytayım ki:
Bu tatarlıq yerge tüştı, faqat ayılğanı kibi,
O ölmedi, ancaq essiz, qıbırdanmaqsızın qaldı.

Bu halimen şindigecek turalmadı, hep yattı,
Üzerinden yıllar keçti, bir çoq yeri çürüdi,
Parçalandı, qırmısqalar, qurtlar oğa yürüdi,
Lâkin artıq körüle ki: qıbırdana, canı qayttı.

Tatarlıq bir kelgen edi, keçti, mına yene keldi,
Canın taptı, qıbırdana, ama pek çoq accı ağrıları
Keçire, ağlay-sızlay, turmaq istey, teni yara,
Çıtırmanlıq, qaranlıqta yürüp olmay, yaqara...

Ayda, yaşlar! Çapayıq, bekledigimiz yeter artıq!..
Keldik mında, daldıq, qaldıq, sözüimizni uzattıq
Bu oturğuç bizni çektı, uzaqlarğa kötürdi,
Eskilerni kördik, şaştıq, yüregimizni ağarttıq (ağırttıq – ?).

Bu oturğuç, “Tatar yurtu” yazılğan o atlı qız, –
Eski tatar babayların yapusıdır. Keliñ, biz
Hep bunlarını, keçmişlerni keçmişlerge taşılayıq,
Bizim işimiz – bugün, yarın, işimizge başlayıq.

Lâkin başta cıyılıñız! Özümüzge bir pılan
Tüşüneyik ve çızayıq, ondan soñra canımızman
Biz bu yolda atılayıq, oğraşayıq, çapayıq,
Kerek olsa, hep öleyik, qorqmayayıq, tökeyik qan.

Ama qanman kerek tügül. Çünki bizler tatarlıqını
Dedelerimiz kibi qılıç, qarğılarman ortalıqını
Qızıl qana, ateşlere boyayaraq yükseltecek
Hiç tügülmiz. Baqıñız, bizge şindi ne kerek:

Yumuruqman, zorbalıqman, qan tökmekmen yaşamaq,
Büyük olmaq, ad qazanmaq, ömür sürmek, aşamaq
Devirleri çoqtan keçti, şindi dünya baştan-ayaq
Başqa şeylermen çevrile – körmek, bilmek, añlamaq.

Bilgi, añlav – batırlıqqa, oq – qılıçqa üstün kele,
Eskideki insanların qavğa, cenki yerine;
Bugün sevmek, güzel-güzel keçinerek bir-birine
Yardım etmek duyğuları kire bütün yüreklere.

Bundan burun “büyük” diye, çoq qan tökken, ev yıqqan
İnsanlarğa söylenirdi, faqat bugün her insan,
Bunlar için yüreginde accı-accı qarğışlar
Tuyar, besler, zaten bunı insanmıdır duymayan?..

Bugün büyüklük adını qazanmaqçün, mutlaqa,
Ya yaşamaq çöllerinde qısqa bir yol tapmaq veya
İnsanların bilgisine biraz bir şey qoşmaq daha
Kerekdir ki, nasıl bunlar sevilmezler bu yolda?

Bu asırda ekmek, yemek – körmek, bilmek demektir,
Ad qazanmaq yükselmekse – başqasına bildirmektir.
Tatarlıqınıñ yaşamasın, yükselmesin biz istesek,
Kerek kerçek körmek, bilmek, başqasına bildirmek.

“Şindi bizge n’apmaq kerek?” – Artıq bu küç sorğuniñ
Qarşılığın hiç turmadan tez vereriz tügülmü?
“Şindi bizge bilmek kerek!” – Eñ doğrusı, qısqası – bu!
Ancaq bilgi nuru ile aydınlanır “Tatar yurtu!”

Yaş tatarlar! Bundan burun, qart tatarlar tatarlıqını,
Yükseltmekçün nasıl çapul iderlerse ortalıqını,
Onuñ kibi biz de bugün orat-orat dolaşayıq
Berlin, Paris, Londoranı, Viyananı, Peterburqını.

Yaşlar! Bugün pek azmız, faqat asla unutmayıq
Ki, canımız – tatar canı, yüregimiz – arslandayın,
Yalnızlıqtan qorqmaz, yılmaz eski tatar yüregidir;
Hep bileyik, bilmek – bizim canımızın keregidir.

Bilmek için közümüzni hiç bir şeyden yılmayıq,
Qorqutmasın asla bizni ne zügürtlik, ne açlıq,
Bizler eger bunı közge aldırır da, bu meydana
Atılacaq olur isek, parlar yine tatarlıq!..

Evet, eger tanımasaq kendimizçün qolay, küç,
Yene qurup olurmız biz tatarlıqqa bir oturğuç.
Ve bu sefer yerde tügül – tüşüncede ve miyde
Qurarmız ki, faydalanır ışığından herkes de.

Arş ileri! Aydı, tiri yaş tatarlar ordusu,
Künbatınıñ parıl-parıl bilgi, añlav tolusu(?)
Uruları saña baqa! Nasıl közüñ qamaşmay?
Yetmek, almaq tügülmidir yüregiñniñ arzusu?

İşte, saña yıqılmaycaq geniş, büyük bir meydan!
Al başıñı, ket, anda qon! Yeñ, zarar yoq, urul, tolan!
Qorqma, soqul, usanma, kir! Çevrege baq, ne tapsañ –
Yüklen, taş, faqat bozma, yap, yaraştır, nurlat, nurlan;
Soñra ketir qarşıñdaki bozuq, harap bulunan
Tatarlıqniñ tarlasına tök – canlansın, sen ferahlan!

Tatar tölü, tatar soyu olan yerler tatar yurtu,
Demektir ki, bu yerlerni bu asırğa yaraşacaq
Kibi birer bağça yapmaq, şeñlendirmek, suvarmaq, –
Ay, yaş tatar! Seniñ için bu bir borçtır, unutma baq!..

Tatarlıqni canıñday sev! Çünkü sen bir tatarsıñ,
Yahşı, yaman – her bir halıñ tatarlıqqa bağıdır.
O ölürsen – sen de ölürsen, o yaşarsa – yaşarsıñ,
Yaşavıñni sevmez iseñ – insanlıqtan çiqarsıñ.

Tatarlıqni sevgisini yüregiñniñ eñ aziz
Bir yaqında saqlağan soñ, dünyadaki ay, yıldız,
İnsan, hayvan – her bir şeyni bir sırada sevmelisiñ,
Sevmelisiñ tatarlıqni, insanlıqqa sermelisiñ.

Sevmek – budır insanlıqını insan etken, yüklseletken;
Yaşavumızını aydınlatqan, yüregimizge nur serpken.
Sev her şeyni, sev ve acı! Tatarlıqını da: “İstesek –
Her bir şeyge altın yarıq serpecektir”, – dep sev sen.

Acınacaq bu zamanda tügül yalñız tatarlıq.
Tatarlıqınıñ teni yara, faqat bütün insanlıq
Da pek hasta, ille bugün, künbatınıñ yıldıruvuq
Urbasına sarılğan, o, büyük, ötkün insanlıq!..

Ğoncelermen, çiçeklermen donatılğan o bağçada
Güzel, nurlu, yıldıruvuq urbalarnıñ astında,
Bilseñ sen bir, insanlıqını tişlep yatqan naqadar
Titiz, qorquñç yabaniyeler, canavarlar, yılanlar var!..

Künbatıda doğğan küneş bu qorqu(ñç)lı yılanlarnı
Hiç bir türlü yer yüzünden keregiday coyalmadı.
İnsanlıqınıñ yarasına ne Londora, ne Lâhı,
Yahşultacaq faydalı bir güzel ilâc qoyalmadı... .

Ay, yaş tatar! Bil! Bu işni senden bekley insanlıq.
Al batıdan bilgi nurın, sevgi, yani “Tatarlıq”
Nurlarını oña qat da, bir küneş yap, çıkar yaysın
Kündoğuştan yer yüzüne, insanlıqqa “altın yarıq”... .

Sözlükçe:

nas – *dial*: nasıl;

kibik – *dial*: kibi;

şin, şindi – *dial*: şimdi;

acigen – *dial*: acığan;

tügül – *dial*: degil;

nemeken – ne eken;

mannay – *dial*: mañlay, alın;

qal’a – qale;

zedelenmek – zarar körmek, harap olmaq,
ezilmek;

topuz – *rusça*: палица, булава, дубина;

qarğı – *rusça*: копье, пика;

çeri – asker;

ehnali – ehali, insanlar;

küren qaşqa – mañlayında aq tamğası olğan küren
donlu (*rusça*: темнорыжей масти) at;

Acemistan – İran;

yüvermek – *dial*: yibermek, yollamaq;

qut – oğur, baht, talih; mutlulıq;

kök – tamır, tüp, temel, esas;

toğmaq – *dial*: doğmaq;

tağ – *dial*: dağ;

tolaşmaq – *dial*: dolaşmaq;

tuymaq – *dial*: duymaq;

ataladı – adala edi;

aqvam – qavimler;

yılmaz – bir işten közü qorqup vazgeçmegen,
qorqubilmez, cesür;

biysinmemek – mühim, itibarğa lâyıq
saymamaq;

yaqarmaq – isrsrla istemek, yalvarmaq, niyaz
etmek;

kötürmek – yerinden ayırıp uzaqqa atmaq veya
yoq etmek; alıp ketmek;

çapul – yağma, talan; *rusça*: разбой грабеж
разбойный набег;

Paris – Parij;

Londora – London;

Viyana – Vena;

arş – marş(?);

naqadar – ne qadar;

töl – *mında*: nesil;

Lâh – Lehistan(lı) /Polonya(lı) – ?

Hud aleyhisselâm qissası

Hud ibn Abdullah Nuhnuñ oğlu Samnuñ evlâtlarından kelir. Arabdır. Rivayetlerde denilir ki, beş peyğamber Arablardan çıqtı: Hud ve Salih ve Şiş (Sit) ve İsmail ve Muhammed aleyhisselâm. Hud aleyhisselâm hazret-i Nuhnuñ vefatından üç yüz yıl soñra dünyağa keldi. Arablarınñ Ad (“a” sesi uzun oqulır – Aad) qabilesinden edi, qabile atasınıñ da sülâlesi şöyle edi: Ad ibn İvaz ibn İram ibn Sam ibn Nuh. Yani Hud Nuh oğlu Samnuñ torunınıñ oğlu edi.

Nuh oğullarından olsalar da, bu qabile insanları İslâmı unutıp, butlarğa tapınır ediler. Hepsiz uzun boylu olup, boyları bugünkü insanlardan eki kere yüksek edi. Her biri öz boyu yüksekliğine sekirebile edi. Sekirip alıp yerni tepseler, ayaqları tizlerine qadar topraqqa kömülir edi. Öz küçlerine güvengen, gerdayğan bir halq olup: “Biz qadar küçlü halq barmı?” – diye övünir ediler. Boyları alçaq, hasta, cılız soydaşlarını küler, aşağılatır ediler. Hisarların qurşalğan büyük şehirler salıp, boylarına köre yüksek saraylar qurdular. Öz boyları qadar da butlar yasadılar – altın ve kümüşten. Büyük bir buthane yükseltip, şu butlarını onuñ içine taşıdılar, olarğa tapındılar. Evlerine, saraylarına, buthane ve butlarına baqıp, zevqlanırdılar. “Ad” sözü de Arabça “aşırı” demektir.

Hud doquz yaşında ekeçte, Cebrail aleyhisselâm oña yalavaçlıq ketirdi: “Ey, Hud, bar, qavmıña ayt ki, Allah dinine dönsünler, yoqsa Allah üstlerine yel yiberip, yer yüzünden uçurur.” Hud soydaşlarına kelip: “Ya, qavmi! Ubudullâha malâkum min ilâhin ğayruhu”, yani: “Ey, soydaşlarım! Tapınıñ Allahqa ki, siz için başqa tañrı yoq”, – dedi. Adiyler Hudnuñ sözüne küldüler:

“Bizim tañrılarımız buthanede, közümüz önünde. Seniñ tañrıñ bizimkilerden oğan ise, ketir onu, köreyik”, – dediler. Hud dedi: “Qaçan ki qarşısına ketirilirsiz, Allahı o zaman körürsünüz. Qorquñ, tevbe ketiriñ. Yoqsa sizlerni yoq eter.” Adiyler: “Seniñ tañrıñ bizlerni nasıl yoq etecek?” – diye tiklendiler. Hud dedi: “O siziñ üstünüzge yel yiberecek.” Adiyler: “Biz seniñ sözleriñnen tañrılarımızı bıraqmamız”, – dediler. Böyleliknen, Hud soydaşlarını 47 yıl dinge davet etti, ancaq tek-tük bir qaç kişiden ğayrı, müslümanlıqqa qaytqan olmadı, müslüman olğanlar da bunu gizliden yaptılar.

Hud Allahqa başvurdu: “Rabbim, bularğa başlarına kelecik belâdan bir haber ber. Belki uslanırlar.” Allah Hudnuñ sözünü qabul etti – Adiyler ülkesine üç yıl yağmur yağmadı. Kâfirler bu qurğaçlıqı Hud söylegen belânıñ başlanğıcı olaraq tanıdılar, ama kene de İslâmğa qaytmadılar. Qadınları, bala-çağaları, qartlarını dağlardaki salqın qobalar içine taşıdırdılar, yıldı tuvarlarını da anda sürdüler. Özleri ise uruşmağa hazırlanırdılar kibi yarağlandı, başlarına yıldıraq tulğalarını kiydiler. Soñra üç erkekni – Mezid, Luqman ve Qaylını – Mekkege yiberdiler: “Barıp qurban çalıñız, tañrılarımızdan yağmur tileñiz”, – dep. Mekkede olarnıñ Muaviye adlı bir soydaşları bar edi. Mallı, cömert adam edi. Oña qonuş oldular. Bir ay aş, suv, çağır içmek, çalğı-çağana, yırlamaq, tepsenmeknen meşğul oldular. Muaviye olardan bezdi, usandı. Çalğıcı qırnaqlarına: “Sizler, içki arasında, olar yağmur tilemege qalqışqanları zaman, artıq yağmur mevsimi keçkenini, olarnıñ keç qalğanlarını añlatıp şiir söyleñiz. Onu añlap evlerine

---

Qissalarınñ aslı için, baq: Носируддин Бурхониуддин Рабғузий. Къыссас-и Рабғузий. – Тошкент: биринчи китоб, 1990; иккинчи китоб, 1991.

Dergimizdeki “Peyğamberler Qissaları” seriyasınıñ hikâyeleri “Qissas-ı Rabğuziy”niñ, işte, şu özbekçe neşrine esaslanıp qırımtatarcağa az-çoq serbest tercime yapılgan bir şekilde berilmektedirler.

Nasıruddin Burhaneddin Rabğuziy – XIII–XIV asırlarda Horezmdede yaşap icat etken bir yazıcıdır. Rabatoğuz adlı qasabadı yaşadı ve şer’iy mahkeme qadısı edi. Peyğamberler qissalarını 709/1309–1310 yılı Moğul büyüklerinden olğan Toqboğa adlı bir bekniñ ısmarışı ile Arabça bir eserden tercime etkendir. “Qissas-ı Rabğuziy” türkiy halqlar arasında Qur’an-ı Kerim mertebesinde muqaddes bir kitap olaraq sayıldı. Qarahanlı türkçesine yaqın bir tilde yazılğan olup, leksikasında Oğuz lehcesi elementleri çoqtur.

qaytsınlar”, – dedi. Qurnaqlar öyle de yaptılar. Mezid, Luqman ve Qayl Mekkege ne görev ile kelgenlerini hatırladılar, Kâbege baqıp qurban çaldılar. Qayl kökke baqıp, dedi: “Allahümme, eger Hud aytqan kibi Sen bar iseñ, bizni suvğa toydur.” Derken, kökte üç küme bulut peyda oldu: aq, qızıl ve qara. Ses eşitildi: “Ey, Qayl! Bulardan birini seçip al.” Qayl bulutlarğa baqtı: “Aq bulutta şey olmaz. Qızıl bulutta ne barlığını bilmem. Qara bulut yağmurlı olur, derler, onu seçip alayım.” Ses eşitildi ki: “Qara külnü seçtiñ”. Şu arada kökten Cebrail ve melekler endiler. Qara bulutqa yetmiş biñ burundıq urdular. Her burundıq ipi ekişer melekniñ elinde edi. Melekler uçtu, bulutni burundıqnen çekip, Adiyler ülkesi Hadramavt üstüne ketirdiler. Cebrail melekniñ birine dedi: “Yelniñ deligini aç!” Melek soradı: “Ne qadar açayım?” Cebrail dedi: “Sıgır tanavından çıqqan soluq qadar.” Melek dedi: “O qadar açsam, yer yüzündeki topraq, dağ, deñiz – her şey kökke uçar.” Cebrail dedi: “Yüzük deligi qadar aç.” Melek dedi: “O dahi çoq.” “Aysa iyne deligi qadar olsun”, – dedi Cebrail.

Yelniñ közü iyne deligi qadar açılrsa da, yavaşça başlağan yel kettikçe şiddetlendi. “Hudnuñ yeli

bizni tepretmege başladı”, – dediler Adiyler. Hud ise öz degresinde bir tögerek çizdi de, yel oña toqunmadı. Adiyler, ayaqlarını taşlar arasındaki yarıqlarğa soqup, ağır yağın taşları quçaqlap qaldılar. Yel bazılarıni taşlar ile kökke uçurıp, qayalarğa çarparaq ezmelerini çıqardı. Yerinden qopmaycaq qaya taşlarğa sıyıqıp gizlengenlerniñ üstlerindeki urbalarını, soñra etlerini sıdırıp aldı -- quru kemikleri qaldı. Qobalarda saqlanğan qadın ve bala-çağanı üfürüp ve süyrep çıkarıp, köklerge uçurdu, qaya ve taşlarğa çarpıp öldürdi. Deren çuqurlarğa kirip gizlengenler üstüne topraq ve qum obaları üydü. Topraq altında qalğanlar, başta birbirine el uzatıp: “Felân, bu senmisiñ? İñiltisi eşitilgen – felândır, ağlayatqan – felândır”, – diye sesleniştiler. Soñ başlarınıñ töpesine qadar topraq bastı, qımıldana-qımıldana tındılar. Yel çarşenbe küni başlağan edi, yedi gece, sekiz kün esti, sekizinci künnün aqşamına tındı. Hud, sersemleñip, soydaşları yaşağan köy ve kentlerni bir qaç kün gezdi, ağladı-sızladı. Hiç bir yerde tiri canğa yoluqmadı. İşte, öz quvvetine aşırı güvengen, aşırı gerdayğan Ad qabilesine şöyle bir ceza keldi, Allahu azze ve celle olarnı şöylece yoq etti.

Sözlükçe:

güvenmek – işanmaq;
gerdaymaq – özünü başqalardan büyük körmek;
övünmek – maqtanmaq;
qurşalğan – qoralanğan;
yalavaç – nebi, peyğamber;
oğan – qudretili;
uslanmaq – aqılılanmaq;
tulğa – eskiden döğüşlerde kiyilgen demir qalpaq;
yarağlanmaq – silâhlanmaq;
çağır – şarap;
qırnaq – qul qadın, qız;

tepsenmek – rusça: “плясать”, yani raqsqa tüşmek;
qalqışmaq – küçnüñ yetmeycek, veya yapılması imkânsız olğan bir işke kirişmek;
görev – vazife;
burundıq – hayvanniñ burun tanavına keçirilgen halqalı yip;
Hadramavt – Yemendeki bir bölgeniñ adı;
tanav – burun delikleri arasındaki çeper;
degre – etraf;
yağan – iri.

Salih yalavaç qıssası

Salih ibn Ubay Semud qabilesinden edi. Semudlar ise Nuh oğlu Samniñ aqtıqları olup, Ad qabilesi ile soydaş ediler. Hicaz yanlarında yaşar ediler. Ad qabilesine köre, Semudlar sayıca az – 1700 qadar qoranta ediler. Adiyler kibi uzun boylu, quvvetli, gerdayğan bir insanlar ediler. Hepsisi de kâfir. Olarnıñ malikleriniñ adı Hende ibn Ömer edi. Dağda bir göl bar edi, bularğa suv o gölden aqıp

kelir, bir tıynaqqa toplanır, suvnu o tıynaqta alıp içir ediler.

Bir kün Malik Ömer qocaman bir but yasattı – qızıl altından. Dört yöñge baqqan dört yüzlü: bir üzü arslan, biri – insan, biri – quş, biri – at. Közleri de – qızıl yaquttan. Bir de tapınaq yaptırdı – dünyanıñ dört yönüne açılğan dört qapılı. Töpesini aqıq taş ile örttürdi. Daha soñra dört tarafqa

baqqan sekiz tuyaqlı bir taht yasattı. Tahtnı tapınaqnıñ ortasına yerleştirip, butnı tahtqa oturttı. Bir qapıdan kirgen – bir yüzünü, başqa qapılardan kirgenler de – başqa ve başqa yüzlerini körer ediler. Butqa başta özü secde etti. Soñra soydaş Arab qabilelerini davet etti. Dört taraftan dört odağa kirip, bular da secde ettiler. Şu arada bir rahip, evvelce but içine kirip, secde etkenlerge: “Men sizlerden hoşnutım”, – diye seslendi. Herkes quvandı, Tañrımız bizge qonuştı dep. Soñ evlerine barıp, övündiler: “Öyle qocaman tañrımız bar ki, arslan yüzlü.” Öbürleri ise: “Yoq, at yüzlü!” – “Yoq, insan yüzlü!” – “Yoq, quş yüzlü!” – diye tartıştılar. Tartışa-tartışa iş döğüşke çattı. Özara döğüştiler, 70 biñ adam öldü. Soñ, duruqsayıp, birbirine baqtılar ve: “Yoq olsun bizni birbirimizden döğüştirgen tañrı! Altından olsa bile! Keliñiz, taştan bir tañrı yontturayıq”, – dep, Qarra dağına taş kesmek için kişi yiberdiler. Ama bu işke İblis qarıştı. İnsanları kendisine tapındırmaq yollarını aradı. Qarra dağına insanlardan evvel barıp, bir temiz aq taşnı kesip hazırlap qoydı. Adamlar o taşnı begenip, alıp kettiler. Taştan but yonttular. Evvelkisinden eksik olmasın dep, başını altın, közlerini yaqut, tişlerini inciden yaptırıldılar. Adını Ebher qoydular ve ayrı bir tapınaq yapıp, butnu anda yerleştirdiler.

Daha soñra: “Şimdi bu tañrımıznı baqmağa, temizligini yapmağa bir hadim kerek”, – dediler. Aralarında Kasur adlı çoq eyi bir adam bar edi – onu hadim yaptılar. Kasur 40 yıl tapınaqnı ve butnu temizlikte tuttu, eyi hizmet etti. Soñ İblis, melekleriñ gevezelendikleri arada eşitti ki, sanki bu Kasurdan Allahnıñ yalavaçı olacaq Salih adlı bir oğlan doğacaq. İblis, bular müslümanmı olacaqlar dep, qorqtı, halq tapınmağa kelgende, but içine kirip, dedi: “Cemaat! Şimdiden soñ bu Kasur maña hizmet etmesin. Siz ketken soñ o meni qamçıluy. Onu zindanğa atñ!” Adamlar taştan ses çıqqanına hayretlendiler ve, ğadaplanıp, Kasurnı zindanğa attılar. Kasur zindanda 40 yıl qaldı.

Soñ Cebrailge yarlığ keldi ki, Kasurnı zindandan çıkar dep. Cebrail qanatu ucunen bir çarptı, zindan qapıları qırıldı. Cebrail: “Ey Kasur, çıq!” – dedi. Kasur çıqtı – kimse yoq. Öz gönlünde sağıştı. “Qırq yıl Ebherge hizmet ettim, 40 yıl da zindanda qaldım. Artıq maña bir şey kerkemey”, – dedi. Dağlarğa ketip, bir qoba içine kirdi, çoq arğan edi – yattı

yuqladı.

Kasurnıñ evligi bar edi, Zaum adlı. Güzel yüzlü bir qadın edi. Kasurnı arzılap, şeherni boydan-boy doladır, adını aytıp çağırır edi, ahırı da, delirdi. Halq onu acıdı.

Bir aqşam Zaumnın eviniñ pencere taptasına bir qarğa kelip qondu ve: “Ey Zaum, Kasurnı körmege göñlüñ bar ise, artımdan iyer,” – dedi. Zaum iyerip ketti. Bir qaya yanına kelgende, qarğa: “Kasurnı çağır”, – dedi. Zaum qattı ses ile eriniñ adını aytıp, çağırdı. Qaya şatırdap yarıldı, qaranlıq qoba açıldı. Kasurnıñ sesi eşitildi: “Kir içeri”, – dep. Zaum qobağa kirdi, taş üstünde oturğan Kasurnı kördü. “Ey Kasur, bunda ekensiñ. Niçün maña kelmediñ?” – dedi. Kasur: “Zindandan qurtuldım, bir qaç kün bunda rahatlandım”, – dedi. Zaum dedi: “Yüz yigirmi yıl oldu men seniñle olmağanıma.” Bu sözler üzerine Kasurnıñ evligine rağbeti oldu, ekevi qavuştular, Zaum Salih peyğamberge yüklü oldu. Kasur ise şu saatte yıqıldı, öldü. Quş ayttı: “Ey Zaum, qobadan çıq.” Zaum, eriniñ ölgenine qayğılı olup, qobadan çıqtı. Taşlar bir daha hareketke kelip, qoba ağızı qapaldı. Quş ayttı: “Ey, Zaum! Balanı kimden doğurdıñ dep sorasalar, tanıq isteseler, olarnı bu yerge ketirip, eriniñ adını aytıp çağır”, – dedi, soñ körünmez oldu. Zaum da evine qayttı.

Doquz ay keçken soñ, muharrem ayınıñ ilk salı kününe keçer gecesi Salih yalavaç doğdu. Zaum onu qundaqlap, öz halqına alıp çıqtı. Malik soradı: “Bu oğlanı qaydan aldıñ?” Zaum olup keçkenlerni añlattı. Malik tañladı, inansıramağan oldu. Zaum dedi: “Maña inanmaz iseñ, yür köstereyim.”

Maliknen qoba olğan yerge keldiler. Zaum qattı ses ile Kasurnı çağırdı. Qoba açıldı, Maliknen Zaum içeri kirdiler. Mevlâ-Taâlâ Kasurnı tiriltti. Kasur yataqtan turdu ve: “Ey, Malik, bu oğul benimdir!” – dedi. Derken, yıqıldı, kemikleri töküldü, qafatası yuvarlanıp ketti. Malik çoq hayretlendi. Soñ Zaumnın beraber tışarı çıqtılar, qoba ise kene qapaldı. Malik dedi: “Men öz közümnün kördüm, ama başqalar inanmazlar. Sen oğlanı benim evime ketir. Soñ asramağa alırsıñ.” Soñra Malik halqqa bildirdi ki, bir öksüz bala tapıldı, asramağa kim alır dep. Çoq adamlar toplandı, alacaq oldular. Soñ Zaum halq öñüne çıqtı, dedi: “Bu küñge qadar balanı men baqtım, maña alıştı. Onu asramağa men alsam, haqça olur.”

Şöylece, öz balası-öz anası birlikte qaldılar.

Salih on eki yaşına keldi, çoq körklü bir yigitçik oldu. Onu körgeñler, Muhammed resülüllahı körseler, hangisi kim olğanını ayırd etemezlerdi – o qadar birbirine beñzer ediler. Salih anasının qoylarını baqar edi.

Bir kün Mekkeden Hicazğa üç bin atlı ile Muaviye ibn Bekir keldi. Malik onu qarşılap çıqtı, çoq adamlar da körmeye bardılar. Salih de bardı, ald sıralarğa keçecek oldu. Askerler onu yibermez oldular. Salih qavvaslarını ellerinden tutup, anda-bunda ulaqtırdı. Malik onuñ quvvetine hayret etti. Yanına çarlap, bir atqa mindirdi, üstüne öz tonunu kiysetti. Biraz soñra da, her saba selâmğa kirgen saqlavları arasına aldı.

Bir kün Salih, Malikke selâmğa kirmek için qapı önünde oturğanda, yanına bir yigit suretinde Cebrail keldi. Özünü tanıttı ve Salihke peyğamberlik tiygirdi. Ayttı: “Ey, Salih! Malikke kir de, söyle: “Lâ ilâhe illallahu ve Salihun resülüllahu”, – desin.” Salih kirdi, şöyle dep ayt, müslüman ol dep. Malik kızdı: “Saña yaptığım eyiliklerge yanıtñ bumu? Maña sen peyğamber olacaqsñmı?” – dep. Salih cevap berecek oldu, ama Cebrail dedi: “Bıraç! Bu halq arasından çıq!”

Salih, qavmından ayrılıp, Qarra dağına ketti. Anda Cebrail ve meleklerini kördü. Cebrail dedi: “Ey Salih! Bunda özünü bir ev yap.” Cebrail ve melekler yardımını ile bir gecede bir balaban ev qurdular. Sağ ve soluna terekler tikteler. Ertesi künü qavmı kelip, o evni seyir ettiler. Salih olarnı imanğa çağırdı. Geceleri, evine kirip, yuqlar edi. Kündüzleri, imanğa keceklerge cennetni adar, cehennem ile qorquzır, eyilik ile söyler, erk ile qıçırılqlar edi, qardaşları ise qabul qılmaz ediler. Soñ birbirine dediler: “Bunu öldürsek, olmaz – öz nesebimizdendir. Onu bir utandırayıq ki, bizge söz söylemez olsun.” Salihke keldiler: “Ey Salih, bizden ne isteysiñ?” – dep. Salih dedi: “Allahnıñ dinine keliñiz. Bu sizge yahşı olacaq. Ad qabilesi Hudnuñ sözlerini diñlemedi – soñu ne oldu?” Adamlar dediler: “Aysa kel, dağğa çıqayıq, sen öz tañrıñnıñ kücü, qudret ve qaruvını bizge köster.”

Ertesi künü hepsi dağ eteklerine keldiler. Salihke bir kızıl taş kösterdiler. Babaları olğan Semudğa bir zamanlarda ses eşitilgen eken ki, qavmıñnıñ eceline bu taş sebepçi olacaq dep. Salihke dediler: “Bu taştan bir iñen çıqart – yünü kızıl, tili qara, boynu qalın, yelini tolğun olsun.” Salih

çağırdı: “İyem, özünü eşittiñ, menden ne isteyler.” Ve bir de dua oqudı. Taş iñlemege başladı, onu tolğaq tuttu ve, daha sonra, içinden aytqanları kibi bir iñen çıqtı. Yanında botası da bar edi. Ekev otlamağa başladılar. Adamlar Salihke dediler: “Bu iş seniñ tañrıñdan degil. Bizge sen büyücilik yaptıñ. Biz iman ketirmemiz.” Derken, deve ile botası bularnıñ suv alır tıynaqaq barıp, bar suvnu içtiler, adamlar da o kün suvsuz qaldılar. Salihke tiklendiler: “Bizge bu deve kerek degil, bizni böyle suvsuz bıraçacaq olsa.” Salihke yarlığ keldi: “Bulamen añlaşma yap: suvnu bir kün iñen ile bota içsin, bir kün bular alsın.” Şöyle de añlaştılar. İñen ile bota bir kün dağlarda otlar, bir kün kelip tıynaqtaki bar suvnu içer ediler. Qadınlr ise qopqalarından kelip, iñenni sağar, sütnü küplerge toldurır, qaymaq ve yağ yapar ediler. Şöylece bir kaç yıl devam etti, ama öte yaqtan, mallar iñenden ürker, otlamaz, arıqlar, ondan sebep de et yetişmez edi. Ahır soñu bazıları: “Bu deveni öldürmesek olmaz”, – diye mıdırıdanmağa başladılar.

Salih peyğamberge telqin endi ki: “Ey, Salih, qavmıñ arasında kızıl yüzlü, sarı saçlı, çağır közlü bir oğlan doğacaq ki, büyügen soñ ana deveni öldürecek. Bundan Semud qavmıñ başına belâ kekecek, Allah olarnı yoq etecek.” Salih bu telqinni qavmına yetkizdi, insanlarını uyardı, saqındırdı. Bular da, qorqup, ayılğan sıfatlı bir oğlan doğsa, anasına duyurmayıp, onu öldürir, anasına da: “Balañ ölü doğdu”, – dep aytar ediler. Şöylece doquz oğlan balanı boğup öldürdiler. Soñ bözçüler esnafınñ büyügi olğan Salif adındaki biriniñ ayılğan sıfatlı balası doğdu. Onu dahi boğacaq oldular, ama babası: “Salih sizge fesat yap”, – dep, balasını bermedi. Oğlunıñ adını ise Qazar qoydu.

Qazar yigirmi yaşına kelgende Salih onu kördü ve dedi: “Adem oğulları arasında bundan daha şom adam yoq.”

Semudiyleryaşadıqları şeerde bir qadın bar edi, adı – Abire. Onuñ da eki güzel kız bar edi. Banaki Qazar ve dostu Musdi bu eki kızğa aşlıq oldular. Bir aqşam sarhoş halda Abireniñ evine keldiler: “Bizge aş pişir”, – dep. Abire dedi ki: “Bugün suv nevbeti deveniñki edi, suvumuz yoq, sizge aş pişirmege. Aramızda da bir erkek yoq ki, şu deveni öldürse.” Qazar ayttı: “Men o deveni öldürsem, maña ne berirsiñ?” Abire dedi: “Ekiñizge bu eki kızımı beririm”, – ve kızlarınıñ yüzlerini açıp kösterdi. Soñ içki ketirdiler, bu ekevin içirdi,

esirttiler. Bular, silâhlarını alıp, deveniñ keler yolunda pusup, oturdılar. Deve yetip kelgende, Qazar aldına çıqtı, qılıçı ile deveniñ bökseini çaptı. Deve yuvarlana tüştü. Musdi onuñ başına oq attı, oqu ötküre çıqtı (başniñ o bir tarafından çıqtı). Deve serilip qaldı. Adamlar çapıp keldiler, bir ara şaşqınca baqıp turdular. Soñ deveden parça-parça et kesip, evlerine alıp kettiler. Qazar endi botanı da öldürmege davrandı. Bota dağ tarafqa qaçtı. Anası doğğan taş yanına kelip, üç kere bozladı. Taş yarıldı ve bota taş içine kirdi, yitti, yoq oldu.

Adamlarınñ bazıları iñen öldürülgen yerde ateş yaqıp, şişlik pişirip, aşamağa başladılar. Salih yalavaç, tütün körüp, bularnıñ yanına keldi. Olğan işni añladı ve: “Botası qandadır?” – diye, soradı. “Bota qaçtı, üç kere bozlap, taş içine kirip ketti,” – dediler. “İñen etini qay birleriñiz aşadıñız?” – dep soradı Salih. “Aşamağan adam qalmadı, herkes aşadı”, – dediler. “Aysa, bir adam qalmayıp öleceksiñiz”, – dedi Salih. “Qaçan ölecekmi?” – dep soradılar. “Üç kün içinde, – dedi. – Birinci kün yüzleriñiz sararacaq, ikinci kün – qızaracaq, üçüncü kün – qararacaq, ve öleceksiñiz.” Dedi ve, burulup, ketti.

Bular, toplaşıp, keñeştiler: “Salihni öldüreyik. Sözü kerçek olsa, ölümi bizden burun olsun, yalan

ise – o ölür, biz qalırız.” Şöyle añlaşıp, Salihniñ keler yolu yanında turğan balaban taş túbüne pusular. Lakin taş, Mevlâ yarlığı ile, omradı ve hepsini ezdi. Ertesi künü erkekler silâhlanıp, Salihniñ sarayı qarşısına keldiler: “Bizim soydaşlarımızı sen öldürgensiñ”, – dep. Salih dahi öz tarafdarları ile, silâh alıp, olarnıñ qarşısına çıqtı ve dedi: “Olarnı men öldürmedim. Bu sizlerge Allahtan kelgen bir cezadır. Baqıñız, hepsiñizniñ yüzüñiz sararğan.” Bular birbiriniñ yüzüne baqıştılar ve, qorqup, dardağın oldular. Soñ, aqşam, kene toplaştı ve dediler: “Bütün belâlar – Salihtendir. Onu öldüreyik.” Qızışıp ve qaynaşıp, Salihniñ evine saldırış yaptılar. Salih qaçtı, Saqil ibn Abülvahap adlı bir kâfirniñ evine gizlendi. Bu adam, yüzü qızarğan soñ, tevbe etip, müslüman olğan edi. Diger tevbe etkenler de mında keldi, 70 kişi oldular. Salihni qorçaladılar. Ama üçüncü künü bularnıñ da yüzleri qarardı, çünki tevbeleri keçikken edi. Bunu añlap, hepsi dalağa çıqtı, özlerine qabirler qazdılar, kefenler kiydiler, qabirlerine kirip, oturdular. Kökten Cebrail enip, bir qıçırıq berdi, Semudiylar de, her biriniñ ayağı túbünden ateş çıqıp, yanıp öldüler.

Salih ise Şam vilâyetine ketti, anda 18 yıl (başqa bir rivayetlerge köre – 40 yıl) daha yaşadı, soñ vefat etti. Salihten soñ peyğamberlik İbrahimge tiydi, aralarında başqa peyğamber olmadı.

Sözlükçe:

aqtıq – nesil;
malik – hükümdar, padişah;
yön – taraf;
tıynaq – aqarsuvniñ yolu qapatılmasıyla hasil olğan göl, havuz;
aqiq – bir çeşit süs taşı, agat;
yalavaç – peyğamber;
sağışmaq – tüşünmek;
arğan – yorulğan, talğan;
evlik – ev bikesi, qadın;
tapta – pencereniñ alt tahtası;
iyermek – artından ketmek;
tanıq – şahit;
körklü – dülber, yaqışıqlı;
tañlamaq – hayret etmek;
qavvas – yaycı, yay ile oq atıcı; padişahlar keçecek yoldan adamlarını kenarğa çektirgen asker;
ulaqtırmaq – bir kenarğa atmaq;
çarlamaq – çağırmaq;
saqlav – cansaqlar;

yanıt – cevap;
tiygirmek – tiydirmek, bildirmek;
nesep – soy;
erk ile – hüküm keçirircesine; *rusça*: “властно, властным тоном”;
iñen – ırğaçı (dişi) deve;
iye – sahip, Rabb;
tolğa – doğurmaqta olğan qadınıñ qursağı ve töllügi qaslarınıñ ağırlıq qıvrılmaları;
büyücilik – sihirbazlıq;
yitmek – yoq olmaq;
bözcü – bezci (böz/bez adlı qumaş toquyıcısı);
bozlamaq – deveniñ ses berme tarzı;
telqin – sözsüz, ğaibane añlatma;
çaqır közlü – közleri kök boz tüste; *rusça*: “светло-серый”;
şom – yamanlıq, kötülük isteyici;
bökse – hayvannıñ art ayağı ile qursağı arası qısmı;
qay – hangi;
dala – şeer tışarısı.

Hikâyet-i Yusuf ve Zeliha

Haz.: Kemal Qoñurat

(Devamı, başı 1–4 sayılardadır.)

684. Qatfir anı qoydı,
Zelihaya çekişdi:
“Yazuqlısın sen”, – dedi,
“Yusuf neden oldu suçlu?”
685. Durdı, zindana geldi,
Ol sanduqdan çıxardı,
Aydın yere getürdi,
Yusufi ögütleyü.
686. Boğasını¹ giderdi,
Kemha² döşek döşedi,
Ağır hıl’at giydirdi,
Dürlü nimetler virü.
687. Dedi: “Sen bunda durğıl,
Bir-iki gün sabır qıl,
Zeliha ister: “Eve gel,
Seni çıxaram”, – deyü.
688. Qatfir eve geldi,
Pes ecel hazır oldu –
Heman ol gece öldi,
Mısır sultansız qalu.
689. Mısır sultanı öldi,
Zeliha hem dul³ oldu,
Yusuf zindanda qaldı –
Görelim, iş ne olu?
690. Sultan qardaşı Reyyan,
Ol oldu Mısra sultan,
Azad oldu ehl-i zindan,
Yusufyalıñuz qalu.
691. Cebrail gökden indi,
Haqdan selâm getürdi,
Yusufi ögütledi:
“Sabır qıl, qatlan”, – deyü.
692. Bir aq incü getürdi,
Yusuf’ın ağzına virdi,
Düş ilmini öğretti:
“Ğufran fermanı”, – deyü.
693. Yusuf zindanda qaldı,
Çoq yıllar unudıldı,
Zeliha hem gice geldi,
Bir dürlü don göndürü.
694. Zeliha anca ağladı,
Yusuf rağbet qılmadı,
Zeliha dahı üşendi¹,
Zindana vara gelü.
695. On sekiz yıl çalışdı,
Qadınlığından düşdi,
Mısır halqı gülüşdi:
“Zeliha delidir”, – deyü.
696. Reyvana ram² olmadı,
Çoq diledi – varmadı,
Yusuf terkin ürmedi,
Ta ölünce umanu³.
697. Zelihayı Reyyan qodı,
Hem sarayından sürdi,
Zeliha bir ev aldı,
Vardı anda oturu.
698. Pes otuz yıl ağladı,
Ahırı gözsüz oldu,
Mal gitdi – derviş qaldı,
Yürür şehirde dilenü.
699. Her yanına kim gider –
Bir kişi anı yeder⁴,
Aşiq olmaq, gör, neder –
Şahları zir çalır⁵.

¹ boğasını – boğavını, elkepçesini;

² kemha – bir cins yipek qumaş;

³ dul – tul, ersiz;

¹ üşendi – erindi, istemedi; ⁴ yeder – yetekler;

² ram – boysunğan;

³ umanu – ümüt etip;

⁵ zir çalır – aşağı çalır,
urup;

700. İşte, Zeliha dilenür,
Mısır şehrin dolanur,
İşit, Reyyan ne qılır,
Sultanlıqa oturu.
701. Şarabdar hem hünsalar¹,
Qatındaki merğublar²,
Emir suhbetinde bunlar
Sultanla dün-ü-günü.
702. Rumdan³ bir çavuş geldi,
Yüz biñ altun getürdi,
Habba⁴ anı aldı,
Şarabdarla⁵ andlaşu.
703. Çavuş: “Malı alñ, – der, –
Reyyanı öldürüñ, – der, –
Ağulı aş virüñ, – der, –
Qabul qılñ andlaşu.”
704. Bunlar ol malı aldı,
Ol çavuş ğaib oldı,
Reyyan bunları bildi,
Buyurdi: “Tutun!” – deyü.
705. Pes bunları tutdılar,
Zindana ilitdiler⁶,
Üç gün anda yatdılar,
Yusufile söyleşü.
706. Ol (birisi) düş görmüş:
“Ta’birci, – deyü sormuş, –
Düşümi yorsa, – demiş, –
Nitelinin bildirü.”
707. Biri der: “Ben de gördüm,
Dahısın tanımadım,
“Ta’birci olsa, – dedim, –
Ol düşümi yordıru.”
708. Yusuf aydur: “Soruñız,
Yorvirem düşüñüz,
Deñ, nice düş gördünüz,
Nitelinin bildirü.”
709. Şarabdar aydur: “Ben gördüm,
Üç salqım üzüm sıqıdım,
Çanav¹ içinde qoydum,
Sultanma içirü.”
710. Etmekçi aydur: “Ben gördüm,
Üç fırın etmek bişirdim,
Başım üzre getirdim,
Sultanma götürü.
711. Getirib geliyurdım,
Gökden bir ün² işitdim.
Kimdir – anı bilmedim,
Hay çağırur: “Dur!” – deyü.
712. “Hay, dur!” – deyüben söyler,
İki quşlar geldiler,
Etmegi hem aldılar,
Gidiler görünmeyü.”
713. Bunlar düşi söyledi,
İşit, Yusuf ne dedi,
Düşlerin yorıverdi,
İkisine añladı.
714. Aydur: “Şarabdarın düşi
Hayır olur, – der, – işi,
Uzun olur, – der, – yaşı,
Sultana hidmet³ qılı.
715. Sultan seni çıkara,
Ağır hıl’atlar vere,
Bayağı⁴ işiñ vere
Eyliklere degirü.
716. Etmekçiyi çıkara,
Qapu önünde asa,
Quşlar etini qapa,
Mahluq qamu tañlayu.”
717. Pes, etmekçi işitdi:
“Yalan söylediñ!” – dedi,
Yusuf aydur: “Oş oldı,
Hele görüyün berü.”

¹ hünsalar – qıztekeler, hermafroditler;

² merğublar – sevilgenler;

³ Rumdan – Bizanstan (из Византии);

⁴ habba – ötmekçi;

⁵ şarabdar – şarapçı;

⁶ ilitdiler – alıp kettiler;

¹ çanav – çanaq (qırçaqça);

² ün – ses;

³ hidmet – hizmet;

⁴ bayağı – adeti, her zamandaki;

718. Şarabdar der Yusufa:
“Nişan varmı sözüñe?
Doğru söylegil baña,
Alâmetin bildirü.”
719. Aydur: “Nişan ol ola:
Oş saña hıl’at gele,
Dürlü nimetler bile,
Getüreler giydirü.”
720. Ol şarabdar inandı,
Zindan içre dolandı,
Şarabdar halâs oldı,
Ol habbaz kâfir qalu.
721. Üçünci gün geldiler,
Habbazı çıkardılar,
Ağaç diküb, asdılar –
Mısıra ibret olu.
722. Şarabbara geldiler,
Bir hıl’at giydirdiler,
Sultana iletdiler,
Elin öpdi yalvaru.
723. İşit, Yusuf ne dedi,
Şarabbara söyledi,
Kendini ismarladı:
“Beni anda añ”, – deyü.
724. Yusuf aydur: “Sen varğıl,
Sultana selâm qılğıl,
Hem beni dahi añğıl,
Suçum yoğun bildirü.”
725. Şarabdar çıqıb gitdi
Ol dem Cebrail geldi,
Aydur: “Haq selâm qıldı
Sualime cevab virü.”
726. Andan Yusuf sordı:
“Bu hubluğı¹ kim verdi,
Babaña kim sevdirdi,
Qardaşlarıñdan ayru?
727. “Sıddıq” deyü kim dedi,
Quyudan kim çıkardı,
Züleyhadan kim saqladı,
Qardaşlarından qurtaru?
728. Genç oğlan kim söyletdi,
“Yusuf doğru der”, – dedi,
Zelihayı yalan qodı,
Neden oldı, bildiñ bu?”
729. Yusuf aydur: “Canımdan,
Ol ni’met ğufranımdan,
Qurtardı mihnetlerden,
Bu qamu – Haqdan”, – deyü.
730. Cebrail der: “Çün bildiñ –
Ya niçün ğayra dediñ,
Şarabbara ismarladıñ:
“Sultana beni añ”, – deyü?
731. Çün ki¹ kâfire sığındıñ,
Allahı sen unutdıñ,
Ni’metlerin bilmediñ,
İn’amların² unudu.”
732. İşitdi Yusuf, çağırdı,
Yüzün secdeye urdı,
“Zinhar³!” – deyüben ağladı,
Tevbe eyleyüb yalvaru.
733. Cebrail yine geldi,
Hem başını qaldırdı:
“Tevbeñi qabul qıldı,
Sübhana sığın!” – deyü.
734. Bunda zindanda qalasın,
Yigirmi yıl olasın,
Ahir sultan olasın,
Mısır şehrinde bellü.
735. Cebrail ğaib oldı,
Yusuf zindanda qaldı,
Qatlanub sabır qıldı,
Dün - gün ibadet qılu.

¹ hubluğı – güzellikni;

¹ çün ki – qaçan ki;

² in’amları – bahşışlarını;

³ zinhar! – saqın! saq ol!

736. Bir gün Yusuf zindanda,
Otururuydu anda.
Bir söz var, diñle, bunda,
İşit benden, tañlayu.
737. Bir gün Yusuf dururdu,
Pencereden baqardı,
Meger bir Arab gördi,
Gelür, bir deveye binü.
738. Ol Arab yaqın geldi.
Yusufa deve söyledi:
“Ken’andan geldim”, – dedi,
Ol Arab añlamayu.
739. Yusuf deveye dedi:
“Aceb, Ya’qub ne oldu,
Eyü mi, hoş mı?” – dedi,
Qardaşların añlayu.
740. Deve Yusufa dedi:
“Ya’qub beli büküldi,
Gözünüñ yaşı döküldi,
Seniñ için qayıru¹.
741. Ya’qub şöyle ağladı,
Gözleri görmez oldu,
Sarıb beñzi soldı:
“Yusuf!” – deyü ağlayu.
742. Deveyi Arab çekdi,
Heman dem² deve çökdi,
Ol Arab ağaç çekdi:
“Deveyi uram”, – deyü.
743. Andan Yusuf çağırdu:
“Deveyi urma! – dedi, –
Sen berü gelgil, – dedi, –
Baña bir haber berü”.
744. Ol Arab yaqın geldi,
Yusuf Araba sordu:
“Qanqı³ eldensin? – dedi, –
Baña bir haber virü”.
745. Arab aydur: “Ğaribem,
Ben Ken’andan gelürem,
Bazirgânlıq iderem,
Altun-gümüş qazanu.”
746. Yusuf aydur: “Ne qıldıñ,
Bu şehre ne getürdiñ,
Ayıtgil, ne qazandım,
Ne aslın vardır bellü?”
747. Arab der: “Qumaş aldım,
Bu deveye yükledim,
Getürüb bunda satdum,
Bir Mısıriy asıllu.”
748. Yusuf aydur: “Bildinmi,
Hiç Ken’anda oldınmi,
Bir qaba ağaç gördinmi,
Ol on iki butaqlu?”
749. Bir budağı kesilmiş, –
Qamusından pek imiş, –
Ağaç andan buñalmış:
“Bir budağım yoq”, – deyü.
750. Arab aydur: “Añladım,
Ol ağacı ben bildim:
Ya’qubdur – anı bildim,
Oğullar – budaq”, – deyü.
751. Bu kez Yusuf ağladı,
Ol Arab’a ismarladı:
“Ya’quba varğıl, – dedi, –
Benden selâm degirü.
752. Varub aña söylegil:
“Bir ğarib gördüm, – digil¹, –
Zindanda ölür, bilgil,
Senden dua isteyü”.
753. Yusuf qolunu açdı,
Bilezigin çıkardı,
Arab’a bağışladı,
Vasiyet ismarlayu:

¹ qayıru – qayğırıp;

² heman dem – şu zaman;

³ qanqı – hangi, qaysı;

¹ digil – dep ayt;

754. “Bu armağan senindir,
Bilgil – qızıl yaquttur,
On iki biñ altundur,
Bahası bunuñ bellü.”

755. Pes Arab anı aldı,
Devesini qaldırdı¹,
Hiç Yusufu sormadı:
“Sen ne kişisin?” – deyü.

756. Arab deveye bindi,
Durub yoluna girdi,
Girü² Ken’ane vardı,
Dün-ü-gün qatarlayu.

757. Arab evine vardı,
Ehline hiç tınmadı,
Gice yatıb diñlendi,
Ertesi durıvaru³.

758. Ya’qub evine vardı,
Hem taşradan çağırdı,
Daya solub geldi:
“Haberin nedir?” – deyü.

759. Bu kez aydur Arabiy:
“Qanı ol Ya’qub nebiy?
Mısr’da gördüm ğaribi,
Geldim haber getirü.”

760. Daya çün⁴ kim işitdi,
Ya’quba haber itdi,
Aydur: “Bir Arab geldi,
Saña selâm getirü.”

761. Ya’qub namaz qılardı,
Zarı qılub ağlardı,
Yusufi dileriydi,
Haliqına yalvaru.

762. Ya’qub çün bunu bildi,
Namazdan fariğ oldu,
Qaravaşına sordı:
“Nice haber var?” – deyü.

763. Arab içerü girdi,
Ya’quba selâm verdi:
“Mısırdan geldim, – dedi, –
Oş saña selâm qılu.

764. Bir ğarib beni gördi,
Senden çoq haber sordı,
Zindanda oturırdı,
Yüzi örtülü, – deyü. –

765. Ol saña selâm qıldı,
Seniñçün çoq ağladı,
Baña çoq ismarladı:
“Doğrı aña var!” – deyü.

766. Aydur: “Anı işitdim,
Bir oğluñ gitmiş – bildim,
Ben dahi ğarib oldum,
Zindanda ancılayu¹.

767. Ol baña dua qılsun,
Haqqa oğlunu versin,
Daima unutmasin
Beni duadan”, – deyü.

768. Ya’qub aydur: “Bildiñmi,
Adı nedir, sorduñmı,
Hiç qatına vardıñmı,
Bildiñmi, kimdir?” – deyü.

769. Arab aydur: “Ün duydum,
Heman bir dutsaq² bildim,
Sözlerini diñledim,
İlle yüzi örtülü.”

770. Bu kez Ya’qub ayıtdı:
“Hacetiñ nedir? – dedi, –
Dilegil benden imdi,
Vereyim bağışlayu.”

771. Ol Arabiy ayıtdı:
“Mal haceti qalmadı,
Ol aziz çoq mal verdi,
On iki biñ altun qıymetlü.”

¹ qaldırdı – tursattı;

² girü – kerî, artına;

³ durıvaru – turıp barıp;

⁴ çün – qaçan, ne zaman;

¹ ancılayu – öylecesine;

² dutsaq – esir, tutsaq;

772. Pes, Ya'qub alqış itdi,
Arab dahi durub gitdi,
Ya'qub çoq fikir etdi,
Ol Arabı tañlayu.
773. Bunda (anı) qoyalum,
Girü söze geleşüm,
Yusufa çağıralum,
Zindandadır: "Haq!" – deyü.
774. Pes, Yusuf tutsaq oldı,
Oş, yedinci yıl oldı,
Ol Haqdan meded irdi –
Yusuf çiqısar girü.
775. Bir gün Yusuf ol durdı,
Haliqına yalvardı,
Ol qadar kim ağladı:
"Beni qutarğıl", – deyü.
776. Cebrail gökden indi,
Haqdan selâm getürdi,
Sultanlıq muştuladı:
"İmdi qurtuldıñ", – deyü.
777. Cebra'il varıb gitdi,
Yusufı uyqu tutdı,
Zindan içinde yatdı,
Erteye dek uyuyu.
778. Ol gice işit n'oldı:
Meger sultan düş gördi:
"Ta'birci! – deyib sordı, –
Bu düşüm nedir? – deyü. –
779. Yedi sığırı gördüm,
Üzerine binerdüm,
Bundan aña geçerdüm,
Qamusı semiz, güçlü."
780. "Yine bir düş gördüm, – der, –
Yedi ğayrı sığır, – der, –
Semizleri yedi, – der, –
Qamusını döñdürü.
781. Yedi başaq yaş¹ boğday,
Yedi başaq quru boğday,
Qurusı yaşa döndi,
Hem ol yaşı qurıyu.
782. Hep bir araya geldi,
On dört baş boğday oldı,
İkisi göge² uçdı,
Gitdi hem görünmeyü."
783. Ta'birciler söyledi:
"Sultan azdırmış, – dedi, –
Biz yoramayız, – dedi, –
İşbu düşi dosdoğrı."
784. Ol Allah qudrətini,
Ta'birciler unutdı,
Ne didiğin bilmedi,
Ta'bir ilmin unudu.
785. Bu kez Sultan çevrildi,
Şarabdar durı geldi,
Yusuf dedüğin aña,
Başın saldı aşığı.
786. Sultan aydur: "Ne oldıñ,
Başını niçün saldıñ,
Söyle baña, ne gördüñ?
Yudunmağıl, de doğru."
787. Şarabcı aydur: "Bilgil,
Ya, sultan, (sen) işitgil,
Bir sözüm var, diñlegil,
İşit benden aňlayu.
788. Zindan içre bir oğlan,
Hergiz söylemez yalan,
Düş görüb aña sorañ,
Yorar her düşi doğrı."
789. Bu kez Sultan söyledi:
"Pes, qanda gördün? – dedi, –
Ayıt, nice düş yordı,
Qanda tanıdı?" – deyü.

¹ muştuladı – hayırladı, qutladı;

¹ yaş – taze;

² göge – kökke;

790. Şarabçı aydur: “Gördüm,
Ol vaqıt zindandaydım,
Düş gördüm, aña sordum,
Yordı gerçək bildirü.”
791. Sultan ayıdur: “Varğıl,
Düşimi aña sorğıl,
Ne cevab verir, bilgil,
Tez gel baña bildirü.”
792. Şarabçı aydur: “Varamam,
Hiç sözüni saymayam,
İlle andan udluyam¹,
Soriyamam utanu.
793. Ol baña ısmarladı:
“Hergiz suçum yoq”, – dedi,
Oş yigirmi yıl oldı
Unutmışam aňmayü.”
794. Sultan aydur: “Yüri var,
Anıñ Bir Tañrısı var,
Hayır-şerr andan tutar,
Ol qılmaz seni udlu.”
795. Şarabçı durı² vardı,
Yine zindana girdi,
Yusufa tapu qıldı,
Yeñin yüzüne tutu.
796. Yusuf aña söyledi:
“Yeñüñi gider! – dedi, –
Seniñ suçun yoq, – dedi, –
Bu iş – Tañrıdan”, – deyü.
797. Pes, bu kez öri durdı,
Şarabdar düşi sordı,
Yusuf ol düşi yordı,
Birer birer aňladı:
798. “Semiz sığır dediği,
Arıq anı yedügi,
Buğday göge ağduğı,
Dolanub görünmeyü –
799. Yedi yıl bolluq ola,
Eyü yağmurlar yağa,
Dürlü tahıllar¹ bite,
İller ucuzluq olu.
800. Andan soñra, bil, n’ola:
Yedi yıl qıtlıq ola,
Gökden yağmur yağmaya,
Ekilmişler qurıyu.
801. Andan soñra n’olası –:
Yağmur üküş² olası,
Dürlü tahıl olası,
Cihan ucuzluq olu.”
802. Şarabdar durub vardı,
Yusufa alqış itdi,
Tabu eyledi, çıqdı,
Sultan qarşında duru.
803. Pes, sultana ayıtdı,
Yusufi ğayet ögdi,
Düş ta’birin bildirdi,
Sultan qaldı tañlayu.
804. Sultan aydur: “Sen varğıl,
Ol zindandan çıqarğıl,
Ağır hıl’at giydirgil,
Getirgil ağrılau.”
805. Andan şarabçı vardı,
Yusufa muştuladı:
“Durğıl, gidelim!” – dedi,
Ağır izzetleyü.
806. Yusuf aydur: “Sen varğıl,
Ol avratları dergil,
Elleri haln sorğıl:
“Niçün kesdiñiz?” – deyü.”
807. Şarabçı girü vardı,
Sultan qatna girdi,
Bu haberi bildirdi,
Sultan durdı qaçıyu³.

¹ udluyam – utançılıyım;

² durı – turup, qalqıp;

¹ tahıl – aşıq, arpa, boğday;

² üküş – çoq;

³ qaçıyu – qaqınç etip (упрекая кого-л.);

808. Sultan ayıdur: “Varğıl,
Ol avratları dergil,
Hem Zelihayı qomağıl,
Qamusını getirü.”
809. Şarabcı durub vardı,
Avratları iletdi:
“Yusufin suçı nedir? – dedi
Sultan bunlara söyleyü:
810. “Bir-bir iqrar etdüñiz,
Elleriñiz kesdüñiz,
Her ne kim iletdüñiz,
Yudunmañuz gizlenü.”
811. Zeliha yavlaq¹ utandı,
Sözünü yudunmadı:
“Yusuf doğrudur, – dedi, –
Ben suçluyum, bil bellü.”
812. Bu kez sultan qaqudı:
“Yazıqlusın sen! – dedi, –
Zindana urdun, – dedi, –
Hergiz² sen utanmayu”.
813. Andan Zeliha aydur:
“Ol benim qulum durur,
Zindana andan urdum,
Sözümü tutsun deyü”.
814. Yusuf hod doğru oldu,
Avratlar hep dağıldı,
Sultan tahtında qaldı,
Eyü fikirler qılu.
815. Bu kez sultan buyurdu,
Altun kürsi getürdi,
Ağır atlas döşetdi,
Saray öñün donadu³.
816. Tahtdan zindan arası,
Dört fersah⁴ yol olası,
Emr etdi – adam varası,
Ol Yusufu: “Gel”, – deyü.
817. Bekler hep atlandılar,
Zindan qatına vardılar,
Qamu atdan indiler:
“Yusufi çıkar”, – deyü.
818. Soqaqlarda durdılar,
Çıraqlar yandırdılar,
Yusufi çıkardılar,
Taze ata bindirü.
819. Oş Yusuf taşra çıqdı,
Zindan halqın diledi,
Hem sultan bağışladı,
Hep dutsaqlar qurtulu.
820. Cebrail girü geldi,
Haqdan selâm getirdi:
“Ya, Yusuf, durğıl, – dedi, –
Sultanlığa değışü¹.”
821. Ol Yusuf örü durdı,
Atlandı, yola girdi,
Hep silâhdarlar geldi,
El içine yürüyü.
822. Şehirlü qarşu geldiler,
Qamu tabu qıldılar,
Dürlü saç² saçdılar:
“Bu sultan olur”, – deyü.
823. Sultan Reyyan geldi,
Yusufi qavrayıp quçdı,
İki gözünü öpdü,
İltib tahta oturu.
824. Reyyan der: “Yusuf, bilgil,
Gerek – sultanlıq qılğıl,
Gerek – gayrı iş alğıl,
Hüküm – seniñdir”, – deyü.
825. Yusuf aydur: “İşitgil,
Şehr içinde çağırğıl,
Beni haznedar qılğıl,
İş qılalum qolaylu.”

¹ yavlaq – yaman, pek;

² hergiz – hiç te;

³ donadu – donatıp;

⁴ dört fersah – 5 km x 4 = 20 km;

¹ değışü – irişip, yetişip;

² saç – saçılğan ufaq para;

Hız. Yusuf tahtta. Ortaçağ minyatürü (Kaşmir, XVIII a.)

826. Azadlıq dilemedi,
“Atama ilt” demedi,
Haznedarlıq diledi –
Bu iş Tañrının qamu.
827. Cebrail anda gelmiş,
Ol Yusufa söylemiş:
“Sultan olursın, – demiş, –
Mısır tahtına”, – deyü.
828. Reyyan aydur Yusufa:
“Sen otur sultanlığa,
Kişiler qo hazneye,
Sen otur sultan olu.
829. Ben qarşuña durayın,
Saña qulluq qılayın,
Hem şehre çağırayın,
Cümle halqa bildirü.”
830. Reyyan sultan buyurdı,
Yusufkürsiye bindi,
Reyyan şehri çağırdı:
“Yusufdur sultan!” – deyü.
831. Tañrı sultanlıq verdi,
Reyyan bir sebeb oldı,
Pes, Yusuf sultan oldı,
Mısır içinde bellü.
832. Çün Reyyan tahtdan indi,
Yusufa hidmet qıldı,
Tahtı Yusufa qaldı,
Görelüm, iş ne olu.
833. Yusuf bu kez buyurdı,
Ekincilerin derdi:
“Çoq ekin ekin, – dedi, –
Dün-ü-günü durmayu.”
834. Ekinciler vardılar,
Çoq yerlerden sürdiler,
Ekini çoq ekdiler,
Yusufa uşrın¹ virü.
835. Kimisi ortağ oldı,
Raiyat uşrın verdi,
Mısır imaret oldı,
Yedi yıl bolluq olu.
836. Yusuf ekin ekdirdi,
Vaqt oldı – biçirdi,
Hanbarına¹ getirdi,
Başaq birle gizleyü.
837. Yedi yıl tamam oldı,
Altmış biñ hanbar doldı,
Bunlar hep harman oldı,
Sultan için saqlayü.
838. İşit hanbar vasfını:
Üç yüz arşın² uzunı,
Yüksekligi de anı –
Fikreyle ol qadarlu.
839. Şehir halqının çoğu,
Hallu halınca her biri,
Hazne edindi dolu,
Qıtlıq için saqlayü.
840. Yedi yıl tamam oldı,
Ol qıtlıq ile geldi,
Bu kez Yusuf çağırdı:
“Hiç ekin ekmeñ”, – deyü.
841. Bir yıl yağmur yağmadı,
Yerden nebat bitmedi,
Her güzin³ yel esmedi,
Qıtlıq oldı qorqulu.
842. Mısır halqı geldiler,
Yusufa yalvardılar:
“Hazneñ dolu, – dediler, –
Bize tahıl ver”, – deyü.
843. Sultan Yusuf buyurdı,
Mısır içre çağırdı
İllere haber oldı:
“Boğday alan, gel”, – deyü.

(Devamı bar)

¹ uşrın – on payından birini;

¹ hanbar – anbar, ambar;

² üç yüz arşın – 300 x 0.75 m = 225 m;

³ güzin – küzde.

Mahmud bin Süleyman Kefeviy (1520–1581)

Maqalenin aslı için baq: Mahmud Kefeviy/ Evliyalar Ansiklopedisi. C. 8.–İstanbul, 1992.– S.55–60.

MAHMUD KEFEVİY – Osmanlı alim ve velilerindendir. İsmi – Mahmud, künyesi – Ebü'l-Fazldır. Şeyh Mahmud Kefeviy diye meşhur oldu. 1520 (H.926) senesinde Qırımın liman şehri Kefede doğdu. 1581 (H.989) senesinde Sinopta (Türkiye) vefat etti. Qabri – Sinopta, Kefeviy Camisi azbarındadır.

Mahmud Kefeviynin babası Hacı Süleyman bin Abdi Kefeviy aslen çerkes edi. Müslüman olmadan evvel tatarlar tarafından esir etilip, Qırım yarımadasının Qaradeñiz qıyısındaki İslâm şehirlerinden olğan Kefeye ketirildi. O yerde müslümanlardan alim ve fazilet sahibi bir zat onu satın alıp, İslâm dinini öğretti. Süleyman efendi uzun müddet bu alim zatqa hizmet etti. Ahır, müslüman alim onu serbest bıraktı.

Hürriyetine qavuşqan Hacı Süleyman efendi, Allahu-Teâlânın qulu olduğunu unutmadı, Oña ibadet etmekle meşğul oldu. Helâl qazanç elde etebilmek için ticaretle oğraşp başladı. Allahu-Teâlâ oña bol mal ve zenginlik ihsan etti. Süleyman efendi, Mekke-i Mükerremege barıp, hac vazifesini yerine ketirdi. Daha sonra, Medine-i Münevvere şehrinde bulunğan sevgili Peyğamberimizniñ mubarek qabr-i şeriflerini de ziyaret etip, feyzlerine qavuşqan oldu. Bundan soñ, Hacı unvanı ile memleketi Kefeye döndü.

Kefede bulundığı sırada, Süleyman efendi bir ruya kördü. Ruyasında Kefe şehrinin tam qarşısında bulunğan Sinop şehri cennet kibi bir hal alğan edi. Süleyman efendi de, elinde büyük yeşil bir sancaq tutup, sancaqniñ altında toplanğan bir çoq insanlarnın, şu cümleden – şehirmiñ ileri kelgen adamlarınıñ arasında tura edi. Soñra halq oña (Süleyman efendige) tabi olup, Sinopniñ Meydan Qapısı diye añılğan bir yerniñ doğu qapısından tışarı

çıqtılar. Bugünki Kefeviy Camisiniñ yerine keldiklerinde, Hacı Süleyman efendi sancaqni (o) yerge tiktı. İnsanlar o sancaqniñ altında Allahu-Teâlâğa hamd ve senalar ile hayır dualarda bulunıp, tekbir ketirdiler, şükür ettiler.

Bu ruyanı körgen Hacı Süleyman efendi, seher vaqtında sevinç ve neşe ile qalqtı. Sinop ehalisinden o sırada Kefede oturmaqta olğan ve qabri şu anda Sinoptaki Kefeviy Camisiniñ yaqınında bulunğan meşhur Selâhaddin Hocağa barıp, ruyasını añlattı. Selâhaddin Hoca, yüksek nazar ve ferasetiyle Hacı Süleyman efendige: “Ey, oğul! Seniñ şahsında bu ruyaniñ kerçekleşmesine izin yoqtur. Ancaq seniñ neslinden salih bir oğul dünyağa kelecik de, alemde hüner tolu, hatırı sayılır bir kişi olaraq tanılıp, sen sancaq tiktigiñ yerde bir bina quracaqtır”, – diye ruyasını tabir etti. Bu ruyadan soñra Hacı Süleyman efendide Sinopqa nisbeten bir meraq ve alâqa peyda oldu.

Yıllar keçti. Süleyman efendi, Resülüllah efendimizniñ sünnetine uyaraq, evlendi. Bu evlilikten 1520 (H.926) senesinde Mahmud isminde bir oğlu dünyağa keldi.

Balalığı doğum yeri olğan Kefede keçken Mahmud Kefeviy, zamanınıñ usülüne köre, küçük yaşta ilim tahsiline yöneldi. Temel diniy bilgileri öğrendikten soñra, tasavvufqa qarşı alâqa duydu. Qadiriyye tariqatı mensuplarından büyük alim ve veli Taqıyyüddin Ebu Bekr Kefeviyden¹ ilim öğrendi ve suhbetlerinde bulundu. Yigirmi üç yaşına keldigi zaman, 1542 (H.949) senesinde, hocası ile birlikte İstanbulğa keldi. Qanuniy Sultan Süleyman Han² zamanına rastkelgen bu kelişinde, ilmini ilerletmek için bazı alimlerniñ ilim meclislerine qatnadı. İlk olaraq, Qaplıca müderrisi Qadı-zade efendiniñ³, soñra Sahn-ı Seman (Fatih)⁴ müderrisi

Abdurrahman efendiniñ⁵ derslerinde bulundu. Abdurrahman efendi Halep qadılığına tayin edilgen soñ Malül Emir efendi diye meşhur olğan Anadolu qadıaskeri faziletli Seyyid Abdülqadir efendiniñ⁶ ders halqasına devam etti. 1552 (H.959) senesinde mülâzım (müderriş yardımcısı) olaraq vazife yapmağa başladı. Malül Emir efendiniñ hizmetinde bulunduğı sırada zahiriy ilimlerde⁷ yüksek bir alim ve tasavvuf yolunda fazilet sahibi bir kimse oldu. 1554 (H.961) senesinde yigirmi aqçe yevmiye /künelik ücret,maaş/ ile İstanbuldaki Molla Gürani Medresesine müderriş tayin edildi.

Müderriş olaraq vazife yaptığı sırada, babası Hacı Süleyman efendi Kefede kördüğü ruyaniñ tesiriyle onu Sinop şehriniñ ileri kelgenlerinden Hacı Ali isminde bir tüccarniñ Halisa adındaki qızıyla evlendirdi.

Şu zamanda, bir yaz mevsiminde, Mahmud efendi humma hastalığına tutuldu. Doktorlar, tevsiye ettikleri ilâç ve tedavileri bir fayda bermegenlerini körüp, onuñ hava deniştirmesinden başqa bir çaresi olmadığına karar berdiler. Mahmud Kefeviy: “Bunda bir hayır ve hikmet bardır, qadılıq yolunu tercih etip, bu şehirden /İstanbuldan/ ketmeliyim. Müderrişlikte ilerlemek, añaşla ki, nasibimde yoqtur. Memleket gezmek ise bir mürşid-i kâmilge qavuşmağa vesile olabilir”,– diye qadılıq yolunu tercih etti. Şeyhülislâm Çivi-zade efendi⁸, Zekeriyya efendi, Qadıasker Abdülğani efendi, Behaeddin-zade efendi⁹ ve Sultan Muradniñ¹⁰ hocalarından Mevlâna Sadeddin efendi¹¹ onuñ İstanbuldan ayrılmasını istemediler. Ayrı-ayrı nasihat etip: “Sen bizim içimizde eñ seçkin ve hepimizden üstüniñ, kel, bu güzel yolnu terk etme”,– dediler. Faqat çare olmadı. Mahmud efendi olarğa: “Siziñ şerefiñiz – benim şerefimdir. Dünyada – sıhhat ve afiyet, ahirette – izzet ve saadet içinde oluñız. Menim yolum – başqa bir yol olsa gerek”,– dep, Rumeli¹² sancaq¹³ qadılığı vazifesini qabul eterek o taraflarğa ketti.

Nice zaman qadılıq hizmetinde bulundu. Pravadi, Aq-Kerman ve Kefe kibi yerlerde qadılıq yapıp, müslümanlarniñ müşkül meselelerini hall etti. Qadılıq ve müfettiş-i emval /mal revizorı/ vazifeleriyle birqaç defa memleketi olğan Kefeye de barıp keldi. Bardığı bütün yerlerde, oradaki velilerniñ suhbetlerinde bulundu. Daha soñra, babasınıñ kördüğü ruyaniñ tesiri ve sevgi etmesiyle, Sinop

tarafına da barmaq istedi. 1575 (H. 983) senesinde qadılıq vazifesiyle Sinopqa keldi. Bu vazifesi sırasında da insanlarniñ müşküllerini çezmege çalıştı. Ayrıca, Adem aleyhisselâmdan beri yaşağan meşhur zatlarniñ hayatlarını añaqtan qıymetli bir eser telif etti(yazdı). Bir müddet soñra, Sinop qadılığından ayrılıp, ilmiy araştırmalarğa ve ibadetke berildi. Babasınıñ ruyada sancaq tiktigi yerni, sahibinden satın aldı. O yerde bir cami-i şerif ve etrafında odalar yaptırdı. Yaptırdığı bu camide insanlarğa vaaz ve nasihat etmek suretiyle islamiyetniñ emir ve yasaqlarını añaqtı. Nefsiñ isteklerini yapmamaq ve istemedigini yapmaq suretiyle Allahu-Teâlâniñ rızasına qavuşmağa çalıştı. İşraq, quşluq namazlarından soñra istekli olğanlarğa tefsir ve hadis dersleri oqtı. Onuñ bu fedakârlığı, İstanbulda bulunğan büyük İslâm alimleri tarafından eşitildi. Bu alimler, Mahmud Kefeviyge, yaşayışını temin etecek bir maaş kereklidir, diyerek Sinopta Sultan Alâeddinniñ¹⁴ yaptırdığı medresede fetva ve ders berebilmesi için padişahdan izin istediler ve şu izinni alaraq, kendisine gönderdiler. Mahmud Kefeviy hazretleri bunu qabul etmek istemediyse de: “Bu da bir hizmet ve ibadettir”, – dep qabul etti. Künnüñ belli saatlerinde Alâeddin Medresesinde fetva bermege başladı.

Bu sırada, aslen Sinoplı olup, o yerde yerleşken, halvetiyye tariqatı ileri kelgenlerinden alim ve fazilet sahibi, zahiriy ve batniy ilimlerde¹⁵ yüksek derece sahibi, Mirza Şeyh diye meşhur olğan Mahmud bin Pir Ali hazretlerine biat etti /bağlılığını bildirdi/. Halvetiyye tariqatı¹⁶ mensuplarından olğan Mahmud efendi, tasavvuf yolunda da ilerlep, yüksek bir veli oldu.

Bir gece Mahmud Kefeviy hazretleri, ruya ile mana aleminde Resülüllah efendimizniñ huzur-ı şeriflerine /şerefli huzurına/ kirdi /manen (ruhça) ögünde bulundu/. Mecliste hazret-i Ebu Bekr, hazret-i Ömer, hazret-i Osman ve hazret-i Ali ile Eshab-ı Kiramdan¹⁷ bazıları da hazır buluna ediler. Mahmud Kefeviy, edepke riayet eterek, hepsine selâm berdi. Her zaman qıldığı namazniñ tadil-i erkânını¹⁸ Peyğamber efendimizge arz etmek için öglerinde, qıblağa qarşı namazğa başladı. Hazret-i Ali, Mahmud Kefeviyniñ bu davranışına qarşı çıqıp: “Böyle yüksek bir mecliske qatılmayıp, nafiye namaz qılmaq – edepni terk etmek degilmi?” – diye çoq heyecanlı bir söz söyledi. Peyğamber efendimiz

hazret-i Alige hitaben: “Ya, Ali! Sen oña itiraz etme. Onuñ maqsadı – namaznıñ tadil-i erkânını haqqıyla eda etip etemegenini ve qusunıñ olup olmadığını bizge köstermektir”, – buyurdılar. Mahmud Kefeviy, Peyğamber efendimizniñ huzurunda eki rekât namaz qıldı. Tadil-i erkânla qıldığı diger namazları da Peyğamber efendimizniñ hüsni qabulüne mazhar oldu /eyi qarşılandı/.

Mahmud Kefeviy hazretleri ömrünüñ soñuna doğru bir gece ruyasında Resülüllah efendimizniñ mubarek cemaliyle müşerref oldu/şereflendi/. Tam bir edep ve tevazu/alçaqgöñüllilik, kibirsizlik/ ile öglerine egilip: “Ya, Resülallah! Sizge olğan iştiyaqım /şiddetli arzum, hasretim/, sevgi ve muhabbetim, haddinden ziyade oldu. Aceba, yaqın zamanda bu berbat dünyadan ve zahmet çekilgen yerlerden qurtulıp, Allahu-Teâlânıñ izniyle yüce hizmetiñizge qavuşmam nasip olacaqmı eken? Yoqsa bu dünya evinde daha nice zaman qalıp, ömrüm hasretle keçecek?” – diye sordu. Peyğamber efendimiz, sallâllahu aleyhi ve sellem, de: “Bu husus beş bilinmegen husustan biridir. Allahu-Teâlâ olarnı kimsege bildirmedir. Seniñ ömrüñ benim ömrüm kibi”, – diyerek kinaye ile cevap berdiler.

Mahmud Kefeviy hazretleri, Peyğamber efendimizniñ buyurduğu kibi altmış üç yaşına keldiği

zaman 1581 (H.989) senesi Ramazan-ı şerif ayınıñ üçünde bazar gecesi vefat etti. Sevgenleri tarafından techiz etilip kefenlendikten soñra yaptırdığı Kefeviy Camisiniñ azbarında, mihrapnıñ ögünde defn etildi. “Osmanlı Müellifleri”¹⁹ adlı eserde Mahmud Kefeviyniñ İstanbulda vefat ettiği bildirilse de, bunuñ başqa birisi olması kerekir.

Mahmud Kefeviy hazretleriniñ qabrinıñ bugünkü Kefeviy Camisiniñ mihrabınıñ qıbla tarafında sol köşesine on adım qadar uzaqlıqta olması, caminiñ daha soñraki devirlerde tamir kördüğünü ve daha küçük ölçülerde yañıdan kurulğan olabileceğini köstermektedir.

Mahmud Kefeviy hazretleriniñ arapça ve türkçe şiirlerinden başqa bir sıra risaleleri, bazı eserlerge taliqatı²⁰ ve, ayrıca, Adem aleyhisselâmdan Peyğamber efendimizge qadar kelgen bazı peyğamberlerniñ hayatlarını, Eshab-ı Kiramdan bazılarınıñ hayat ve menqibelerini/rivayetlerini/, İmam-ı Azamdan²¹ kendi zamanına qadar kelgen hanefiy mezhebi müctehid/büyük din avtoritetleri/ ve alimleri haqqındaki bilgilerini topladığı “Ketâbü-A’lâmi’l-Ahyâr min Fuqâha-i Mezhebi’-Nu’mân-il-Muhtâr” adlı arapça bir eseri bardır. 809 civarında büyük zat haqqında qıymetli bilgiler bulundurğan bu eseriñ muhtelif yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesinde (İstanbul) mevcuttur. Eser basılmağandır.

Mahmud Kefeviyniñ şahsiyetine dair küçük bir rivayet:

FIQH ALİMLERİNE UY

Mahmud Kefeviy hazretleri, kerek Sinopta bulduğu sırada, kerekse daha evvelki zamanlarda çoq defa sevgili Peyğamberimizni ruyasında körüp, müşküllerini Ondan sorardı. Bir defasında, İstanbulda eken, ruyasında kendisini Resülüllah efendimizniñ hususiy meclisinde kördü. Tam bir edep ve tevazu içinde Onuñ mubarek tizlerini öpüp, her eki yanına yüzünü sürdü. Qırıqlıq ve mahcubiyetle: “Ya Resülüllah! Bir kimse namazda şüphe etip, qaç rekât qıldığını bilemezse, faqihler ve müctehidler fetva berdiler ki: zann-ı ğalib²² üzere devam etsin, onu bozup tekrar baştan qılmasın dep. Bu hal maña çoq arız /yani soñradan peyda olğan, taqılğan, yapışqan bir şey kibi/ körüne. Şüpheni qaldırmaq/şüpheden qurtulmaq/ için namaznı bozup tekrar qılmaq maña tenbellik berip zor kelmez. Öyle olduğında men o namaznı bozup, tekrar qılmaq isterim. Ferman-ı aliniz /yüce kararınız/ nedir?” – diye sordu. Bunuñ üzerine Peyğamber efendimiz: “Onu tekrar etme. Fuqahanıñ /faqihlerniñ/ ictihadına köre zann-ı ğalibniñ üzerine devam etip qıl”, – buyurdılar.

Bibliografiya:

- 1) *Şaqâyiğ-ı Nu'mâniyye Zeyli (Atayi), S. 272;*
- 2) *Osmanlı Müellifleri, C.2, S.19;*
- 3) *Zuhru'l - Arifin, V. 308–31*

Acıqlamalar:

- (1) **Taqiyüddin Ebu Bekr Kefeviy (ö.1562/63)** – XVI. asır Qırım alim ve velilerinden. (Haqqında malümat için, baq: Taqiyüddin Ebu Bekr Kefeviy /“Günsel” Ensiklopedyası// Günsel.– No. 4 (Yanvar–Fevral 2000). – S.46–48.
- (2) **Qanuni Sultan Süleyman Han (1495–1566)** – Osmanlı Sultanlarının meşhurlarından, hükümdarlığı: 1520–1566 s.s.
- (3) **Qadı-zade, Şemseddin Ahmed (1512–1580)** – hanefi mezhebi fiqh alimlerinden, on altıncı Osmanlı şeyhülislâmı, vaqıt ile Bursa şehrindəki meşhur Qaplıca Medresesinde müderrislik yapqan edi.
- (4) **Sahn-ı Seman** – Osmanlı Sultanı Fatih II Mehmedniñ (1432–1481, hükümdarlığı: 1451–1481) tarafından İstanbulda qurdurılğan çoq meşhur bir medrese kompleksi.
- (5) **Abdurrahman bin Seydi Ali (ö.1575)** – tanınğan Osmanlı alimlerinden.
- (6) **Malül Emir (Muhammed bin Abdül-qadir, ö.1556)** – hanefi mezhebi fiqh alimleriniñ meşhurlarından.
- (7) **Zahiriy ilimler** – tış, açıq ve belli meselelerge ait ilimler.
- (8) **Çivi-zade Hacı Mehmed efendi (1530–1587)** – hanefi mezhebi fiqh alimlerinden, on sekizinci Osmanlı şeyhülislâmı .
- (9) **Behaeddin-zade efendi** – Behayi Abdullah bin Lütfullah Çelebi (1533–1588) olsa kerek – Osmanlı alimi, qadıllardan.
- (10) **Sultan Murad** – Osmanlı Sultanı III Murad (1549–1595, saltanatı: 1574–1595)
- (11) **Mevlâna Sadeddin (Hoca Sadeddin, 1536–1599)** – çoq meşhur Osmanlı saray hocası, yigirmi ikinci Osmanlı şeyhülislâmı.
- (12) **Rumeli** – Osmanlı Devletiniñ Avropadaki qısmı.
- (13) **Sancaq** – idariy askeriy bölge.
- (14) **Sultan Alâeddin** – Anadolu Selçuklu Devleti sultanlarından Alâeddin Keykubad (1192–1237, saltanatı: 1219–1237)
- (15) **Batiniy ilimler** – iç ve maneviy meselelerge ait ilimler.
- (16) **Halvetiye tariqatı** – adını, qurucusı sayılğan meşhur mutasavvıf Ebu Abdullah Siracüddin Ömer bin Ekmelüddin Lahçiy el-Halvetiyden (ö. 1397, Tebriz) alğan bir tariqattır, türkiy toplumına eñ ziyade tesir etken tariqatlardan biridir.
- (17) **Eshab-ı Kiram** – Hz. Muhammedniñ ashabı(sahabeleri), yani Hz. Muhammedni körgen ve mümin olaraq oña ve onuñ meslegine bağı qalğan zatlar.
- (18) **Tadil-i erkân** – namaznı, bütün rükünlerini (essaslarını), usuline uyğun olaraq yerine ketirerek, ve tertibiniñ haqqını bererek qılmaq.
- (19) **Taliqat** – bir eserni açıqlamaq üzere sahifeleriniñ kenarlarına yazılğan veya ayrıca eser olaraq hazırlanğan qaydlar.
- (20) **“Osmanlı Müellifleri”** – tanınğan Osmanlı bio-bibliografya alimi Bursalı Mehmed Tahirniñ (1861–1925) tarafından yazılıp, Osmanlı devri 1700 qadar türk-tatar müellifine dair malümat bulundırğan meşhur bir eserdir.
- (21) **İmam-ı A'zam** – hanefi mezhebi eñ büyük imamlarından, meşhur fiqh alimi Bağdatlı Ebu Hanife Numan bin Sabit (699–767).
- (22) **Zann-ı ğalib** – çoq quvetli, haqiqatqa eñ yaqın olğan bir zan, şüphe.

Qırımtatarca'nıñ Tercümeli İmlâ Qılavuzı

Hazırlağan Kemâl Qoñurat.

B b

bab	глава (книги)	babuin	зоол. бабуин
baba	отец, папа	bac	ист. подать, налог
babaca	1) по-отцовски, отечески; 2) по отцу	bacı	дымовая труба
babacan	добродушный (о мужчине)	bacanaq, -ğı	свояк
babacıl	питающий	bacıq, -ğı	нога (от паха до ступни)
babaç	привязанность к отцу	bacıqlı	1) имеющий ... ноги; 2) длинноногий
babaçqa	1) самец; 2) матёрый, зрелый	bacıqsız	1) коротконогий; 2) коротышка
babadaş	<i>жарг.</i> дородная женщина	bacı	(старшая) сестра
babadaşlıq, -ğı	брат, сестра по отцу	badana	1) побелка; 2) известковая краска
baba-dededen	родство по отцу	badanaçı	маляр
baba dedeler	потомственный	badanaçılıq, -ğı	работа маляром; малярные работы
babafingo	предки	badanala -maq	белить (известковой краской)
babahan (x)	<i>мор.</i> брам-стенъга	badanalan -maq	быть побеленным
babahanlıq, -ğı	патриарх	badanalat -maq	дать побелить
babaköş	ист. патриархат	badanah	1) побеленный; 2) <i>перен.</i> размалёванная (о женщине)
babalan -maq	зоол. веретеница	badanasız	небелёный
babalaş -maq	<i>разг.</i> командовать	bade I	<i>поэт.</i> вино
babah	возмужать	bade II	после; ~hâzâ после этого
babalıq	имеющий отца	badem	миндаль
	1) отцовство; 2) приёмный отец, отчим; 3) опекун; 4) заботливое отношение;	badem arısı	зоол. миндальный пилильщик
	5) <i>фам.</i> папаша	badembiçim	миндалевидный
babaqay	<i>фам.</i> папаша	bademçik, -gi	1) <i>анат.</i> миндалина; 2) <i>разг.</i> ангина
babasız	не имеющий отца	bademi	миндалевидный, -образный
babasızlıq, -ğı	безотцовщина	bademli	(приготовленный) с миндалём
babatıl	праязык	bademlik, -gi	миндальный сад; -ная роща
babay	отец! папа!	baderna	обмотка каната в трущемся месте; плетнёвка
babayigit	1) удалец, молодец; 2) удалой, храбрый; 3) возмужалый	badıç	<i>бот.</i> стручок
babayigitlik, -gi	1) мужество; 2) возмужалость	badi	<i>детск.</i> утка
babayurt	отечество, отчизна	badi-badi	(ходить) вперевалку
babıâliy	ист. Высокая Порта, Турция	badik	1) утёнок, гусёнок; 2) коротконогий
Babil	ист. Вавилон		
babilhane (x)	<i>разг.</i> шумное собрание		
bablama	перечень глав, оглавление		

badikle -mek	идти переваливаясь с ноги на ногу	bağdaş	гармоничный (об отношениях)
badiye	ночной горшок	bağdaşmaz	несовместимый с <i>чем-л.</i> , антагоничный <i>чему-л.</i>
badminton	бадминтон	bağdaşmazlıq, -ğ	несовместимость, антагонизм
badraq, -ğ I	жареные зёрна кукурузы, поп-корн	bağdaşqanlıq, -ğ	гармоничность (отношений), взаимосогласие
badraq, -ğ II	степняк, житель степей	bağdaştır -maq	сочетать, взаимно увязывать (что с чем-л)
badray -maq	таращиться на <i>кого-л.</i>	bağdoqusi, -ni	<i>анат.</i> соединительная ткань
badrayt -maq	таращить (глаза)	bağfiil	<i>грам.</i> деепричастие
bagaj	багаж	bağ	колдовство
bagajlıq, -ğ	багажник	bağ -maq	колдовать, чародействовать
baget, ~ti	багет, планка для рамок	bağcı	колдун
baggi	багги, гоночный мини-автомобиль	bağcılıq, -ğ	колдовство
bağ I	1) виноградник; 2) сад	bağıldıq, -ğ	гигиенический пояс
bağ II	1) связка, пук; 2) завязка, шнурок; 3) повязка, бандаж; 4) <i>анат.</i> связка, сухо-жилие; 5) связь, узы	bağım	взаимозависимый
bağan	1) шкурка мертворождённого ягненка; 2) выкидыш (о ягненке)	bağım	взаимозависимость
bağana	1) столб, поддерживающий шатёр; 2) столб, колонна; 3) бревно	bağım	зависимый
bağatır, bağatur	1) богатырь; 2) сильный, могучий	bağım	зависимость
bağatırlıq, -ğ	богатырская мощь	bağım	независимый
bağ-bostan	цветущий (о крае)	bağım	становиться независимым
bağbozumu	время сбора винограда	bağım	независимость
bağcı	виноградарь	bağım	<i>грам.</i> подчинённый, придаточный
bağcılıq, -ğ	виноградарство	bağım	<i>грам.</i> подчинительная связь
bağça	сад	bağım	<i>грам.</i> независимое, главное (о предложении)
bağçası	садовник	bağım	<i>грам.</i> сочинительная связь
bağçasılıq, -ğ	садоводство	bağım	взаимосвязь, -отношения
bağçasıq, -ğ	садик	bağım	1) <i>анат.</i> печень;
bağcıvan	садовник	bağım	2) <i>перен.</i> сердце, грудь
bağda -maq	1) связывать, переплетать; 2) скрещивать (ноги при сидении)	bağım	вопить, орать
bağdaş;	~ <i>qurmaq</i> сидеть, скрестив ноги	bağım	1) крикливый;
bağdaş -maq	1) связываться, водиться с кем-л.;	bağım	2) крикун
	2) увязываться, быть совместимым с <i>чем-л.</i>	bağım	<i>перен.</i> кричащий (о цвете, тоне)
bağdaşabilir	совместимый с <i>чем-л.</i> , неантагоничный <i>чему-л.</i>	bağım	громкий крик, ор
bağdaşım	гармония, согласие	bağım	1) вскрикнуть; 2) покрикивать на <i>кого-л.</i>

bağırsaqsoluğanlar	зоол. кишечнодышащие		
bağırsaq suvalçanı	зоол. аскарида		
bağırt -maq	заставлять кричать	bağlanıq	хим., физ. связанный
bağıртаş	мин. серный колчедан	bağlanış	лит. завязка
bağırtı	крик	bağlantı	1) связь (средства общения); 2) связь между кем- кем-н.
bağırtlaq, -ğı	зоол. чирок-трескунок	bağlantıcı	1) связист; 2) связной
bağırtmaç	рупор	bağlaq, -ğı	анат. связка
bağış	1) дар, подношение; 2) прощение;	bağlaş -maq	связаться, установить связь с кем-л.
bağışla -maq	1) дарить, даровать; 2) прощать; амнистировать; 3) посвящать	bağlaşım	1) союз, альянс; 2) связь
bağışlama	1) преподношение; 2) прощение; 3) отпущение грехов; 4) дарственное соглашение	bağlaşıq	союзный, объединённый
		bağlaşma	связь, коммуникация
		bağlaşuv	1) см. bağlaşma; 2) сношение, совокупление
bağışlan -maq	страд. от bağışlamaq	bağlat -maq	побудить, позволить с-, при-, по-, завязать
bağışlanır	простительный, -о	bağlayıcı	грам. союз
bağışlanmaz	непростительный, -о	bağlayıcılı	грам. союзный
bağışlat -maq	побуд. от bağışlamaq	bağlayıcısız	грам. бессоюзный
bağışlav	посвящение кому-л.	bağlayıcısızlıq, -ğı	грам. бессоюзиe, асиндетон
bağışlayıcı	милостивый (эпитет Аллаха)	bağlav	св-, при-, завязывание
bağışlayuv	прощение (грехов), индульгенция	bağlavsız	непривязанный (о скоте, собаке и т.п)
bağışlı	подаренный, дарёный	bağlı I	1) св-, при-, завязанный; 2) связанный с кем-л., зависящий от кого- чего-л.
bağışlıq, -ğı	предназначенный для подарка	bağlı II	1) имеющий виноградник; 2) занятый виноградниками
bağıt, -ıtı	1) пакт; 2) соглашение	bağlılıq, -ğı	1) связь (логическая, причинная и т.п); 2) зависимость (обусловленность)
bağıtla -maq	заключать (пакт, соглашение)	bağlıq	местность, где много виноградников
bağıtlı	1) связанный с кем-л. соглашением; 2) заказной (о корреспонденции)	bağnaz	фанатик, -ичный
bağla -maq	1) св-, при-, завязывать; 2) назначать, определять (жалованье)	bağnazlıq, -ğı	фанатизм, фанатичность
bağlam	связка, вязанка	bağrış -maq	кричать (о двух и более людях)
bağlama	1) связывание, соединение, скрепление; 2) стр. поперечина, ригель; 3) припев	bah	межд. 1) ба! (удивление); 2) вовсе нет!
bağlamdaş	взаимосвязанный, коррелятивный	baha	1) цена; 2) оценка (школьная и т.п)
bağlamdaşlıq, -ğı	взаимосвязь, корреляция	bahadır	богатырь
bağlan	зоол. баклан	bahadırane	по-богатырски
bağlan -maq	1) быть с-, при-, завязанным; 2) перен. привязываться; 3) быть назначенным (о пенсии, пособии)		

bahadırılıq, -ği	геройство, смелость	bakteriya	бактерия
bahane	отговорка, предлог, увертка	bakteriyalı	зараженный бактериями
bahaneçik, -gi	незначительный предлог; см. <i>manaşıq</i>	bal	мёд
bahar I	весна	bala	1) ребёнок, дитя; 2) детёныш, птенец
bahar II	пряность	bala – aqıllı	инфантильный
baharan	<i>поэт.</i> весенние дни	balaban	большой (по размерам)
baharat, -tı	пряности, специи	balabanca(raq)	больше, побольше
baharatçı	продавец пряностей, специй	balabanlaş -maq	становиться большим
bahariy	весенний	balabanlıq, -ğı	1) величина; 2) бытие большим
bahariye	<i>поэт.</i> ода весне	balacanlı	чадолюбивый
baharlan -maq	наступать – о весне	balacanlılıq, -ğı	чадолюбие
baharlı	с пряностями, со специями	bala çağa	детвора, дети
baharlıq	весенний	balaçiq, -ğı	ребёночек, дитя
bah-bah	(возглас восхищения)	baladoğurma	деторождение; -родный
bahis, ~hsi	обсуждение, спор, полемика	balağan	балаган
bahisçi	спорщик	balagancı	устроитель балагана
bahisleş -mek	спорить	balala -maq	приносить детёнышей
bahr	море	balalat -maq	<i>стр.</i> от <i>balalamaq</i>
bahset -mek	говорить о чём-л.	balalayka	балалайка
bahsetil -mek	быть предметом разговора	balalı	имеющий детей (детёнышей, птенцов)
bahsolun -maq	быть предметом разговора	balalıq, -ğı	детство
bahşış (x)	подарок; подачка, чаевые	balans	баланс
baht (x)	счастье	balansla -maq	сбалансировать
bahtiyar (x)	счастливый	balaq, -ğı	штанина
bahtiyarlıq, -ğı (x)	пребывание в счастье	balaqlı	имеющий <i>такие-то</i> штанины
bahtlı (x)	счастливый, -о	balaqsız	шорты
bahtsız (x)	несчастливый	baları	пчела
bahtsızlıq, -ğı	несчастье	balasız	бездетный
Bahus	<i>миф.</i> Вакх	balasızlıq, -ğı	бездетность
bahusus	в особенности, особенно	bala-sımalaq	инфантильный
bais	1) причина; 2) причинающий	balavus	воск
bait	1) отдалённый; 2) маловероятный	balavusla -maq	вощить
bak	бак (сосуд)	balavustaş	<i>мин.</i> озокерит
bakalavr	бакалавр	balayataq, -ğı	<i>разг.</i> матка (анат)
bakteriofag	бактериофаг	balbal	балбал, каменная баба
bakteriolog	бактериолог	balcı	1) продавец мёда; 2) пасечник
bakteriloji	бактериология	balcılıq, -ğı	занятие пасечника
bakteriolojik	бактериологический	balçibın	пчела
bakteriosid	бактериоцид	balçiq, -ğı	глина
bakteriosidli	бактериоцидный	balçiqqla -maq	мазать, пачкать глиной
bakterioz	бактериоз	balçiqqlan -maq	быть испачканным глиной
		balçiqqlı	испачканный глиной
		balçiqtopraq, -ğı	глинозем
		balçirmavuş, -ğı	<i>бот.</i> жимолость

balçöten	улей	balıyağı	рыбий жир
baldaq, -ğı	1) эфес, рукоятка; 2) гриф (гитары)	balına	зоол. кит
baldır	икра (ноги)	balkömeç, -çi	медовые соты
baldıran	бот. болиголов	balla -maq	смешивать, намазать мёдом
baldıraç, -ğı	гетры	ballada	лит. баллада
baldırılıq, -ğı	краги	ballan -maq	становиться как мёд
baldırqara	бот. венерин волос	ballandır -maq	1) подслащивать; 2) расхвалить
baldız	младшая сестра жены	ballı	с мёдом, медовый; сладкий, как мёд
baldızla -maq	пускать несколько ростков от одного корня	ballıbaba	бот. яснотка
baldudaq, -ğı	медоточивый, сладкоречивый	ballıq, -ğı	медвяная роса (болезнь деревьев)
balerina	балерина	ballista	баллиста, камень
balet	балет	ballistik	баллистический
baletsever	балетоман	ballistika	баллистика
balğam	мокрота, слизь	ballon	1) воздушный шар; 2) баллон
balğamiy	слизистый	balmantar	опёнок
balğamtaşı	мин. яшма	bal mum	воск
balıç	ворожея	balneoloji	бальнеология
balıçla -maq	ворожить	balneolojik	бальнеологический
balıçlıq, -ğı	ворожьба	balözü	нектар
balıq, -ğı	рыба	balözülük, -gi	бот. нектарник
balıqasrancı	рыбовод	balpapa	медовый пряник
balıqasrancı, -ğı	рыбоводство	balq, -qı	зарница
balıqaşar	рыбоядный	balqan	лесистая горная цепь
balıq-avlama	рыболовный	Balqanlı	житель Балкан
balıqbilimi	ихтиология	Balqar	балкарец
balıqçı	рыбак	balq-balq etmek	лосниться; сиять
balıqçıl	зоол. серая цапля	balqı -maq	блестеть, сверкать
balıqçılıq, -ğı	рыбный промысел	balqılda -maq	см. balqımaq
balıqçın	зоол. речная крачка	balqıldı	сверкание, сияние
balıq-kemigi	в ёлку, ёлочкой (о вышивке, кладке)	balqıt -maq	побуд. от balqımaq
balıqkerten	ихтиозавр	balqurt, -tı	пчела
balıqla -maq	биться, трепетать как рыба	balqurtçı	пасечник, пчеловод
balıqlama	рыбкой (нырнуть)	balqurtçılıq, -ğı	профессия пасечника, пчеловода
balıqlava	место скопления рыбы (в море)	balquv	сияние, сверкание
balıqlı	изобилующий рыбой	balsam	бальзам
balıqotu	растение для глушения рыбы	balsamla -maq	бальзамировать
balıqqanlı	хладнокровный, холодный	balsıra	манна (засохший сок)
balıqqavı	мед. ихтиоз	balsucuq, -ğı	сосиски
balıqsırt, -tı	1) выгиб, выпуклость; 2) двускатный	balta	топор
		baltabaş	ист. корабль с секирообразным носом
		baltacı	1) ист. алебарщик; 2) сапёр

baltala -maq	рубить топором, подрубить	bant	бант, лента
baltalayıcı	1)) диверсант; 2) подрывающий	banu	госпожа
baltalı	вооруженный топором	banyo	1) ванна; 2) ванная комната
baltalıq	предназначенный для рубки (лес)	bañılda -maq	сильно хлопнуть (о двери)
baltamla	медвяная роса (болезнь растений)	bañıldat -maq	хлопнуть громко (дверью)
baltasap , -pı	топорище	baobab	бот. баобаб
baltatiyemez	не подлежащий вырубке	baptist	баптист, -ка
baltıq	болотистый	baptizle -mek	крестить (ребёнка)
Baltıqboyu	прибалтийский	babtizm	баптизм
balya	кипа, тюк	baq -maq	1) смотреть; 2) ухаживать; 3) пасти
balyala -maq	тюковать	baqa	зоол. лягушка
balyemez	ист. малая пушка	baqayaq , -ğı	разг. ласты
balyoz	кувалда	baqabaş	зоол. бычок (рыба)
bâm	1) крыша; 2) утренний рассвет	baqaçıq , -ğı	лягушонок
bambara	помпа	baqaköz	разг. лупоглазый
bambaralı	помпезный	baqala	зоол. треска
bambaşqa	совсем другой	baqala -maq	ползать на четвереньках
bambuk , -ki	бот. бамбук	baqalaq , -ğı	ползункового возраста
bambul	зоол. кузька	baqalat -maq	пустить ползти (ребёнка)
bamтели	1) басовая струна; 2) перен. большое место	baqalav	ползание, движение ползком
bamyа	бот. бамия, гибискус	baqamantar	бот. поганка
ban	губернатор	baqan I	1) староста; 2) министр
ban -maq	макать, окунуть	baqan II	1) вежа, вешка; 2) бакан, бакен
bana	давеча, недавно	baqanlıq , -ğı	должность министра
banacıq	только что	baqayaldavı	кроль
banaki (si)	давешний	baqayapraq , -ğı	бот. подорожник
banâl	банальный	baqayataq , -ğı	бот. ряска
banâllik , -gi	банальность	baqaipek , -gi	тина
bandaj	бандаж	baqıcı	смотрящий; ухаживающий, пасущий
bandır -maq	макать, окунуть	baqıl -maq	1) рассматриваться; 2) быть под присмотром
bandıra	штандарт (флаг)	baqım	1) взгляд, точка зрения; 2) присмотр, надзор
bandıralı	под <i>каким-л.</i> флагом	baqımdı	иждивенец
bandırma	фруктовые сладости	baqımdılıq , -ğı	иждивение
banjo	банджо	baqımsız	беспризорный; лишенный ухода
bank , -ki	банк	baqımsızlıq , -ğı	неухоженность; непризорность
banka	см. bank	baqın -maq	озираться
bankacı	специалист по банковскому делу	baqınğala -maq	посматривать по сторонам
bankacılıq , -ğı	банковское дело	baqınçaq	прицел (на оружии)
bankir	банкир	baqırçıqma	обход, осмотр; обзор
banknot , -tı	банкнота		
banko	ва-банк		
bankoci	банкомёт		

baqır	медь	barbar	варвар
baqır -maq	кричать, орать (<i>см. bağır-maq</i>)	barbarca	(по) варварски
baqırbaş	медянка (змея)	barbarla -maq	говорить на тарабарском языке
baqırcı	медник	barbarlıq, -ğı	варварство
baqırcılıq	профессия медника	barbata	парапет
baqırıq, -ğı	<i>см. bağırcı</i>	barbunya	<i>зоол.</i> барабулька (рыба)
baqır-iritme	медеплавильный	barcam	<i>бот.</i> махагон, красное дерево
baqırla -maq	покрывать медью	barça (sı)	весь, всё, вся
baqırlı	содержащий медь	barçığan	<i>бот.</i> элеутерек
baqır – maden	меднорудный	bardaçıq, -ğı	маленький кувшин
baqırpas	окисел меди	bardağ, -ğı	кувшин
baqır-qırmızı	медно-красный	bardel	(1) бордель; 2) <i>разг.</i> бордельная проститутка
baqırtaş	<i>мин.</i> малахит	bardelhane	бордель, публичный дом
baqırtökme	меднолитейный	bardikeldi	взаимные посещения, отношения
Baqıryıldız	<i>астр.</i> Марс	bardılı – keldili	поддерживающие взаимоотношения
baqış	взгляд, взор	bardır -maq	заставить, позволить
baqış -maq	поглядывать друг на друга	bare	пойти
baqışlı	<i>с таким-то</i> взглядом	barekallahu	по крайней мере; в таком случае
baqıy	постоянный; вечный	barğalla -maq	<i>межд.</i> да благословит Аллах!
baqla	бобы; фасоль	barhan (x)	ходить, навещать временами
baqlaq, -ğı	баклажка, фляжка (для воды)	barhane (x)	бархан(ы)
baqlasoylar	<i>бот.</i> бобовые	barı I	бар (питейное заведение)
baqlava	баклава	barı II	все, сколько есть (о вещах, людях)
baqman	инспектор	barı -maq	<i>воен.</i> укрепление
baqmanlıq, -ğı	инспекция	barıl -maq	охранять, защищать
baqqal	бакалейщик	barılan -maq	<i>страд.</i> от <i>barmaq</i>
baqqın	подчиненный (об организации)	barın -maq	укрывать (в укреплениях)
baqqınlıq, -ğı	подчиненность	barınmaq, -ğı	находить убежище, приют
baqraç	бидончик с ручкой (для молока)	barındır -maq	пристанище, убежище
baqray -maq	<i>см. badray -maq</i>	barınma	приютить, дать пристанище
baqrayt -maq	<i>см. badrayt -maq</i>	barıntı	обретение приюта, убежища
baqtır -maq	побудить, заставить	barıntıcı	угона, захват (скота, самолета и т.п.)
baquv	(по)смотреть	barıntıla -maq	угощик
bar	присмотр, уход	barış	1) угнать скот; 2) захватить (самолет и т.п.)
bar -maq	есть, имеется		мир, перемирие
bara-bara	пойти, поехать		
barakele	со временем, постепенно		
barakele	<i>тех.</i> ползун		
baraq, -ğı	лохматая собака		
baraqa	барак, барачного типа		
baraş	дом		
barazna	овца		
baraznala -maq	борозда		
	бороздить		

barış -maq	по-, примиряться <i>с кем-чем-л.</i>	baron	барон
barışçı	миролюбивый, мирный	barones	баронесса
barışçıl	<i>см.</i> barışçı	baroskop, -pı	бароскоп
barışçılıq, -ği	миролюбие	barq, -qı	дом и дворовые постройки
barışıl -maq	<i>страд.</i> от barışmaq	barqlan -maq	обзавестись хозяйством
barışılmaz	такой, с чем нельзя примириться	barqlı	имеющий двор, хозяйство
barışıq	примирившийся	barqsız	не имеющий двора, хозяйства
barışıqlıq, -ği	состояние примирения	barqsızlaş -maq	лишиться имущества
barışlıq, -ğı	мирное время, мир	bars	<i>зоол.</i> барс
barışma	примирение	barsama	<i>зоол.</i> мята мелкоцветная
barışmaz	непримиримый	barsın	<i>межд.</i> пусть! да...!
barışmazlıq, -ğı	непримиримость	barslan -maq	“барсить”, подпрыгивать при взлете (о самолете)
barışsever	сторонник мира; миролюбивый	barut, -tı	порох
barışseverlik, -gi	миролюбие	barutçı	пороховой мастер
barıştır -maq	помирить, примирять	baruthane	пороховой погреб
barıştırıcı	примиритель	barutlıq, -ğı	пороховница
barıştırcılıq, -ğı	посредничество в примирении	barutqovan	камора (орудия)
barisfera	барисфера	baryemez	1)) скряга; 2)) скаредный
bariton	баритон (голос, инструмент)	baryemezlik, -gi	экономия на еде
barium	<i>хим.</i> барий	bar yoq	все что есть; все целиком
Bariy	создатель, творец (об Аллахе)	bas -maq	1) с-, наступать; 2) нажимать; 3) наехать; 4) печатать; 5) месить
barka	барка, деревянная баржа	basabas	усиленно, интенсивно
barkacı	капитан баржи	basağa	1) педаль; 2) пьедестал
barkarola	баркарола	basamaq, -ğı	1) ступенька; 2) подножка (экипажа)
barko	баркас (парусное судно)	basamaq-basamaq	постепенно
barlam	<i>зоол.</i> мерлуза (рыба)	basamaqlı	<i>мат.</i> ступеньчатый; скалярный
barlaq, -ğı	пастбище, луг	basarıq, -ğı	педаль (станка, пианино)
barlı	состоятельный, зажиточный	bası	1) тиснение; 2) <i>полигр.</i> клише
barlıq, -ğı	1) бытие, существование; 2) наличие	basıcı	издатель
barlıqlı	состоятельный, зажиточный	basıl-maq	1) быть придавленным; 2) быть напечатанным; 3) утихать, утихомириться
barlıqsız	несостоятельный, немущий	basılı	1) напечатанный; 2) сдавленный, сжатый
barmen	бармен	basılış	издание
barograf	барограф	basım	1) книгопечатание; 2) печатание (процесс)
barokko	барокко	basımcı	типограф, издатель
barol-maq	быть, существовать, жить		
baroluş	возникновение, появление		
baroluşçılıq, -ğı	<i>филос.</i> экзистенциализм		
barometre	барометр		

basımcılıq, -ğ1	типографское дело	basqı	1) пресс; 2) тормоз;
basımevi	типография		3) давление, нажим
basımsayısı	тираж (издания)	basqıç	1) пресс; 2) ступенька
basın	печать, пресса	basqıla -maq	1) угнетать, давить;
basınç	давление		2) тиснить
basınçlı	сжатый, под давлением	basqılı	1) тисненный; 2) напо-
basınçölçer	барометр; манометр		ристо
basıpəl -maq	оккупировать	basqılıq, -ğ1	пресс
basıpəlci	оккупант	basqın	1) захват, нападение;
basıpəlçılıq, -ğ1	оккупация		2) превосходящий
basıq	сдавленный, сплюс-	basqıncı	захватчик
	ненный	basqıncılıq, -ğ1	захват, -ничество
basıq-alınlı	низколобый	basqınlıq, -ğ1	преобладание, перевес
basıqlıq, -ğ1	сдавленность, сплюс-	basso	муз. бас
	нутость	bassolı	басистый (о голосе)
basırğan -maq	испытывать кошмары	bastarda	мор. 1) галера; 2) флаг-
basilla	бацилла		ман
basilla-taşıcı	бациллоноситель	bastı	блюдо из тушеных ово-
basir	проницательный, про-		щей
	зорливый	bastıq, -ğ1	пат, пастила
basiret, -ti	проницательность, про-	bastır -maq	наступать, подавлять
	зорливость	bastıraq, -ğ1	компрессор
basiretli	см. basir	bastırıl -maq	1) быть сдавленным;
basiretsiz	недальновидный		2) быть напечатанным
basit	несложный, простой	bastırılğan	сдавленный, сжатый
basitçi	халтурщик	bastırım	подавление
basitçik	простенький, совсем	bastırıq, -ğ1	1) запор, засов 2) тюрьма
	несложный	bastırıq -maq	сниться (о кошмарах)
basitleş -mek	упроститься	bastırma	ветчина
basitleştir -mek	упростить	basur	мед. геморрой
basitlik, -gi	простота	baş	1) голова; 2) глава;
basket	баскетбольная корзина		3) главный
basketbol	баскетбол	başabaş	1) как раз, впору; 2) фин.
basketbolcı	баскетболист		по номиналу
basma I	напечатанный	baş ağrısı	головная боль; морока
basma II	набивной ситец, мит-	başaq, -ğ1	1) колос; 2) Дева (знак
	каль		Зодиака)
basmacı I	печатник	başaqçı	собиратель колосьев
basmacı II	басмач, бандит	başaqıla -maq	собирать колосья
basmacılıq, -ğ1	басмачество, бандитизм	başaqılan -maq	колоситься
basmaqalıp	клише, стереотип, -ный	başaqılav	сбор колосьев
basmahane	типография	başaqılı	с <i>такими-то</i> колосьями
basmatap	печатная (буква)	başar -maq	завершить с успехом
basmasöz	печатное слово	başarı	успех
basmayazı	типографский шрифт	başarıcı	имеющий успех,
basqaq, -ğ1	1) <i>ист.</i> баскак; 2) угне-		удачливый
	татель	başarılı	успешный, -но
basqaqla -maq	угнетать, притеснять	başarısız	безуспешный, -но,
			неудачный, -но

başarısızlıq, -ği	неудача		начинать <i>что-л.</i>
başat	властвующий, господствующий	başlav	начинание, инициатива
başatlan -maq	господствовать	başlavcı	начинатель, инициатор
başatlıq	господство	başlavcılıq, -ği	роль инициатора
baş ayağı	все целиком	başlayıcı	1) новичок; 2) начинающий
başbaqan	премьер-министр	başlayış	начинание
başbaqanlıq	должность премьера	başlı I	1) головастый; 2) имеющий <i>такую-то</i> голову;
baş batıra	с головой (углубиться в <i>что-л.</i>)	başlı II	3) башковитый
başboza	первач бузы	başlı – başına	начатый
başbuğ, -ğu	1) главнокомандующий; 2) вожатый	başlıca	каждому отдельно
başcavuş	фельдфебель; вахмистр	başlıcası	1) главный; 2) главным образом
başçı	1) продавец голов, голья; 2) начальник	başlıcüsü	главное, основное
başcılıq, -ği	руководство (над кем-л)	başlıköküsü	<i>зоол.</i> головогрудь
başçıq, -ği	головка; 2) <i>бот.</i> пыльник	başkütücü	морочащий голову
başdoktor	главврач	başkütüsü	головоморока
başhekim	главврач	başlılıq, -ği	башковитость
başhemşire	старшая медсестра	başlıq, -ği	1) начальство; 2) башлык, капюшон
başiboş	без присмотра; праздный, разнузданный	başlıqlı	с капюшоном
başibozuq	не подчиняющийся законам, анархист	başmal	основной капитал
başibozuqlıq, -ği	неподчинение законам, устоям	başman	староста; руководитель
başıl	главный, основной	başmanlıq, -ği	руководство
başına-baş	баш-на-баш (при об-мене)	başmaq	1) теленок; 2) башмак
başından	сначала	başmaqale	передовая статья
başıqabaq	наголо остриженный, лысый	başmaqçı	башмачник, сапожник
başkeser	головорез	başmaqılıq, -ği	<i>ист.</i> лен, феодал
başkeşiş	архимандрит	başmemur	старший чиновник
başkişi	<i>литер.</i> главный герой	başmüdür	генеральный директор
baş köz	<i>разг.</i> надзор	başnav	башня
başla -maq	1) начинать; 2) начинаться	başöğretmen	старший преподаватель
başlam	глава (книги)	başörtü	головной платок
başlamsırası	оглавление	başpapaz	епископ
başlan -maq	начинаться	başparmaq, -ği	большой палец
başlanğıç	1) начало; 2) начальный	başpiskop(os)	архиепископ
başlanış	1) начало; 2) <i>литер.</i> зачин	başqa	1) другой, иной; 2) <i>послелог</i> кроме
başlantı	начатки, основы (знаний)	başqa-başqa	1) два разных; 2) отдельно
başlat -maq	заставить, позволить	başqaca (sına)	по-другому
		başqacaraq	несколько иной, другой
		başqadan	заново
		başqalaş -maq	становиться иным, другим
		başqalaşqan	изменившийся в корне
		başqalaşqanlıq, -ği	изменение в корне
		başqalaşma	коренное изменение

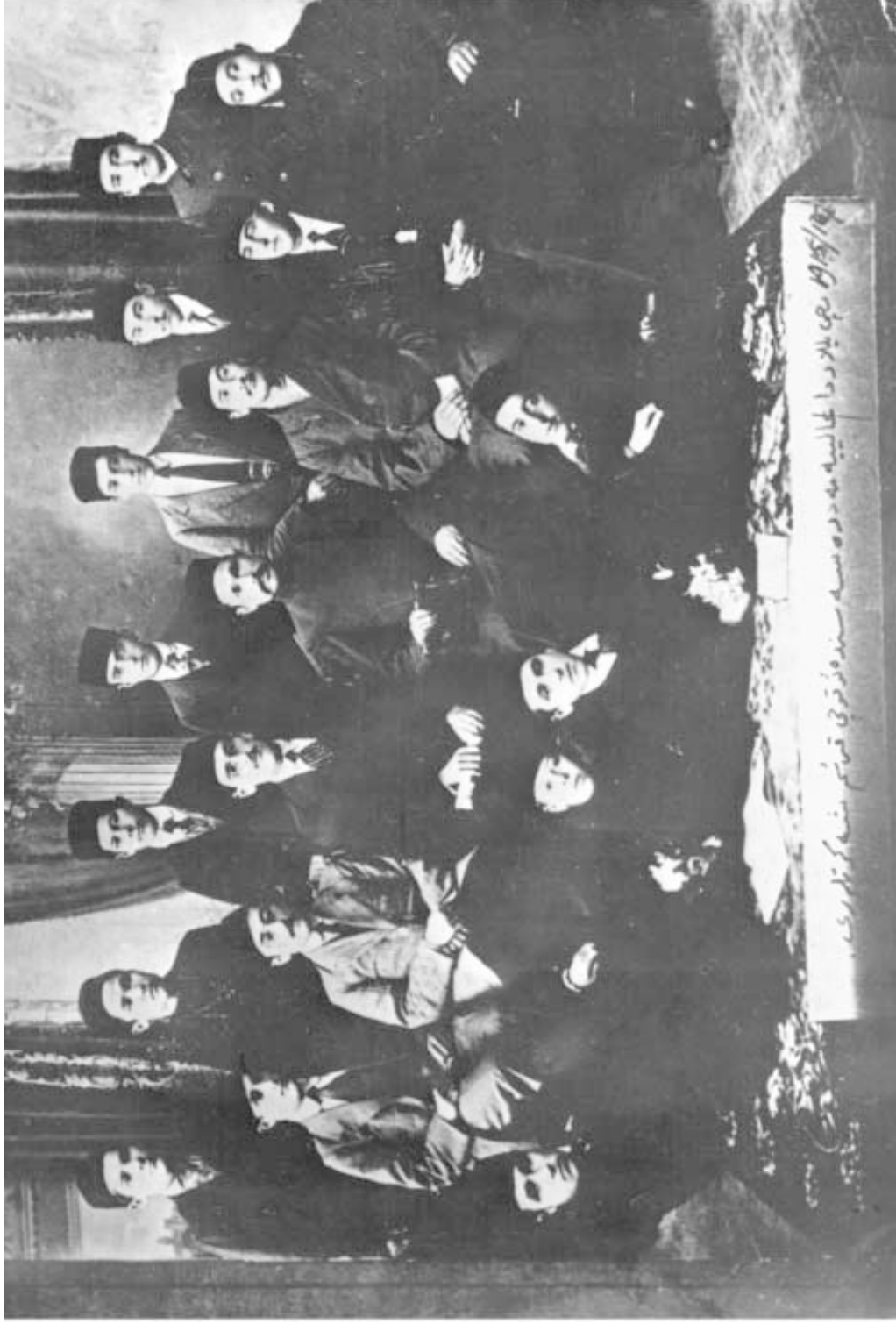
başqalıq, -ğı	иной вид, -ое состояние	bat -maq	1) тонуть; 2) заходить, сесть; 3) пропадать
başqası	другой (не этот)	bata [â]	дича, братишка
Başqırt, -tı	башкир	batal	ленивый
başqomutan	главнокомандующий	bataq, -ğı	1) топь, трящина; 2) гиблый
başqomutanlıq, -ğı	верховное командование	bataqçı	неплательщик (долгов)
başqonam	ставка верховного командования	bataqçıl	<i>зоол., бот.</i> болотный
başqonu	<i>литер.</i> основная тема	bataqçılıq, -ğı	неуплата долгов
başqumandan	<i>см. başbuğ, başkomutan</i>	bataqhane	1) вертеп, притон; 2) <i>перен.</i> болото
başrahibe	аббатисса	bataqla -maq	заболачиваться
başrahip, -bi	аббат	bataqlı	болотистый
başröl	главная роль	bataqlıq, -ğı	1) болотистое место; 2) <i>зоол.</i> болотный
başrölcü	играющий главную роль	bataqsal	болотный, растущий на болоте
baş sağlığı	соболезнование	batareya	батарея
başsayfa	титульный лист	batı	запад, Запад
başsız	1) без головы, главы; 2) безголовый	Batı Avrupa	западноевропейский
başsızlıq, -ğı	1) безначалие; 2) безмозглость	batılı	1) европеец; 2) западный
başta	сперва, сначала	batın -maq	осмеливаться, отважиться
baştaban	<i>архит.</i> архитрав	batınçaq	смелый, отважный
baştaki	тот, первый	batıq	1) затонувший; 2) впалый
başталarı	на первых порах	batıqlıq, -ğı	впалость
başтан	заново	batır	1) смелый; 2) смельчак, храбрец
başтан-ayaq	с головы до ног	batır -maq	1) окунать; 2) вонзить; 3) разорять
başтан-баşa	с конца в конец	batırıl -maq	<i>страд.</i> от batırmaq
başтанqara	1) севший на мель; 2) <i>зоол.</i> синица	batırlan -maq	храбриться
baştaq, -ğı	хулиган	batırlıq, -ğı	храбрость, смелость
baştaqçasına	по-хулигански	batisal	западный
baştaqlan -maq	хулиганить	batış	западение; заход; гибель
baştaş	надмогильный камень	batıyer	место захода солнца
başucu	1) изголовье; 2) зенит	batı	инертный
başülke	метрополия	batıl	неискренний
başüstü	<i>воен.</i> отдача чести	batiskaf	батискаф
başüstüne	<i>межд.</i> есть! слушаюсь!	batman	батман (от 2,5 до 10 кг)
başvur -maq	обратиться с просьбой, заявлением	batqan	затонувший
başvuraq, -ğı	инстанция	batqı	банкротство
başvuru	1) заявление, обращение; 2) поклон	batqın	1) обанкротившийся; 2) пропавший
başvurucu	заявитель	battal	1) упрздненный, не-
başyaver	главный адъютант		
başyazısı	написанное на роду, судьба		
başyörğü	головоломка		

battallıq, -ğ1	годный; 2) громоздкий	bay1 -maq	разбогатеть
batuv	громоздкость	bayıl -maq	впадать в обморок
bav	1) закат (солнца); 2) исчезновение; 3) гибель	bayılış	обморок
Bavaryalı	1) шнур, завязка, те-семка; 2) вязанка	bayılt -maq	доводить до обморока;
bavla -maq	баварец	bayıltıcı	дурманить
bavlı	1) продеть шнур; 2) собирать в вязанки	bayıluv	дурманящий
bavlı -maq	1) со шнуром; 2) в виде вязанок	bayındır	1) обморок; 2) анестезия
bavlıcı	дрессировать (для охоты)	bayındırılıq, -ğ1	процветающий (о стране)
bavsız	дрессировщик (охотничьих собак)	bayındır -maq	процветание
bavul	без шнурка, завязки	bayındırsız	сделать процветающим
bavur	баул, багаж	bayıq	не процветающий
bavurcı	ливер, печёнка	bayır	<i>ист.</i> бесспорный, верный
bavursaq, -ğ1	<i>фольк.</i> покупающий	bayırlıq, -ğ1	невысокий, пологий
bavur yosunı	субпродукты мяса, жадный	bayıt -maq	холм
bay	пирожки с ливером	bayılıq, -ğ1	холмистая местность
bayaqı	<i>бот.</i> печёночник	bayguş	обогащать
bayan I	1) богатый; 2) богач	bayguşsoylar	богатство
bayan II	довольно таки	bayraçıq, -ğ1	<i>зоол.</i> сова
bayar	госпожа, дама	bayram-aldı	<i>отряд</i> “совы”
bayarlıq, -ğ1	баян	bayramla -maq	флажок, вымпел
bayat I	знатный человек;	bayramlan -maq	предпраздничный
bayat II	баярин	bayramlaş -maq	праздновать
bayatiy	знатность	bayramlıq, -ğ1	отмечаться как праздник
bayatla -maq	несвежий, чёрствый	bayraq, -ğ1	поздравлять друг друга
bayatlaş -maq	<i>уст.</i> господь	bayraqçı	с праздником
bayatlıq, -ğ1	баяти (название мелодии)	bayraqlı	праздничный
bayav	выходить из моды, устаревать	bayraqtar	знаменщик
bayavlıq, -ğ1	становиться чёрствым	bayrı	имеющий (такой-то) флаг
bayavın	чёрствость, несвежесть	bayrılıq, -ğ1	знаменосец
bayavınlaş -maq	апатичный, тихий	baysal	древний, давний
bayğın	апатичность	baysallıq, -ğ1	древность, давность
bayğınlaş -maq	1) в обмороке; 2) вялый; 3) томный	baysunğur	спокойный, мирный
bayğınlıq, -ğ1	становиться томным (о глазах)	baytal	спокойствие, покой,
bayğıntı	обморок; томность;	baytar	тишина
bayğış	слабость	baytarlıq, -ğ1	<i>зоол.</i> кречет
	<i>см.</i> bayğınlıq	baz I	кобыла
	1) сова; 2) бедняжка	baz II	ветеринар
		bazal	ветеринария
		basâlt, -ti	база, основа
		bazan	1) скотбаза; 2) погреб, яма
		bazanaq, -ğ1	<i>хим.</i> базовый, основной
		bazanç	<i>мин.</i> базальт
		bazançsal	иногда, порой
		bazanlıq, -ğ1	база, опорный пункт
			1) базис 2) базовый
			базисный
			<i>стр.</i> база (колонны)

bazanti	база (экономическая, социальная и т.п)	beç tavuğı	зоол. цесарка
bazar	базар, рынок	beçek, -gi	бечёвка, тонкая веревка
bazarcı	рыночный торговец	Beçenek, -gi	<i>ист.</i> печенег; см. Peçenek
bazarlaş -maq	1) торговаться; 2) громко ругаться	beçev	см. besek
bazarlı	ходкий (о товаре)	bedava	бесплатный, -о; даровой, -ом
bazarlıq, -ğı	торг	bedavacı	любитель даровщинки
Bazedov hastalığı	базедова болезнь	bedavacılıq, -ğı	получение даром
bazi	некоторый, иной	bedbaht (x)	несчастный, злосчастный
bazıda	иногда	bedbahtlıq, -ğı (x)	не-, злосчастье
bazırgân, -nı	торговец, коммерсант	beddua	проклятие (в форме молитвы)
bazırgânlıq, -ğı	занятие коммерсанта	bedduacı	проклинаящий
bazlama, bazlamaç	олады	bedel	1) стоимость; 2) замена; 3) возмещение
bazlan -maq	базироваться	bedelli	имеющий какую-л. стоимость
bazlandır -maq	базировать	bedelsiz	безвозмездно
bazlıq, -ğı	мир, покой, спокойствие	beden	1) тело, туловище; 2) лиф (платья)
bazna	смелость, решительность (в общении)	bedenen	1) физически, лично, персонально
baznalı	смелый, дерзновенный	bedeniş	телесный, соматический
baznasız	несмелый, нерешительный	bedensel	телесный, физический
baznasızlıq, -ğı	нерешительность	bedenterbiye	физическая культура
be	<i>межд.</i> да ... же! ведь ... же!	bedenterbiyeci	физкультурник
bebek, -gi	1) младенец, малютка; 2) зрачок	beder	зернообразная форма
bebey	см. bebek	beder-beder	зернистый (о топленом масле, икре)
bebeyçik, -gi	малютка, крошка	bedestan	большой крытый рынок
bebeylik, -gi	младенчество	bedeviy	бедуин; кочевник
becer -mek	мочь сделать; выполнить	bediyy	художественный
becerik	умение справляться с делом	bediyylik, -gi	художественность
becerikli	умелый, деловитый	bediyyat, -tı	эстетика
beceriksiz	неумелый, беспомощный	begen -mek	испытывать приязнь; нравиться
beceriksizlik, -gi	неумение справиться с делом	begenç	одобрение
beceril -mek	быть успешно выполненным	begençli	одобрительный, -о
beceriliş	выполнение, исполнение	begençsiz	неодобрительный, -о
becerme, becerüv	успешное выполнение	begendir -mek	<i>побуд. от</i> begenmek
becert -mek	заставить, побудить	begenil -mek	<i>страд. от</i> begenmek
	выполнить	begeniş	одобрение, приязнь
		begenmezce (sine)	неодобрительно

begenmezlik, -gi	неодобрение, неприятие	beksiz	незапертый (о двери)
begenüv	одобрение	Bektaşiy	дервиш ордена Бекташи
begoniya	<i>бот.</i> бегония	Bektaşiylik	орден Бекташи
behey	<i>межд.</i> выражает раздражение, недовольство	bel I	поясница, талия
behişt	рай	bel II	лопата, заступ
bej	бежевый, беж (цвет)	bel III	знак, сигнал
bek	бек, бей, господин	belâ	1) бедствие, беда; 2) наказание
bekar, -rı	<i>муз.</i> бекар	belâlı	несчастливый, злосчастный
bekâr, -rı	1) холостяк; 2) холостой	Belarus	белорус, -ка
bekârlıq, -ğı	бытие холостяком	belbav	набедренная повязка
bekas	<i>зоол.</i> бекас	Belçikalı	бельгиец, -ка
bekçi	сторож, охранник, часовой	bele -mek I	см. <i>melemek</i>
bekçili	имеющий охрану, охраняемый	bele -mek II	пеленать
bekçilik, -gi	работа, обязанности охранника	belde	город
beket	станция, остановка (транспортная)	belediy	городской, муниципальной
bekin -mek	укрывать	belediye	муниципальный муниципалитет, горадминистрация
bekinek, -gi	укрытие	belek, -gi	<i>зоол.</i> куколка (насекомых)
bekit -mek	укрывать, дать убежище	belekbez	пелёнки
bekle -mek	ждать, ожидать	belen -mek	<i>зоол.</i> окукливаться
bekledik	ожидание	beleñ	пугливый
bekleme	1) ожидание; 2) выживание	beleñle -mek	пугливо, дико
beklemeycək	неотложный	beleş	озираться
beklemiş	<i>ист.</i> служащий по особым поручениям	belev	бесплатный
beklemlane (x)	зал, комната ожидания	belge	пеленки
beklen -mek	быть ожидаемым, ожидать	belgele -mek	документ, удостоверение
beklenil -mek	ожидаться	belgelen -mek	документировать
beklenilmeden	неожиданно	belgeli	быть документированным
beklenilmedik	неожиданный	belgelik, -gi	документированный
bekleş -mek	ожидать вместе	belgesel	хранилище документов, архив
beklet -mek	заставлять ждать	belgi	документальный
beklev	ожидание	belgiçik, -gi	1) отличительный признак; 2) знак, метка
bekleviç	запор (двери, ворот)	belgile -mek	небольшой знак, метка
bekleyici	ожидающий	belgileme	1) определять, устанавливать; 2) метить
bekli	запертый; на запоре	belgilen -mek	определение, установление
bekmez	вываренный виноградный сок		быть меченым, отмеченным

belgilengen	меченый	belit	аксиома
belgili	определенный, установленный	belitsel	аксиомный
belgin	определенный, ясный	belkemik, -gi	1) позвоночник; 2) остов, опора
belginlik, -gi	определенность, ясность	belkemikli	зоол. позвоночный
belgiqaziq, -ğı	веха, вешка	belkemiksiz	зоол. беспозвоночный
belgisiz	неопределенный, неясный	belki	может быть, возможно
belgit	расписка, долговое обязательство	belkim	см. belki
belik	коса (волосы)	belkirişi	зоол. хорда
belikme	бантики (род лапши)	belkirişli	зоол. хордовые
belin	изумление	belle -mek	принять за, полагать, считать
belinle -mek	опешить, обалдеть	bellek, -gi	1) память; 2) знак, метка на память
belinlet -mek	ошеломлять, ошарашить	belleksel	мнемонический
belir -mek	появляться; проявляться	bellemsi -mek	мнить, возомнить
belirgi	проявление	bellemsik, -gi	мнительный
belirgin	явный, очевидный	bellemsiklik, -gi	мнительность
belirle -mek	грам. определять	bellen -mek	быть принятым за; считаться
belirli	1) определенный; 2) очевидный, ясный	bellengen	принятый за (что-то другое)
belirme	проявление, прояснение	bellenti	предположение; гипотеза
belirsiz	неопределенный, неясный	bellentisel	предположительный, гипотетический
belirsizce	1) неопределенно, неясно; 2) незаметно	bellet -mek	сделать известным
belirsizlik, -gi	неопределенность, неясность	belleten	бюллетень, сборник статей
belirt -mek	проявить, показать	belleyiş	поверье
belirten	мат. определитель, детерминант	bellev	поверье; принятие чего-то за что-то другое
belirti	признак, примета, симптом	belli I	известный, определенный
belirtici	1) определяющий, проявляющий; 2) симптом	belli II	с такой-то талией
belirtik	определенный, ясный	bellilik, -gi	известность, ясность, определенность
belirtilgen	грам. определяемое	bellisiz	неизвестный, неопределенный
belirtili	определенный, известный	bellisizlik, -gi	неизвестность, неясность
belirtisiz	неопределенный, неизвестный	belsem	см. balsam
belirtme	определение, детерминант	belsen -mek	подпоясаться, приготовиться чтобы
		bel suvuqlığı	взяться за какое-л. дело
		bembeyaz	мед. гоноррея, триппер
		bemol	белый-белый муз. бемоль

İlk defa basılmağa olğan bu resimde 1915/16 seneleri Ufa şəhrindeki məşhur "Galiya" mədrəsəsində oquğan bir qrupqa Qırımlı tələbələrni körmək mümkündür. Buların arasında iləridə kendilərini tanıtaçaq Ümer İpçi (1897–1955) və Yaqup Musannif (1930–1938) kibi zətlər də bulunmaqtalar. Teəssüfki, resimge alınğanlardan bəzularının ya adları ya da soyadları, şimdilik, şimdilik, daha belgisiz qalmaqtaadırlar. Umumen ağğanda isə, resimde bulunğanlar şulardır (soldan sağğa): yuqarı sırada – Qurt-Molla Çalaye, [...] Cemilev, Bekir Sıdqi İbrahimov, Ümer Fehmi İpçi, Şevket Süleymanov, Yaqup Musannif, Abdurrahman Bozğöziyev; orta sırada – Ahmet Gurzufli, [...] Abidov, Bekir Nikitai, Ziyaddin Keifli(?) (müdürris), Muhammed Hattab-zade, [...] Hatıpov, Kerim Alaçli; ög sırada – Mustafə Paşayev, [...], İbrahim Qızıtaşli, Hamit [...].

(Foto filologiya itimləri doktori, professor İsmail Asanoğlu Kerimniñ arxivinden alındı.)

Nevbetteki sayıda:

**“Canlı” tarihniñ heyecanlar tolu sesi
(İ. Gasprinskiyniñ “Terciman” gazetasından seçmeler)**

İsmail Gasprinskiy. *Frenkistan Mektüpleri* (Devamı)

Evliya Çelebi. *Seyahatname* (Seçmeler)

Peyğamberler qıssaları

“Hikâyet-i Yusuf ve Zeliha” (Devamı)

“Günsel” Ensiklopedyası